

Magyar Református Nevelés

2023

1

MEGJELENIK ÉVENTE 4 SZÁM | LETÖLTHETŐ: REFNEVELES.HU

„HINNI TANÍTS, URAM!”

– Visszatekintés a hittanoktatás évére

Szerkesztői előszó

Üdvözlét az Olvasónak! ■ SZÁSZI ANDREA 5

Műhely

SZÁSZI ANDREA ■ Visszapillantó: „Hinni taníts, Uram!” – 2022 7

– A hittanoktatás éve

FEKETÉNÉ KAVISÁNSZKI GYÖRGYI ■ Az óvodások hitéletének támogatása
intézményvezetői szemmel 12

BERECZKY JUDIT ■ Az óvodások hitéletének támogatása 16

KODÁCSY-SIMON ESZTER ■ A gyerekek spiritualitása mint
a hittanoktatás módszere a Godly Play szemlélete alapján 20

SZABÓ ELŐDNÉ MELINDA – SIBA BALÁZS ■ Lelkiség a hittanórán
– az „Istennel a hétköznapokban” című egyház- és vallásismereti
középszkolai kiegészítő modul bemutatása 33

FODORNÉ ABLONCZY MARGIT ■ Család, hittanoktatás és a gyülekezet 38

FEHÉRNÉ SZÓRÁTH MÁRTA ■ Együttműködés mint
a hitélet fejlődésének az eszköze 44

BOGNÁRNÉ KOCSIS JUDIT ■ Kompetenciafejlesztés lehetőségei
a hittanoktatásban – új fókuszban 49

SZILASI VIKTÓRIA ■ Az új hittan érettségi kérdései és lehetőségei 58

SZÉNÁSI LILLA ■ Hittanversenyek innen és túl
– A Komáromi Református Egyházmegye bibliaismereti versenye 65

BARNÓCZKI ANITA ■ Képek Luciferről – Néhány gondolat teológusként
a genderkérdésről 73

Melléklet

Országos katechetikai konferencia programja 82

Számunk szerzői

85

A címlapfotót Bazánth Ivola készítette.

A lap további illusztrációinak forrása a közlés helyén szerepel.

ÜDVÖZLET AZ OLVASÓNAK!

Fotó: Hurta Hajnalka

„**Hinni taníts, Uram!**” – énekeljünk az istentiszteleteken, hittanórákon jól ismert énekünket. Ez a sóhajtás akkor is kiszakadhat belőlünk, ha azt érezzük, hogy szükségünk lenne arra, hogy közelebb kerüljünk az Úrhoz, de sokszor inkább a hiányaink, emberi mélységünk tör elő belőlünk ezekkel a szavakkal. Az Istenben való őszinte, mély és mindent átható hit pedig képes átformálni, alakítani, megerősíteni, megállítani vagy éppen útra indítani bennünket. Azt gondolom, hogy ezek a gondolatok is ott lehettek az MRE Zsinat Elnökségének szándékában, amikor 2021 decemberében a 2022. évet a hittanoktatás éveként jelölte meg. Sok minden történt az év során ezen a területen, melyről részletesebben a „Visszapillantó” című bevezetőben olvashatnak. Amit viszont szeretnék kiemelni, az az Országos katechetikai konferencia, amely a „HIT-ÉLET-KÖZÖSSÉG” címet viselte.

A kétnapos rendezvényen közel 240 fő vett részt, november 18–19-én a Ráday Házban, Budapesten. A részletes szakmai program a mellékletben olvasható. Az előadókat arra kértük – elsősorban a szekciók vezetőit –, hogy egy írásos szakmai összefoglalót is készítsenek. Az idei első katechetikai MRN számunkba ezekből az anyagokból készítettünk válogatást. Mivel ezek elhangzott előadások, külön lektorálásra nem kerültek, így minden publikációt a Műhely rovatba soroltunk. A visszajelzések megerősítőek voltak: szükség van ilyen találkozásokra. 2023-ban október 13-án kerül sor, ugyancsak Budapesten az iskolalelkészek országos találkozására, október 14-én pedig a hittanoktatók országos konferenciájára. Szeretettel várunk minden érdeklődőt! Isten áldása legyen a szolgálattévők életén!

DR. SZÁSZI ANDREA

Műhely

SZÁSZI ANDREA

VISSZAPILLANTÓ: „Hinni taníts, Uram!” – 2022 – A hittanoktatás éve

2021. december 15-én az MRE Zsinati Tanácsa 2022-t a hittanoktatás éveként jelölte meg. Azoknak, akik a katechézis területén szolgálnak, minden év a hittanoktatás éve, viszont most egy éven keresztül lehetőség adódott a fókusz a gyermekek és a fiatalok közötti szolgálatra terelni. Az MRE Oktatási Szolgálatá által felkért szakmai koordinátorként rálátásom volt a központi szervezésű és ellátású feladatokra, amelyekről egy rövid összefoglalást szeretnék adni, visszatekintve a mögöttünk lévő időszakra.

Az év során az óvodai, általános iskolai és középiskolai katechézis mellett hangsúly került az új hittanoktatók toborzásának kérdéskörére és a regionális összefogások támogatására is. Ezekben a feladatokban az Oktatási Szolgálat, a Református Pedagógiai Intézet és bizonyos projekteknél az egyházmegyék katechetikai szolgálattevői működtek együtt. Biztosan voltak más tevékenységek is az év során az egyházmegyékben és az egyházkerületekben, de azokról nincs információm, így ezek az összefoglalásba nem kerültek bele.

1. FÓKUSZBAN A SZAKMAI MEGERŐSÍTÉS, A HITÉLETI NEVELÉS TÁMOGATÁSA

Hogyan lehet a hitéletet támogatni? A pedagógusok hitélethez kapcsolódó módszertani ötlettár bővítésével, látásmódjuk megerősítésével, és annak a tudatosításával, hogy egyes korosztályokban mi és hogyan segítheti a gyermekek és fiatalok Isten iránti elköteleződésének megalapozását, megerősítését.

Ezek alapján az alapelvek alapján a szolgálat egyik kiemelt területe az óvoda volt. Nem véletlenül, hiszen 2018-ban indult újtárra az MRE Országos Óvoda Programja. A 2016/2017-es tanévben még 73 református óvodába járhattak a gyermekek, mára 101 református óvodában 10.072 gyermek találkozhat Isten élő Igéjével a mindennapok során.¹ A visszajelzések alapján az átvett és újonnan alapított intézmények számára kihívást jelentett, hogy olyan óvodapedagógusokat találjanak, akik szakmailag elkötelezettek, magas

színvonalon végzik tevékenységüket, és tisztában vannak a kisgyermekek hitfejlődésének lehetőségeivel is. Folyamatosan jelentkezett az igény, melyben az intézmények és az óvodapedagógusok szakmai segítséget kértek, hogy jól és áldottan végezhesék a gyermekek közötti hitből hitbe történő szolgálatukat. Ehhez kapcsolódva az RPI a következő projekteket indította el, amelyek terveink szerint szükség és igény szerint a következő években is megmaradnak:

- Két új óvodai képzés akkreditálása történt. A *Hitélet a református óvodában – alapismeretek* és a *Hitélet a református óvodában – módszertan* című államilag akkreditált 30-30x45 perces pedagógus-továbbképzések fő fókusza a szemléletformálás. A részt vevő óvodapedagógusok olyan alapokat kaphatnak, amely segít nekik a mindennapi, óvodai hitélet támogatásában, illetve gyakorlati segítséget nyújt számukra annak megvalósításához. Az alapképzésen 23 fő vett részt, 6 különböző intézményből, és 2023-ra további óvodák jelezték az igényüket a folytatásra.
- A már működő óvodák óvodapedagógusai számára elindult egy kéthavi rendszerességű webinárium (Keresztény munkacsoport), ahol alkalmanként egy-egy bibliai történetet dolgozunk fel, teológiai-valláspedagógiai szempontok alapján és a gyakorlati megvalósítás szemszögéből. 2022-ben 147 fő, 5 bibliai történet mélységébe áshatta bele magát. 2023-ban a projekt folytatódik, amelyhez kapcsolódóan letölthető online feladatgyűjtemények készülnek. Az első már elérhető az RPI honlapján: <http://rpi.reformatus.hu/segedanyagok>
- Az indulás előtt álló óvodák számára az RPI az OSZ felkérése alapján olyan szakmai alkalmakat tartott, ahol tanügyigazgatási, szakmai segítséget kaphattak az intézmények az induláshoz.

A teljes intézményrendszer érintő támogatás részeként havi katechéta körlevelek indultak, amelyeket minden hónap első napjaiban (vagy az előző hónap utolsó hetében) küldünk ki a hittanoktatásban részt vevő kollégák számára. Ezeknek egyrészt célja egyfajta szakmai frissítés, az aktualitásokra való reagálás, másrészt információátadás, szakmai tájékoztatás.

A korábbi évekhez hasonlóan a hittan digitális feladatbankját is fejlesztette az RPI, amelyet ma már 2181 fő használ a határainkon belül és kívül szolgálók közül. Itt óvodától a gimnáziumi korosztályig 9500 feladatot találhatnak, 27 féle feladattípus alapján. Szintén további szakmai ötletbővítés történt az RPI hittanoktatáshoz kapcsolódó játék- és ze-

netárában. Ezt a 2022. decemberi adatok alapján 786 fő használja, és a 430 hangzó anyag (ének) mellett 613 játékot és gyakorlatot találhatnak az érdeklődők. Az RPI honlapjára bőséges számban (300 db) további segédletek is felkerültek.

Szintén a beérkezett igényekre reagálva indult el két online középiskolai modultan-könyv, tanári segédanyag és digitális segédlet fejlesztése, melyek 2023 áprilisában-májusában kerülnek fel majd az RPI honlapjára.

Az *első keresztyének világa* című modulban bibliaismereti és egyháztörténeti alapokat kaphatnak a diákok. Ehhez PPT formátumú segítséget, tanári ötleteket is találnak majd a vallástanárok. Hiánypótló munka ez, amely a 2024-től életbe lépő új hittan középszintű érettségihez ad szakmai segítséget.

Izgalmas újdonságként készül az *Istennel a hétköznapokban* című középiskolai modul, amelyet nemcsak az oktatási intézmények, de ifjúsági csoportok számára is jól használható gyűjteményként adunk közre. A modul célja a református kegyességi életet közel vinni a fiatalokhoz, és támpontot adni nekik ahhoz, hogyan lehet keresztyénként Istennel élni a mindennapokban. A modulról az MRN jelenlegi számában hosszabb leírás is található.

Képzésekkel, szakmai rendezvényekkel nemcsak az óvodapedagógusok, hanem a teljes hittanos közösség is találkozhatott. Központilag szervezve 57 katechetikai szakmai alkalmat tartott az RPI 2022-ben, ahol lelkipálosok szemléletéről, szakmai-módszertani témákról is szó esett. Ezekben a képzésekben összesen 1349 fő vett részt.

Kiemelt eseménynek számított 2022 novemberében az Országos Katechetikai Konferencia. Hasonló, nagy volumenű találkozót, 2022 tavaszán tartott a Tisztántúli Református Egyházkerület, ahol – közel 400 fő részvételével – sor került az egyházkerület hittanoktatóinak szakmai-közösségi alkalmaira is.

RPI továbbképzési pályázat részeként megvalósult
katechetikai képzések
2022. augusztus-november

Azért, hogy az egyházmegyék a saját élethelyzetükre megfelelő szakmai segítséget kaphassanak, elindult egy országos pályázat. Ennek részeként egyházmegyék, egyházkerületek lelkészei és hittanoktatói, a kistérségi közösségek 5x45 perces katechetikai témájú képzéseket igényelhettek. 2022. szeptember–november között 9 helyszínen, 191 fő vett részt ezeken az alkalmakon. A kezdeményezés 2023-ban is folytatódik: jelenleg 10 helyre kaptunk az egyházmegyei katechetikai előadótól vagy területi ügyintézőtől meghívást.

2. SZAKMAI MEGBECSÜLÉS

A hittanoktatás területén munkálkodók közül – végzettségtől függetlenül – többen érzik és megfogalmazzák, hogy az itt szolgálók néha méltatlanul háttérbe szorulnak. Ezért nagy öröm volt számomra, hogy 2022 áprilisában az MRE Zsinata megalapította a Molnár Miklós-díjat. Két fő nyerhette el az elismerést, melynek feltétele a legalább 10 éves hittanoktatói tevékenység, kiemelkedő szakmai munka, valamint példamutató emberi, illetve hitbéli magatartás.

2023-ban került sor először a díj átadására, Balatonszárszón. Az első díjazottak: Bodnár Péterné és Dr. Bóna Zoltánné lettek. Isten áldja meg a hűségesen szolgálók életét!

Fotó: Hurta Hajnalka

Az alapítás után évente van lehetőség 2-2 hittanoktató szolgálatát elismerni ezzel a díjjal, amely a tervek szerint az országos katechetikai konferencián – idén 2023. október 14-én – kerül átadásra.

3. JÖVŐBE TEKINTÉS: KONCEPCIÓ A SZAKMAI FEJLŐDÉS TÁMOGATÁSÁRA

A mindennapi tapasztalatok alapján két területen indult el a hittanoktatás részben hiányos ügyeinek rendezése.

Az OSZ felkérésére az RPI szervezésében és szakmai koordinálásában 2022 őszén elindult egy egyházkerületi delegáltakból álló munkacsoport közös gondolkodása a hittanoktatói előmeneteli rendszer témaköréről. Miért szükséges ez? A református intézményben tanító hittanoktatást végző pedagógusok számára ott van az állami pedagógus előmeneteli rendszerben való előrelépés lehetősége, míg mindenki más csak önkéntesen kapcsolódhat ehhez, és ebben a formában ez nem biztosít számukra életpályát. A hittanoktatók megbecsülése azonban fontos és szükséges, hogy egy átlátható, tervezhető, motiváló pályakép jelenhessen meg előttük. A részletek még kidolgozás alatt vannak, de a koncepció alapelveit az MRE Zsinat Elnökségi Tanácsa támogatta, és az OSZ tájékoztatása alapján 2023 szeptemberétől kerülhet bevezetésre felmenő rendszerben. Maga a rendszer többszintű támogatást tartalmaz, melyben helye és szerepe van az adminisztratív és alkalmazáshoz kapcsolódó segítségnyújtásnak (OSZ), pedagógiai-szakmai háttértámogatásnak (RPI), országos hittanoktatói továbbképzési rendszer kialakításának és mentori hálózat létrejöttének egyaránt.

A másik ilyen csomópont az iskolalelkészek helyzetének kérdésköre, ami a 2022-es és a 2023-as évet összekötő projekt. Míg az elmúlt év a hittanoktatásra fókuszált, 2023-ban az MRE a lelkipásztori hivatásra és annak a különböző szegmenseire, formáira, lehetőségeire teszi a hangsúlyt. 2022 végén szintén az egyházkerületek illetékes delegáltjait összegyűjtve megkezdődött az a munka, amely az iskolalelkészek számára szeretne segítséget nyújtani. Ehhez kapcsolódóan 2023. október 13-án, Budapesten az RPI egy országos konferenciát tart, melyre minden iskolalelkész jelentkezését várjuk.

Minden tanévben közel 150.000 gyermeket és fiatalot szólítunk meg a hittanoktatás révén az MRE különböző szinterein. Hiszem, hogy ez a szolgálat éppen úgy fontos az egyházon belül, mint a szolgálat más területei. Nelson Mandela ezt mondta: „Az egyetlen módja annak, hogy megváltoztassuk a jövőt az, ha megszólítjuk és formáljuk a gyermekek szemléletmódját.”

Ehhez elkötelezett, szívükkel-lelkükkel, odaadással munkálkodó katechétákra van szükség, akik megtapasztalják, hogy megbecsült helyük van a szolgálati helyükön. Számukra minden év a hittanoktatás éve: a szolgálaté, Isten Igéjének a közvetítéséé. Az pedig rajtunk múlik, hogy az egyházi központi fókuszról függetlenül is odafigyeljünk rájuk.

---

¹ Forrás: Az Oktatási Szolgálat adatközlése alapján.

FEKETÉNÉ KAVISÁNSZKI GYÖRGYI

AZ ÓVODÁSOK HITÉLETÉNEK TÁMOGATÁSA INTÉZMÉNYVEZETŐI SZEMMEL

„Ha még egyszer teremtene, mit csinálna másképp? – ezt felelte a 6 éves nagycsoportos Dani, arra a kérdésemre, hogy Te mit kérdeznél Istentől. A szintén 6 éves Máté kérdése így hangzott: „én miért születtem meg?” A 4,5 éves kislány, Emma arra volt kíváncsi, hogy „hol lakna Isten, ha a földön élne?” A „mit mondanál Istennek?” kérdésemre, Gyuri, a maga 6 évével, egy sóhaj-tással kísérvé, szinte suttogva felelt: „Az lenne a jó, ha láthatnánk Téged, Istenem...”

Óvodáskorú gyermekek gondolatai, kérdései ezek, de miközben beszélgettem velük, rádöbentem, hogy akár az én kérdéseim is lehetnének. Óvodánkban, a Debreceni Református Kollégium Óvodájában szeretünk beszélgetni. Figyelünk arra, hogy legyen időnk beszélgetni, figyelünk arra, hogy tudjuk egymást végighallgatni. A bibliai történeteken át, a reggeli csendes percek alkalmán keresztül napról napra ismerkedünk egymással is és magunkkal is. A bibliai történetek egészen közel hozzák hozzánk szereplőiket, valóságos érzéseiket, örömeiket, kérdéseiket, nehézségeiket. Látjuk, hogy mi történt és hogyan történt velük. Ennek fényében jó beszélni arról, hogy velünk mi történik éppen, hogyan érezzük magun-

kat, mit szeretnénk, mi okoz nehézséget nekünk. Így lesz természetes része óvodai életünknek az Isten tetteiről való beszéd, és így válik természetessé, hogy nekünk olyan Istenünk van, aki megszólítható, beszélhetünk hozzá, mert meghallgat. Így lesz természetes hozadéka a mindennapjainknak, hogy dicsérjük az Istent énekszóval, és imádságban csendesedünk el Őelőtte. Ilyenkor éljük át igazán, hogy Isten nemcsak van valahol, hanem Ő közel van hozzánk, mi pedig közel lehetünk Őhozzá.

Mégis, amikor az óvodáskorú gyermekek hitéletének támogatásáról gondolkodunk, intézményvezetőként, bennem több minden hangsúlyossá válik: *Szövetségkötés* – a családok érkezése, *Róluk van szó* – a ránk bízott gyermekek ismerete és a *Támogatás* – a munkatársi közösségért vállalt felelősség. Meggyőződésem, hogy mindhárom terület egyaránt fontos és meghatározó szelete az óvodai hitélet megélésének.

SZÖVETSÉGGÖTÉS

Évről évre az egyik meghatározó pillanat óvodánk életében, amikor elérkezik az óvodai beiratkozás ideje. Egyfajta szö-

vetségkötésnek élem meg, hiszen számos család és egy intézmény lép közös útra minden szeptemberben. Elköteleződünk egymás mellett több évre. Bizalmat szavazunk egymásnak szinte ismeretlenül: *rátok bízom a gyermekem minden hétköznap...* – ezt fejezi ki a beiratkozás szándéka a szülők részéről. *Ránk bízzák a legféltebbjüket, a legkedvesebbjüket...* – ezt üzeni a szülői szándék nekünk. Számunkra ez a megelőlegezett bizalom életre keltése. Ezzel a szándékkal azt mondják a szülők, hogy velünk akarnak jönni az úton, mellénk szegődnek, mi pedig azt mondjuk, hogy magunkkal szeretnénk vinni őket, és fogni a kezüket végig az óvodás évek alatt. Sohasem tudjuk, hogy a közös úton mi vár ránk. Amit tudunk, hogy az indulás pillanatában megszületett az elköteleződés, készek vagyunk indulni Velük. *Felelősség, őszinteség, türelem, bizalom...* – ezeket mind magunkkal kell vinnünk a közös utunkra, nekik is, nekünk is. Ahány ház, annyi család. Ami a református óvodához köti őket három vagy több év erejéig, az a megélt kapcsolat. Kapcsolat minden körülmények között, nehéz, nehezebb vagy szélcsendes időkben egyaránt. Az elejétől, az indulástól kezdve fontos számomra, hogy hangsúlyossá tegyük azt, mit jelent református óvodába járni, milyen értékek mentén élünk, mi jellemző ránk, hogyan éljük meg a mindennapjainkat, és hogyan tudunk ünnepet szentelni. Egyértelmű útjelző táblaként kell funkcionálnunk: terelni, segíteni a családokat, akik minket választottak.

RÓLUK VAN SZÓ

Kik a ránk bízottak? Fontos kérdés, mert neveléssel, pedagógiával, módszertannal csakis akkor lehet közeledni, ha egy percre sem felejtjük el, hogy kik is vannak ránk bízva: hogyan élnek, mit gondolnak az őket körülvevő világról az óvodás gyermekek. Tudjuk, hogy három éves korra a gyermeknek kialakult éntudata van, tisztában van vele, hogy ő önálló személyiség, teljes mértékben énközpontú, és azt éli meg, hogy ő a világ közepe. És ebben a világban számára nincs megmagyarázhatatlan történés, úgy hiszi, hogy irányítani is tudja a világot, jelenségeket magyaráz, mert mindennek oka és értelme van, mágikus gondolkodása okán. Pozitív énkép és rövid ideig tartó figyelem jellemzi őket. Négyévesen folyamatosá válik a beszéd, folyamatosan kérdez, érdeklődik, és nagyon fontos számára a kiszámíthatóság, annak tudata, hogy miután mi következik, mert ez biztonságérzetet ad számára. Fontos élettani jellemzője ennek az életkornak az utánpótlás. Előszeretettel utánoz, így szerevezve tapasztalatait. Ez marad az óvodáskor leghatékonyabb tanulási stratégiája. Az öt éves kor pedig a nagy mesélések időszaka. A szabályjátékok és szerepjátékok kezdete, a társas együttműködés megélése. Érzelmi életük ekkor már árnyaltabb, saját érzelmeiket képesek szabályozni, előszeretettel gondoskodnak, segítenek egymásnak. Hat éves korra bátorságot szerez, énbátorságot él át, felismeri saját tudását, megszületik az önbizalom jó élménye. Ragaszkodik barátaihoz, kapcsolatot kezdeményez, irányítani tudja cselekedeteit.

Amikor az óvodások hitéletének támogatásáról beszélünk, arról sem szabad

megfeledeznünk, hogy a gyermekek nagy része kora reggeltől késő délutánig az óvoda lakója. Együtt él az őt gondozó, nevelő felnőttekkel, és ebben a személyes kapcsolatban elsősorban érzéki és érzelmi alapon szerez mély benyomásokat. A kapcsolódás, a kapcsolat alapja a szeretet, az óvodás gyermek csak a szeretet útján közelíthető meg és érhető el. Egyfajta szimbiózisban él abban a közegben, amit óvodai csoportnak nevezünk, ahol biztos pont számára a felnőtt gondoskodó szeretete. Talán az egyik legfontosabb tény, hogy óvodáskorban a lelki tartalom alapja az élmény.

TÁMOGATÁS

A hit, élet. Hogyan is lehet ezt elképzelni intézményi szinten? Előírható? Feltételként szabható? Tetten érhető? Van, amiben igen, és van, amiben nem. Tetten érhető, ha azokat nevesítem, ami körülvesz. A munkahelyi környezet meghatározó e tekintetben is, hiszen nem mindegy, mi vesz körbe bennünket. Nem mindegy, hogyan élünk, az óvodában sem mindegy. Mit beszél rólunk a környezetünk? Beszéli, hogy református óvodába lépett a bejövő? Az életmódbeli tényezőink, a szimbólumok, a rítusok, a szokások elengedhetetlen alkotói a hit megélésének kézzelfoghatóvá tételében: a református név felirata az intézmény homlokzatán, az *Áldás, békesség!* köszönsünk, a csoportszobai bibliás sarok. A belső terekben megjelenő szimbólumok: kakas, csillag, kerámiatemplom, gyertya. Tetten érhető a mozdulatokban és a szavainkban, látszik az összekulcsolt kezünk, a meghajtott fejünk, a hallható imádságunk... De

azt nem tudhatom, hogy milyen folyamat megy végbe a lélekben. Ilyen tekintetben a hit nem tetten érhető. Ezért nem lehet előírás. Mert ez nem így működik. Igazából az életünk egyik legmélyebb titkáról van szó, a személyes érintettségéről. Személyes tapasztalásra van szükségünk. A hitélet a hitem megélését jelenti, vagyis azt tudom megélni, ami bennem van. Azt nem tudom megélni, ami nincs bennem, akkor sem, ha előírják nekem. Ezt nagyon fontos szem előtt tartani! Intézményvezetőként fontos tudni, hogy a hit, bizalmi kapcsolat. Ezért senkire sem lehet ráerőltetni.

A vezetőnek a feladata a támogatás. Támogatni munkatársat és gyermeket egyaránt, hiszen kölcsönhatásban vagyunk. Kölcsönhatásban, vagyis az óvodáskorú gyermek hitéletének támogatása elképzelhetetlen a vele foglalkozó felnőtt hitéletének támogatása nélkül, bárhol is jár a hit útján. Az is lehet, hogy sehol nem jár, de nekünk vele is van dolgunk, mert a munkatársunk. Saját tapasztalataimat olvasmányaim is megerősítették, hogy nem kis felelősség keresztyén nevelésről beszélni, szükséges hozzá a szavainkat hitelesítő élet. És szükséges hozzá az a vezetői szemlélet, hogy munkatársaim úgy vannak rám bízva, mint ahogyan az óvodapedagógusokra a gyermekek. Felelős vagyok értük. Mit tehet a vezető? Megismeri a rábízottakat: ki, milyen személyiség, milyen habitussal rendelkezik, mi motiválja, miben tehetséges, hogyan tudja elfogadni a segítséget, hogyan tudja érzékeltetni, hogy támogatást igényel. Fontos számomra a rezdülések észrevétele, mert úgy gondolom, üzenet értéke van. A jó emberismeret a jó bánásmód alapja. A megismerés oda-

szánást és odafigyelést igényel, odaadom az időmet és odafigyelek arra, amit mond, amit tesz, ahogyan mondja, és ahogyan teszi. Ebben a folyamatban megtanulom vezetőként úgy mondani, hogy meghallja, és azt mondani, amiből megérti. A „tisztá lap”, az új kezdet mindenkit megillet, minden nap. Támogatás számomra a beszélgetésre szánt idő, a mentálhigiénés tréningek, katechetikai műhelymunkák, az intézményi bibliaórák, az énekkari próbák, mert mind olyan alkalmak, melyben ott rejlik a megszólíttatás lehetősége. Siba Balázs könyvében olvastam és egyetérték vele: „*A lelki formálódás elsődleges helye a munkahely. Ne feledjük: a munkahelyen sem csak a hívő emberek életén keresztül nyilvánulhat meg Isten jelenléte, hanem ott is, ahol egyáltalán nem számítanánk rá.*”¹

Mindezek fényében, akkor mi fán terem az óvodás gyermek hitéletének támogatása intézményvezetői szemmel nézve? Vagyis akkor mindezt hogyan segíthetem? Egy válasz létezik, nem létezhet más válasz: természetesen. Mert a hitélet természetessége az életszerű, amiben az Istenről való beszédnek jó íze van, és az a cél, hogy jó íze legyen. A kollégák között is és a gyermekek között is.

Bruno Bettelheim, amerikai gyermekpszichológus vallotta: „*a mese, a felnőttség szívből jövő ajándéka*”.² Ennek mintájára: a bibliai történet sem lehet egyéb, mint a fel-

nőtt szívből jövő ajándéka a gyermeknek. Az Istenről való beszéd, a történetmondás szóbeliségében hat, a kimondott szóval, és hat a szavak mögötti érzelmi megnyilvánulásokkal. És ami a szavakon túlmutat, ami a bensőben moccan, az rejtve van, az nem számonkérhető, az nem tetten érhető. De úgy gondolom, hogy nem is az a dolgunk, hogy a másik hitét méricskéljük. És a szóbeliségen túl hat az életvitel szintjén is. Pl.: *beszélünk* az örömről, arról, hogy milyen jó, hogy Te megszületél, hogy a szüleidén kívül az Isten is vigyáz rád... és reggelente *meg is éljük*: hiszen a csendes percek legfontosabb része, amikor ölelés kíséretében azt mondjuk a másiknak: Örülök, hogy itt vagy! Személyes tapasztalatra van szüksége a gyermeknek, ha nem tapasztalja meg, hogy itt várták őt, ölelik, örülnek neki, akkor hiába mesélek neki arról, hogy milyen öröm az, hogy ő megszületett. A bibliai történeteknél is így van ez, ahogyan elmondja az óvónő, a hanghordozásból, a tekintetéből, a gesztusaiból a gyermek átveszi a mögöttes érzelmeket is. Így hatnak a történetek, személyes érintettségéből a beszéden keresztül mozgatva meg belső érzéseket.

Intézményvezetőként a támogatás a feladat, tudva azt, hogy a gazda nem tudja növeszteni a gabonát, mindössze annyit tehet, hogy megfelelő feltételeket biztosít a gabona növekedéséhez.

1 Siba Balázs: *Hétfőtől szombatig. Lelki rítusok és spiritualitás a mindennapokban*, Budapest, Kálvin, 2022, 186.

2 Zilahy Józsefné: *Mese-vers az óvodában*, Budapest., Eötvös, 1998, 9.

BERECZKY JUDIT

AZ ÓVODÁSOK HITÉLETÉNEK TÁMOGATÁSA

– Ezt vártam! – kiáltott ragyogó szemekkel Sári, amikor meglátta a hittanokatást az óvodai csoportszoba ajtajában.

– Ezt?! – hebegte megrökönyödve az óvónéni.

Ha nem egyházi fenntartású intézményben végezzük hittanoktatói szolgálatunkat, bizony nagy ajándék, ha a pedagógusok szívesen fogadnak. Ez nem mindig adatik meg, de ha igen, akkor nagyon becsüljük meg! Sok ajándékot és áldást kapunk munkánk során, megélhetünk felemelő, örömteli pillanatokot – de fontos tudnunk, hogy ez nem magától értetődő, nem a mi nagyszerűségünket jelzi, s főképp, hogy ez nem jár. Attól, hogy gyermekek között vagyunk, és arról beszélhetünk, ami számunkra a legfontosabb, még vannak rettentően nehéz helyzetek. Erre számítani kell, s jó, ha van stratégiánk a kudarcok idejére – mert ha váratlanul, felkészületlenül érnek, akkor rettentően megterhelnek.

Ha gyülekezeti hittanoktatóként foglalkozunk heti 30 percet az óvodásokkal, egészen más lehetőségeink vannak, mint egyházi óvodában. Nincs idő hosszan kérdezgetni, visszatérni, alkotni. Pontszerű, nagyon világos, magával ragadó élmény kell adni.

Úgy kell tekinteni az óvodai hittanfoglalkozásokra (akár egyházi óvodában történik, akár világiban), mint egy hosszú út első lépéseire, amelyek meghatározóak lesznek a jövőben. Óriási lehetőség és hatalmas felelősség. Két zsákutca is kínálkozik a katechéta előtt: túlbecsülni vagy alulértékelné a saját szerepét az óvodáskorú gyermekek hitéletének támogatásában. Szem előtt kell tartanunk azt az igei igazságot, hogy a növekedést Isten adja. Ha ezt komolyan vesszük, megment attól a kényszerből, hogy eredményeket kelljen felmutatnunk, és attól a kétségbeeséstől, hogy meghaladja a feladat az erőnket. Ám, ha arra tekintünk, hogy Isten meghívott erre a szolgálatra, méltatott rá, végezhetjük, akkor ennek a kiváltságnak a komolyan vételéhez tartozik, hogy a tőlünk telhető lehető legjobbat adjuk. A bizalom felépítése, a vágyakozás felébresztése Isten megismerése és közelsége iránt, a Vele közösségben megélt élet örömeinek megismertetése a komoly tartalom. Minél fiatalabb korban kezdünk hozzá, annál természetesebben épül be a gyermekek lelkébe a jó, de a rossz is. Csodálatos, ha egy gyermek Istenbe vetett bizalommal tud elindulni az életében, viszont a megbetegítő képzetek bebeto-

nozása szinte visszafordíthatatlan károkat tud okozni.

Attól, hogy gyerekszerűen és egyszerűen fogalmazunk, nem szabad elveszíteni az igazságot. Mert például a következő rövid állítások mind igazak: Isten szeret téged; Isten meghallgatja az imádságot; Istennek mindenre van hatalma, mindent megtehet. Igazak az állítások, de segítség nélkül innen könnyen eljuthatunk a kétségbeesésig: ha Isten mindent tud, és meghallgatja az imádságokat, akkor miért nem javítja meg a babámat, pedig én kitartóan kérem? Talán mégsem hall? Talán mégsem mindenható? Talán nem szeret? Talán rossz vagyok, és nem érdemlem meg, hogy teljesítse a kívánságomat? Bizony, meg kell értetni, hogy a kívánság teljesítése és az imádság meghallgatása nem ugyanazt jelenti.

Megvan a veszélye annak is, hogyha mindig ugyanarról van szó, mindig ugyanarra a következtetésre, tanulságra jutunk, ugyanazt az üzenetet fogalmazzuk meg, akkor elveszítjük a gyermekek érdeklődését, sőt, akár határozott elutasítást is kaphatunk. Hamar megtanulják a jó válaszokat: Jézus, Isten, szeretet, bűn, sátán, és már le is van zárva a fejlődési folyamat.

Ugyanakkor ez az időszak alkalmat adhat arra, hogy óriási bizalom épüljön, nagy öröm költözzön a gyermekek életébe, hogy valami nagyszerűre találtak rá, ami természetesen az életük része lesz innentől. Az elengedhetetlen, hogy minden mondatot tökéletesre kovácsoljunk, mielőtt kimondjuk. Sőt az is, hogy ne görcsös, kétségbeesett akarást, hanem mindennek ellenére való örömet lássanak rajtunk a gyerekek.

Minden kellemetlen körülmény ellenére – hiszen olykor már a gyermekek össze-

gyűjtése is lehetetlennek tűnik, nehéz feladatunk a több épületre kiterjedő öltöztetkezést-cipőváltást gyengéd szeretettel, de határozottan gyorsítani, a parttalan mondanivalót a lelkesedés megtartása mellett rövidre zárni. A csoportgyűjtő zárandoklat végén a tornaterembe érkezve könnyen elillan a jó hittanóra főiskolán megtanult tizenhárom eleme. Lehet az eredeti elgondoláshoz szigorúan ragaszkodni, és küzdeni a végsőkig, és lehet nagylelkűen elengedni a terveinket, és annál nagyobb örömmel megragadni azt, ami mégis maradt.

Megadja az alaphangot az, hogy milyen szóval, milyen lélekkel, milyen útravalóval engedik a csoportból a gyermekeket a foglalkozásra: biztatva, szánakozva, gúnyolva, fricskázva, éhesen, álmosan, kócosan, játékból kiszakítva, vagy az optimális körülmények megteremtésével az örömteli várakozás állapotába segítve. Sok minden függ attól, hogy milyen a hittancsoport összetétele, békés vagy zaklatott természetűek-e. Meghatározó, hogy már óvodáskorban nagy lehet közöttük az ismeretbeli különbség attól függően, hogy gyakorló keresztyén családból érkeznek-e vagy sem. Van, ki sokat hoz otthonról, van, aki itt találkozik először hitbeli kérdésekkel. Van, aki fogékonyabb, és van, aki kevésbé. Van, aki együttműködő, és van, aki a szétdobáló szerepébe igyekszik bújni. Nem csak az a gyermek van velünk egy-egy foglalkozáson, akit a hittan érdekel. Sőt, az általában lelkes gyermeknek is lehet rossz napja. Kérjünk segítséget, érdemes! A segítségkérés nem a magunk gyengeségét mutatja (bár igaz, hogy az is létezik), hanem az ügy fontosságát. Segítség alatt a személyi segítséget értem, azt, hogy legyen velünk

egy dajka, vagy akár a saját nagyobb gyermekünk, vagy egy gyülekezeti tag. Ha nem is minden alkalommal, de egyszer-egyszer érdemes ezt kérni azért, hogy legyen módunk megmutatni, hogy nyugodtabb, rendezettebb körülmények között milyen nagyszerű élményekben lehet részünk.

Rendkívül fontos a szemléletesség. Nagyszerű, ha valaki művészi kidolgozottságú eszközökkel tud a gyerekek közé érkező, de ha ez akadályokba ütközik, akkor remek lehetőség kínálkozik arra, hogy a csoportszobában, az öltözőben, vagy az óvodához vezető úton fellelhető tárgyakat használjuk fel a foglalkozások során. Plüssállatok, építőkockák, párnák, kövek, csigák, gumicsizma, sapka mind-mind alkalmas eszközeinkké lehetnek. Ez azért is jó, mert később maguktól is kezükbe vehetik ezeket a hétköznapi tárgyakat a gyerekek, sőt egymás közt újra játszhatják, mesélhetik a történeteket.

De miféle történeteket? Nemcsak bibliai történetek elmondásával beszélhetünk Isten gondviselő és megtartó szeretetéről, hanem a hétköznapi életünkből vett igaz pillanatok felvillantása is alkalmas erre. Az egészen aprók még nagyon rövid ideig tudnak figyelni, a vegyes csoportokban pedig lehetnek olyan nagyok, akiknek már részletes ismereteik vannak bibliai történetekről, s hamar kijelentik, hogy ezt már ismerik, nem biztos, hogy ilyenkor marad türelmük a hasznos részvételhez. A bibliai történetek nagyon nehezek. Abban az értelemben mindenképp, hogy elvont fogalmak nélkül beszéljünk, hiszen az óvodások gondolkodásába az még nem fér bele. Nehezek abban az értelemben is, hogy a lényegét nem elveszítve, ne ugyanarra a

leegyszerűsített igazságra jussunk. Bátran meghagyhatjuk a későbbiekre a bibliai történeteket, s taníthatjuk az óvodásokat a körülöttünk lévő világ mozzanataiban felfedezni, megragadni Isten jelenlétének örömét.

Fontosak a megfogható tárgyak: kövek, termések, levelek, párna, csengő, babák stb. és nagyon jó, ha vannak képeink, amiket vizsgálathatunk, amiről beszélgethetünk, amelyeket újra és újra elővehetünk, mert az ismétlés nagyon fontos.

Jó, ha van egy füzete minden gyermeknek, mert szeretik a saját tulajdont, mert jó egy-egy emlékeztető képet beragasztani az elhangzott történettel kapcsolatban, ami majd segít a későbbiekben felidézni, hogy miről is esett szó. De mielőtt megmutatom a képet, megkérdem, hogy ki az az ügyes, akinek van gondolata arról, hogy mi lesz majd a képen? S persze, akinek van ötlete, el is mondhatja, hogy miért éppen ezt a képet választaná. Remek megnyilvánulási lehetőség a gyerekek számára, ügyesen kapcsolódhatnak témáinkhoz.

A kézbefogható tárgyak mellett tehát a füzet matricái is segítenek, de van még egy gyakorlat, ami segítheti a figyelem megragadását, az elmélyülést. A történet elhangzása után megkérem a gyerekeket, hogy nézzenek körül a teremben, mert kíváncsi vagyok, hogy találnak-e valami olyan részletet, tárgyat, képet, fényfoltot a falon, ami emlékezteti őket a történet valamelyik részletére. Ha esetleg nem mondanának (ami szinte soha nem fordul elő), akkor én hívom fel rá a figyelmüket. Lehet ilyen például az ajtó fölé kiragasztott menekülési útvonalat jelző zöld, futó emberkét ábrázoló piktogram, ami emlékeztet,

hogy így fussunk megkeresni azt, aki valahol duzzog, mert megsértődött; a falról eszünkbe juthat a bárány, mert az is fehér; a legóról, hogy a legódarabok is el tudnak tűnni, és csak az találja meg, aki nagyon sokáig keresi, és csak az fogja sokáig keresni, akinek fontos stb. Dolgoznak, bevonódnak, s általában azt jegyzik meg legjobban, amit ők mondhattak ki, tehát jó, ha a kimondás lehetőségéhez tudjuk juttatni a gyermekeket.

Az énekeknek kulcsszerepük van. A tesmögással kísért énekek a legkisebbeknek, legbátortalanabbaknak is azonnali kapcsolódási lehetőséget biztosítanak, hiszen szinte önkéntelenül kezdik utánozni a hittanoktató vagy a többiek mozdulatait. Segítenek az énekek az egymásra és az elcsendesedésre hangolódni, de szerepük lehet a meg-meglankadó figyelem felélesztésében, az alkalom keretezésében, a foglalkozás részeinek elválasztásában. Közös

énekkincsünk összekapcsol egymással, az elbúcsúzás után pedig útravalóként elkísér.

Végezetül néhány ajánlást szeretnék adni a hétköznapi életünkhöz kapcsolható témákból. Egyik legkedvesebb és leghálásabb terület az állatoké: bárány, kutya, macska, hangya, bagoly; ruhák: gumicsizma, sapka, pizsma, ünneplő ruha; ételek: cukorka, só; játékok: legó, fakocka, kirakó, kismotor, bicikli; tevékenységek: alvás, evés, kirándulás, öltözködés, rendrakás, keresztelő.

Készítettünk egy csokorra való felvételt a vírus idején gyülekezetünk gyermekeinek hitéleti támogatására, hiszen személyesen nem találkozhattunk velük. Ezek nem klasszikus hittanfoglalkozások, hiszen nincs benne ének, sem valóságos interakció. Mégis jó szívvel ajánlom a budakalászi gyülekezet YouTube-csatornáját¹, talán valakinek mégis segítséget adhat abban, hogyan beszélhetünk két alma segítségével Isten életet átformáló, megtartó szeretetéről.

---

¹ <https://www.youtube.com/@reformatusgyhazkozsegbuda5461>

KODÁCSY-SIMON ESZTER

A GYEREKEK SPIRITUALITÁSA MINT A HITTANOKTATÁS MÓDSZERE A GODLY PLAY SZEMLÉLETE ALAPJÁN

Amikor azon gondolkodunk, hogyan újítsuk meg, vagy mivel tegyük jobbá a hittanóráinkat, akkor leggyakrabban egy új módszertani elemet keresünk. Valami olyat szeretnénk találni, ami a gyerekek számára színesebbé és izgalmasabbá teszi az alkalmat, s amelynek alkalmazása során mi felnőttek azt figyelhetjük meg, hogy a gyerekek lelkesen és jókedvűen vetik bele magukat az adott anyag feldolgozásába. Az utóbbi években már Magyarországon is bemutatásra kerülő¹ Godly Play² foglalkozások résztvevői az első ismerkedős alkalmakra legtöbbször ezzel az igénnyel érkeznek meg: egy új módszert szeretnének megtanulni. Ám hamar megfogalmazódik, hogy a Godly Play nem egy új módszer, nem egy másik technika, nem egy sokadik eszköz, amelyet egy délután alatt meg lehet tanulni. A Godly Play sokkal inkább szemlélet. Egy olyan megközelítés, amely komolyan veszi a gyerekek hozott lelki dimenzióját. A bibliai történeteket úgy tárja a gyerekek elé, hogy végig szem előtt tartja a gyermeki spiritualitás sajátosságait. A Godly Play szemléletében a gyerekek spiritualitása határoz meg minden olyan részletet, amelyet külső szemmel könnyen láthatunk egyszerűen módszertani elemeknek, ám ha nem vesz-

szük észre ezen elemek alapját és hátterét, akkor pusztán önmagukban nehezebben állják meg a helyüket.

Jelen tanulmányban azt mutatom be, hogy a Godly Play alapítója és egyik legismertebb kutatója mire mutatnak rá a gyermeki spiritualitás terén, milyennek látják azt, s ezek a jellemzők hogyan határozzák meg a szemlélet minden más elemét. Azzal a szándékkal teszem ezt, hogy a gyermeki spiritualitásról írt megfontolások azon Olvasók számára is hasznos felvetéseket tartalmaznak, akik nem a Godly Play megközelítésével végzik a gyerekek között a szolgálatukat.

A GYERMEKI SPIRITUALITÁS, MINT KAPCSOLATISÁG

A Godly Play alapítója, Jerome W. Berryman egész életét a gyerekek közötti munkával töltötte, így a gyerekekről szerzett tapasztalata igazán széleskörű.³ Évtizedeken át tanított hittant, négy különböző létszámú gyülekezetben volt vezető hittanoktató, szolgált bentlakásos iskolai lelkészként és tanárként egy katonai akadémián, gyermek- és ifjúsági munkát végzett gyülekezetekben, igaz-

gatója volt egy óvodás és általános iskolás gyermekek számára fenntartott Montessori-iskolának, felépítette az Egyesült Államok harmadik Montessori-középiskoláját, éven át dolgozott gyermekkórházban. Neves egyetemeken és híres kutatóktól – például Maria Montessoritól – tanult, később kisgyermekek és fiatalok között végzett megfigyeléseket az 1960-as évektől kezdődően. Egészségügyi és teológiai főiskolákon tanított a gyermekek között végzendő munkáról, a gyermekfejlesztésről, a gyermekek lelki vezetéséről, az öngyilkossági hajlamú gyermekek és fiatalok tanácsadásáról, a kórházi gyermekpasztorációról, vagy például az értékalapú tantervekről. Sokrétű tapasztalatszerzése során felismerte, hogy minden gyermekek közötti tevékenykedést az határoz meg, hogy hogyan tekintünk a gyermekek spiritualitására.

Annak ellenére, hogy ezt tartja kiindulásnak, és minden munkájában ír róla, maga Berryman is megfogalmazza, hogy a gyermeki spiritualitás kérdését csak körbejárni tudjuk, végérvényesen és definíciószerűen megragadni lehetetlen. „A spiritualitás meghatározása nem olyan egyértelmű és nyilvánvaló, mint amilyennek szeretnénk. Ez nem olyan, mint egy háromszög definiálása. A szóbeli precizitás helyett a lehető legtöbb kapcsolódást, konnotációt kell megkeresnünk, hogy megmutathassuk a spiritualitás nem verbális jellegét.”⁴ A spiritualitás élmények, gondolatok teljességükben sosem ragadhatók meg szavakkal, gyakran egyáltalán nem fejezhetők ki verbális úton. Még mi, felnőttek, akik a saját anyanyelvünkben jártasak vagyunk, sem tudjuk tökéletesen megfogalmazni a spirituális élményeinket, érzéseinket, világun-

kat a szavainkkal. Berryman szerint erre a nonverbalitásra az emberek két csoportja a legnyitottabb, legérzékenyebb. Az egyiket a felnőtt művészek alkotják, akik saját érdeklődésükre építve, saját döntésükből fakadóan „ügyesen játszanak a mozgással, a kővel, a színekkel, a hangokkal, a számokkal, a társadalmi helyzetekkel és más médiumokkal. A második csoportot a gyermekek alkotják. Nekik nem marad más választásuk, minthogy ráhangolódjanak a nem verbális kommunikációs rendszerükre, mivel szimbolikus kapcsolódási rendszerük még csak most fejlődik.”⁵ A gyerekekkel foglalkozó felnőtteknek pedig nincs más választásuk, mint figyelembe venni a gyerekek ezen meghatározottságát.

Berryman szerint a spiritualitás minden emberben születésétől fogva meglévő alapvető lehetőség, általános potenciál. Ahhoz, hogy ez aktualizálódjon, szükség van egy konkrét vallási hagyomány nyelvére, amelyen keresztül az egyén megtanulja kommunikálni spiritualitásának elemeit.⁶ A spiritualitás és a vallás közötti kapcsolat tehát nem úgy néz ki, hogy a vallási nyelv megtanulásával érkezik meg a spiritualitásra való nyitottság és képesség, hanem az emberben kezdetektől fogva meglévő lelki dimenzióhoz tanulunk meg egy olyan nyelvet, amelynek segítségével megpróbáljuk kifejezni a spirituális világunkat. Amikor – például hittanórán – egy ilyen nyelv használata során az élet és halál végső kérdései fogalmazódnak meg egy beszélgetés alkalmával, akkor a legmélyebb kapcsolódásra nyílik lehetőség a párbeszéd résztvevői között, hiszen ilyenkor a legbensőbb világunkkal szeretnénk kapcsolódni a másik ember legmélyebb dimenziójához. A bibliai

történetek elmondása során ennek a nyelvnek a megtanulásához és elsajátításához kapnak lehetőséget a történetek hallgatói. Ezeket keresztül tanulják meg kifejezni a félelmüket, reményüket, kudarcikat, örömeiket, aggodásukat, felszabadultságukat, elveszettségüket, magányukat, Istentől való távolságukat és hozzá közeli állapotukat. A bibliai történetek megismerése és átélése segíti a spirituális dimenzió tudatosítását és megfogalmazását.

A spiritualitás meghatározásában Berryman ezen a ponton Rebecca Nye kutató megfogalmazására támaszkodik. Nye a gyermekek spirituális világát több évtizeden át kutatva arra a megállapításra jutott, hogy „gyermekkorban a spiritualitás különösen arról szól, hogy vonzódunk a »kapcsolatban létezéshez«, válaszolunk arra a hívásra, hogy többel legyünk kapcsolatban, mint »csak én« – azaz másokkal, Istennel, a teremtéssel vagy az Én mélyebb belső észlelésével. Ez a transzcendenciával való találkozás történhet konkrét élményekben vagy pillanatokban, de képzeletbeli vagy reflektív tevékenységen (gondolatokon és értelmezésen) keresztül is”.⁷ A gyermekek spiritualitása egyszerűen mondva „az, ahogyan Isten a gyerekekkel van, és ahogyan a gyerekek Istennel vannak”.⁸

Nye megfogalmazása alapján a gyermekek spiritualitása nem egy szerzett ismeret, nem egy tanult viselkedés, hanem „természetes képesség az élettapasztalatok szent jellegének tudatosítására. Ez lehet tudatos vagy tudattalan, és néha ingadozik a kettő között”,⁹ de mindenképpen olyan dimenziónk, amellyel születésünktől fogva rendelkezünk. Néha egyesek úgy vélik, hogy a spiritualitás egy adott ponton kezdődik, s ez

a pont legtöbbször egy képesség megszerzéséhez kapcsolódik, vagy egy adott szintű ismeret megszerzésétől függ. Például akkor érzékelik el, amikor már kellő vallásos tudást gyűjtött össze a gyerek, és elegendő ideig tanították őt a felnőttek. Vagy amikor egy bizonyos kort elérve elég éretté és tudatosává válik a lelki élmények megélésére, az élet eseményeinek belső átélésére. Esetleg azon a ponton kezdődik a spiritualitás, amikor a gyermek „hitre jut”, vagy megerősödik a hitben. Vagy amikor már nem kell számukra „leegyszerűsíteni” a történeteket, és amikor már tud kellő ideig – például egy istentisztelet alatt – csendben ülni, „jól” viselkedni, megfelelő szocializációval beilleszkedni egy közösség szabályai és normái közé.

Nye és Berryman azonban hangsúlyozzák, hogy a gyermekek spiritualitása Istennel kezdődik, nem pedig valami olyasmiről, amit a felnőtteknek kell kezdeményezniük és művelniük a gyermekben.¹⁰ A gyermeki spiritualitás nem egy üres edény. Nem valami olyan, ami mindaddig nem létezik a gyerekekben, amíg a felnőtteknek létre nem hozzák, és meg nem töltik információval, tudással, képességekkel. A spiritualitás, mint a kapcsolatiság megélése, az élet természetes része – nemcsak a felnőttek világában, de a gyerekekében is. Egyes teológusok szerint az istenképűség (*imago Dei*) fogalmának is a kapcsolatiság a lényege.¹¹ Ezért a gyermekek spiritualitását a felnőtteknek nem kialakítaniuk kell, hanem táplálniuk és segíteniük. Nem létrehozniuk kell, hanem felismerniük. Nem felépíteniük kell, hanem megőrizniük. Ha ily módon támogatjuk és megengedjük a gyermeki spiritualitás kiteljesedését, akkor az felnőttkorban is az lesz, mint ami már gyermekkorban is mindent megalapoz: az

emberekkel, a világgal, a saját magunkkal és mindezek mögött az Istennel meglévő kapcsolatunk felfedezésének lehetősége.

A GYERMEKI SPIRITUALITÁS TÁPLÁLÁSÁNAK ESZKÖZE: A JÁTÉK

Amikor a gyermeki spiritualitásról gondolkodik, akkor Berryman nemcsak a saját empirikus tapasztalataira épít, s nem is csak a pszichológiai és pedagógiai kutatások eredményeit tekinti át, hanem a 12–13. századi teológusok gondolatait is alapul veszi. Petrus Lombardus, Clairvaux-i Szent Bernát és Bonaventura tanításai mellett különösen épít Szentviktori Hugó és Szentviktori Richárd írásaira. Hozzájuk hasonlóan amellet teszi le a voksát, hogy háromfajta tanulás létezik: az anyag érzékszervek általi megismerése, az elme megismerése az értelem segítségével, és a lélek megismerése szemlélődés útján. Mivel ez utóbbi ad keretet és célt mindháromnak, ezért a szemlélődésnek kulcsszerepe van mindennemű tanulás és megismerés folyamatában. A szemlélődés Szentviktori Richárd megfogalmazása szerint „az elme szabad, beható, csodálkozással lebegtetett tekintete”.¹² A spontán, átható tekintet, a csodálkozásra való megállás, és az Isten jelenlétére való összpontosítás az, ami ma is jellemzi a szemlélődést – különösen a gyerekek esetében. Berrymanhez hasonlóan bárki megfigyelheti, hogy a gyerekek nem tudnak mást tenni, mint „szemlélődés útján, természetes módon szívják magukba a körülöttük lévő világot”.¹³ A gyerekek tanulási útja az, hogy szemlélődés által kapcsolódnak a világ minden részéhez. Amikor a felnőttek megélik a spiritualitásukat, ak-

kor ők is visszatérnek a világ és a saját belső hangjuk kontemplációjához, Berryman ezt Ricoeur „második naivitás” fogalmához kapcsolja. E tekintetben a felnőttek és a gyerekek között a fő különbség az, hogy a gyermeki szemlélődést nem kell forszírozni, nem kell tanítani, hiszen ez a gyermeknek természetes módon sajátja.

Néha előfordul, hogy veszélybe kerül a gyermekek spiritualitása. A szemlélődést ugyan nem kell a gyerekeknek átadni vagy megtanítani, ellenben sajnos el tudjuk idegeníteni őket ettől a megismerési formától. Valószínűleg mindenkinek vannak olyan negatív iskolai vagy gyülekezeti élményei – akár a saját gyerekkorából, akár más gyerek életéből –, amelyek példaként szolgálhatnak arra, hogyan szakítják meg és távolítják el a felnőttek a gyerekeket a szemlélődéstől. Az a „kategóriahiba”¹⁴ is előfordul, hogy a szemlélődésre épülő tanulást háttérbe szorítjuk, s a lelki dimenziót is az értelemmel vagy az érzésekkel akarjuk megközelíteni. A szemlélődés igényli azt a nyelvet, amelyen kifejezhető minden mélysége és magassága. Ennek a nyelvnek az elsajátítását és kommunikációs nehézségeinek leküzdését segíthetik a felnőttek, ám könnyen meg is terhelhetik azzal, ha a vallás nyelvét nem segítségként kínálják fel a gyermek számára.

A szemlélődéssel együtt a gyermekek spiritualitását sem kell tanítanunk, fejlesztenünk vagy növelnünk. Sokkal többet tehetünk a gyermekek lelki dimenziójáért, ha azt tápláljuk, támogatjuk és segítjük. Ennek legjobb eszköze Berryman szerint a játék. A játék ugyanis pont olyan a gyermek számára, mint a szemlélődés. Johan Huizinga és Katherine Garvey felismeréseire építve Berryman azt hangsúlyozza, hogy:¹⁵

- 1) a játék élvezetes,
- 2) a játéknak nincs külső célja, hanem magáért a játékért játssza a gyerek,
- 3) a játék spontán és önként jön, amit a játékos szabadon választ meg,
- 4) a játék aktív elköteleződést igényel a játékostól,
- 5) és a játéknak rendszerbe foglalható kapcsolatai vannak olyan jelenségekkel, amelyek önmagukban nem játékok, például a kreativitással, a problémamegoldással, a nyelvtanulással, a társadalmi szerepek tanulásával, és egy sor más kognitív és szociális jelenséggel.

Mindezek párhuzamba állíthatók a szemlélődéssel, hiszen a szemlélődés is éppígy önkéntes, szabad, összpontosítást igénylő, élvezetes, és azt sem egy külső cél, hanem a csodálkozás váltja ki. Ezért Berryman arra helyezi a hangsúlyt, hogy ha a szemlélődésre épülő tanulást szeretnénk megerősíteni a gyermekben, s azon keresztül a spiritualitását kívánjuk támogatni, akkor ahhoz a legjobb út a játékon keresztül vezet.¹⁶

A GYERMEKI SPIRITUALITÁS JELLEMZŐI

Milyen a gyermeki spiritualitás? Berryman és Nye szerint pontosan olyan, amilyen a gyerek.¹⁷ A saját empirikus megfigyeléseik szerint, valamint a pszichológiai kutatásokra építve a gyermeki spiritualitást az alábbiakkal jellemzik.

- Általában nem a társadalmi, közösségi konvencióknak megfelelő, s csak ritkán illeszkedik a felnőttek normáihoz. Külső szemmel nézve néha egészen botrá-

nyosnak tűnhet, a felnőttek által megfogalmazott tantételektől pedig gyakran nagyon távolinak tűnik. A gyermek spiritualitásából fakadó viselkedése csak esetlegesen illeszkedik a felnőttek által létrehozott liturgikus keretekbe.

- Integrált, vagyis minden belekerülhet, és benne bármi bármihez kapcsolódhat. Olyan, mint egy lomokkal teli fiók a gyerekszobában: megférnek benne egymás mellett az építőjáték darabjai, a fél pár zoknik, a csokipapírok és az utcán gyűjtött kavicsok is. A gyerekek spiritualitásában minden megjelenik, ami az életük része, s ez fordítva is igaz: a gyerekek spiritualitása mindenben megjelenik, amit csinálnak, amivel foglalkoznak. Nem részekre tagolt, nem szedhető szét elemeire, nem különíthető el, hanem egységes egésznek alkot a gyermek számára.
- Mivel a gyerekek holisztikusabban látják a világot, a megfigyeléseiket nem elemzik, nem szedik szét darabokra, és nem sorolják külön kategóriákba, így a spirituális világuk a felnőttek számára sokszor misztikusabbnak tűnik. Ugyanakkor a felnőttek fogalmai szerint a gyerekek hiányos tudással rendelkeznek, például nem ismerik a jelenségek okát és következményét, ezért sok összefüggés rejtve marad előlük. A rejtély, a titok a gyerekek számára közeli ismerős, szívesen játszanak vele – elég csak a gyerekek között szinte minden életkorban népszerű bújócska játékra gondolnunk. Ez a titokzatosság, misztikusság egészen áthatja a gyermeki spiritualitást, amely egyszerre izgalmas és egyszerre félelmetes a gyermek számára.

- Berryman szerint a gyerekek spiritualitása továbbá mindennapos, hétköznapi. A gyermek a hétköznapi eseményekben éli meg a lelki élményeit is, nincs szüksége ehhez külön alkalomra, különleges hangulatra, környezetre vagy eseményre. Sokszor teljesen váratlan és meglepő helyzetekben kerülnek felszínre a gyerekek legmélyebb lelki megnyilvánulásai, például bevásárlás közben, autóban, vagy éppen fürdés során.
- A gyerekek spiritualitása csak nagyon ritkán mutat egyenletes mintát. Még ritkábban rajzolódik ki olyan lineáris fejlődés, amelyet egy felnőtt irányítana. Sokkal inkább hullámzó a gyermeki spiritualitás: egyszer intenzívnek látszik, egyszer pedig teljesen passzívnek tűnik a szemlélő számára.
- Ez a hullámzás a tartalomban is megjelenik: a gyerekek spiritualitása csapongó, sokszor egészen szeszélyesnek tűnik a felnőttek számára. A gyerekek csapongó spiritualitását legjobban az jelzi, hogy gyakran egy mondaton belül fogalmaznak meg olyan gondolatokat, amelyeknek bölcsességén a felnőttek elcsodálkoznak, és egészen profán hétköznapi gondolatokat, amelyeken a felnőttek gyakran megbotránkoznak. Egy ilyen mondat mindkét része, s azok összekapcsolása azonban a gyermekek számára teljesen természetes, és legtöbbször nem osztoznak sem a felnőttek csodálkozásában, sem a megdöbbenésében.
- A gyerekek naponta fedeznek fel új dolgokat, s ebben a tanulási folyamatban jól érzik magukat. Ez igaz a lelki világukra is: újabb és újabb felismeréseket képesek tenni ebben a dimenzióban is. A gyerekek mindenre nyitottak tudnak lenni, így a transzcendens kérdésekre is. Alapvetően nem gyanakodnak és nem ítélnének semmi új felett, hanem természetes képességük van arra, hogy mindenre rácsodálkozzanak. Ez a csodálkozás őszinte érdeklődést és elmélyülést mutat, és nem terhelik értékítéletek.
- A gyerekek spiritualitásának erős érzelmi töltete van, amely érzelmeket kifejezésre is juttatnak. A gyerekek érzelmi élete legalább olyan erős, mint a felfedező életük. Nem bújnak el – mert nem tudnak elbújni – a saját érzelmeik elől, ezért azt is tudják, hogy milyen érzés átadni magukat olyan erőknél, amelyek meghaladják őket.
- A gyerekeket nem zavarja, ha nem tudják kifejezni szavakkal a lelki dimenzióban felmerülő gondolataikat, érzéseiket, megfigyeléseiket. Számukra a megfogalmazás másodlagos, alapvetően jól érzik magukat a kifejezhetetlen, az elmondhatatlan világában.
- A hit, vallás, transzcendens, spiritualitás témájában megfogalmazott gondolataik első pillantásra inkább hangzanak gügyögésnek, mint folyékony „keresztény beszédnek”. Ezért a felnőtt részéről erőfeszítést, nagy odafigyelést igényel, hogy felismerje, mit szeretne kifejezni a gyermek. Emellett nagy türelmet igényel annak kivárása, hogy a vallás nyelve, amelyen a gyerek és a felnőtt közösen osztoznak, a gyermekben is kifejlődhessen, ne pedig a sajátját erőltesse a felnőtt a gyerekre.
- A gyerekek gyakran úgy érzik, hogy ami nekik fontos, az másnak nem az, és nem is tartozik a fő értékek, tantervek, beszélgetési témák közé.

- A gyermeki spiritualitás – a gyermekhez hasonlóan – könnyen sebezhető. Ha elhanyagolják vagy félreértik, akkor elvadhulhat, vagy akár teljesen meg is szűnhet.

MIT TEHET A FELNŐTT A GYERMEKEK SPIRITUALITÁSÁNAK TÁPLÁLÁSÁÉRT?

A gyerekekkel foglalkozó felnőttek számára két fontos út vezet a gyermekek spiritualitásának megismerése és támogatása felé: egyrészt megfigyelheti a saját spiritualitását, másrészt szemlélheti a gyermekét. A saját spirituális dimenzióknak megismerését érdemes azzal kezdeni, hogy visszaemlékszünk a saját gyermekkori lelki élményeinkre. Rebecca Nye az alábbi kérdéseket javasolja ehhez a reflexióhoz:¹⁸ Milyen voltam valóban, amikor még gyermek voltam? Mi volt a kedvenc játékom, időtöltésem? Milyen érzést keltett ez bennem? Milyen emlékek, helyek vagy cselekedetek keltették bennem a szentség érzését? Számomra melyek a spiritualitás „csak felnőtteknek szóló” elemei, vagyis mi az, ami most fontos a lelki életemben, s gyermekkoromban nem volt jelen? Mi segíthetett volna abban, hogy jobban megnyíljak arra, ami gyermekként spirituálisnak tűnt számomra? Az egyház milyen szerepet játszott ebben? Ezekben a kérdéseken elindulva számos felfedezést tehetünk a gyermeki spiritualitásról, és a gyerekek között végzett munkánkról.

Hasonlóan a ránk bízott gyermekek megfigyelése is közelebb vezethet ahhoz, hogy mit tegyünk, s mit ne, amikor a gyermekek lelki dimenzióját tartjuk szem előtt. Berryman és Nye a megfigyeléseikre épít-

ve azt javasolják, hogy a gyerekek spiritualitásának támogatásához kiindulásként hat szempontot érdemes megvalósítani.¹⁹

1. Fizikai tér, érzelmi tér és odafigyelő tér kialakítása

A gyerekek különösen érzékenyek arra a térre, ahol az idejüket töltik. Nincs szükségük különleges környezetre a felfedezéshez, a rácsodálkozáshoz, a játékhoz. Ám arra szükségük van, hogy jól érezzék magukat a térben. A gyülekezetekben a felnőttek sajnos sokszor úgy gondolják, hogy a gyerekfoglalkozások szobájába jó lesz mindaz, amit ők a felnőttek teréből már leselejteztek, amit ők már „kinőttek”. Egy féltetett szőnyeg, néhány régi könyvespolc, pár kosárnyi adományba kapott játék. Ezek azonban sokszor azt az üzenetet hordozzák, hogy a gyerekek környezete „nem számít”, sokadrangú, „nekik ez is jó lesz”. Mintha az lenne az üzenet, hogy az Istennel való találkozás helye a templomban van, amely a gyermekkorban, mint átmeneti szakaszban még nem való a gyerekeknek, ezért őket még kitereljük egy kevésbé fontos, kevésbé otthonosan és szépen berendezett szobába. Talán sokszor azért is viselkednek felszabadultabban a gyerekek és a fiatalok egy-egy szabadtéri alkalmon, mert ott nem a leselejtezett környezet veszi őket körbe. Felnőttként figyelnünk kell arra, hogy a tér a gyerekek számára fontos eleme az istenkapcsolat megélésének.

Egy Godly Play szoba berendezése nagyon egyszerű: egy tiszta szőnyeg, rajta néhány tiszta párna, s a falnál elhelyezett egyszerű polcokon kapnak helyet a történetek kellékei. A polcok legfeljebb olyan magasak, hogy minden gyerek elérhessen

minden történetet, hiszen nem elzárni szeretnénk őket a történetektől, hanem lehetőséget teremteni számukra a történetekkel való találkozásra, játékra. A szobában helyet kap még egy asztal néhány székkal és kézműves kellékekkel. A berendezésnek és a kellékeknek nem kell újnak és drágának lennie, de fontos, hogy megnyugtató, jó érzést keltsen a belépő gyerekekben és felnőttekben egyaránt. Ez a fizikai tér kihagyhatatlan része a megérkezésnek és a jelenlétnek, amelyet már a küszöbön belépő gyerekek tekintetei is megerősítenek a velük foglalkozó felnőttek számára.

A fizikai mellett az érzelmi és az odafigyelő tér megteremtése is ugyanilyen fontos. A fizikai térhez hasonlóan, az érzelmi tér nyugalma azt jelenti a gyermek számára, hogy „itt bármit megélhetek”, „önmagam lehetek”, „biztonságban vagyok” – mind a másfajta véleményemmel, mind a saját magam által választott munkával. Az érzelmi tér biztonsága a megfelelően kereztezett – nem beszorított, de nem is magára hagyott – lehetőségek terét is jelenti.

Az odafigyelő, a másikat meghallgató térben mindenki komolyan veszi egymást. A felnőttek minden gyereket meghallgatnak sürgetés és félbeszakítás nélkül. Mindenki elmondhatja azt, amire a saját elmélyülése során jutott, s erre bárminemű értékelés és helyreigazítás nélkül tudunk közösen rácsodálkozni. Nem kötelező azonban megszólalni, hiszen legtöbbször még csak tanuljuk a nyelvet, amely illeszkedik a felismeréseinkhez. A Godly Play megközelítésében kiemelt helye van a csendnek, mert „a csend képes lehet olyasvalamit elmondani, amely annyira fontos, hogy azt nem lehet szavakba önteni”.²⁰

2. A produktum helyett a folyamat felismerése

Már az eddigiekből is nyilvánvaló, hogy a spiritualitás sokkal inkább folyamat, semmint eredmény. Egy elképzelt végeredmény, egy megtervezett termék, egy elvárt produktum szem előtt tartásával a spiritualitás kárt szenvedhet, mert úgy tűnhet, hogy a lelki dimenzió, a szemlélődés útján megvalósuló tanulás egy adott ponton befejezhető, lezárható, végső soron pedig kézzel megragadható vállalkozás. Az eredményközpontú gondolkodás szerint a végeredmény a fontos, amelyet ha elérünk, azért jutalmat lehet kapni, s végre más irányba lehet fordítani a tekintetünket. Ám a spiritualitás nem ilyen, hiszen a kapcsolatiság célja sem az, hogy egyszer véget érjen. A gyermek spiritualitása – éppúgy, mint a felnőtté – egy vég nélküli folyamat, állandó úton járás, szüntelen élő valóság. A gyerekek számára különösen fontos megteremteni azt a biztonságos közeget, ahol megerősítést kapnak a lelkiviláguk folyamatjellegére nézve: szabad lassabban vagy intenzívebben, csendben vagy aktívan, egyedül vagy társakat keresve járni az úton. Nem kell attól félniük, hogy produkálniuk kell magukat, hogy hittanórán is sikeresnek kell lenniük. Nincs „tanulási eredmény” a spiritualitás útján, nincsenek elvárások, amelyeknek meg kell felelni. Nincsenek előre megtervezett kimeneti eredmények, nincsenek kitalálendő válaszok a kérdésekre, nincsenek stresszt okozó ellenőrző tekintetek, nincsenek megfelelni vágyó „termelő” és valamilyennek értékelt „termékek”. Van viszont lehetőség a szemlélődésre és a játékra, amelyek megélésével a spiritualitás is egy egész életen át tartó tanulási folyamat lehet, amelyet minden

gyerek – és minden felnőtt – a saját attitűdjének megfelelően élhet meg. Ha valamikor, akkor napjainkban, amikor szorongó és teljesítménykényszeres gyerekek sorával találkozunk a gyülekezeti alkalmakon és a hittanórákon is, különösen fontos a lelki dimenzió állandó folyamatjellegét szem előtt tartanunk, a produktumorientált gyakorlatokat pedig elkerülnünk.

3. Képzelet használata

Néha a felnőttek úgy képzelik el a spirituális kérdéseket, mintha azok matematikai feladványok lennének: mintha léteznének rájuk egyértelmű, konkrét, helyes válaszok. Ennek ironiáját azonban már akkor is érezzük, ha magunk elé idézzük a számos teológiai paradoxon valamelyikét, vagy az etikai dilemmák komplexitására gondolunk. A gyermeki spiritualitás támogatása és ápolása azon is múlik, hogy mennyire szeretnénk keretek közé zárni, vagy mennyire engedjük meg azt, hogy a képzeletünk hasson rá. Sokan azért félnek a képzelet használatától, mert azt gondolják, hogy a képzelet gyengíti a hitet, és az egész hit képzeltté vagy képzeletbelivé válik. Ennek azonban épp az ellenkezője igaz: a képzeletre kifejezetten szükségünk van a hitünk megéléséhez. Berryman szerint erre a legerőteljesebb érv a jézusi példázatok használata, amely egyértelműen igényli a hallgatóság képzeletének előhívását.

A gyerekek meglehetősen élénk képzeletlőerővel rendelkeznek, amelyre a bibliai történetekről való gondolkodás során jól lehet építeni. De már a gyerekeknek is szükségük van biztatásra és támogatásra ahhoz, hogy használni merjék a képzeletüket, és az ahhoz kapcsolódó képessége-

iket. Ha ebben támogatjuk őket, akkor az olyan készségeket segít kifejleszteni bennük, amelyek valódi erőforrásként szolgálnak majd az előttük álló kognitív, érzelmi, szociális, hitbeli és más kihívásokkal való megküzdések során.

4. Kapcsolatok modellálása

A gyermekek világában különösen erős a spiritualitás kapcsolati jellege. Bár néha úgy tűnhet, különösen felnőtt korban, hogy a spirituális dimenziókat leginkább egyedül éljük meg, valójában mindig a másikkal – emberrel, világgal, Istennel – való kapcsolatra vágyunk akkor, amikor a lelkünk hangja szólal meg bennünk. A kapcsolataink megélésében példát mutatunk a gyerekek számára számos kérdésben: Milyen értékeit fedezem fel a másiknak? Hogyan mutatom ki ezt felé? Mit jelent nyitottan közeledni egy új emberhez? Mennyire sokféleképpen élem meg a közösséget? Mit jelent a felebaráti elfogadás és segítség? Hogyan ápolom a kapcsolatot a teremtett világgal? Milyen belső kapcsolatom van Istennel, s miként kommunikálom ezt a másik ember felé? Hiteles példát adok-e a másik emberhez való kapcsolódásban?

A Godly Play szemlélete szerint minden felnőtt modellként áll a gyerekek előtt, s ennek során legalább annyi rejtett üzenet fogalmazódik meg a gyerekek felé, mint amennyi a nyíltan kommunikált mondanivaló. A gyerekekkel foglalkozó felnőttek minden mozdulatukkal tanítják a gyerekeket, például arra, hogy hogyan tiszteljük egymást, hogyan fedezzen fel értékeket a másokban, miért jó meghallgatni a társunkat, mit jelent a közös térben élni, vagy miként segít a vallási nyelv kifejezni az Istennel megélt kapcsolata-

tunkat. Sokszor pedig a gyerekek tanítják a felnőtteket – például arra, milyen jó belemerülni a játékba, hogyan lehet külső elvárások nélkül felfedezni a lényeket, s miért fontos megélnünk a szemlélődést és a rácsodálkozást. Ez a kölcsönös tanulási folyamat segít megélni a kapcsolatiságunkat, s ezáltal a spiritualitásunkat.

5. Közelség lehetőségének megteremtése

A spirituális élményeink nem mindig könnyűek és szelídek. Néha félelmetesek, néha megrendítőek, néha túlságosan ismeretlenek. Szükséges biztonságban éreznünk magunkat akkor, amikor valami nagyobbal találkozunk, amikor valami hatalmasabb jön közel hozzánk. A spiritualításban ezért fontos a meghittség, a bensőségeség. „A spiritualitás az intimitásból él, megragadja a lehetőségeket, hogy közelebb kerüljünk egymáshoz, mélyebbre ássunk, kockázatot vállaljunk és kövessük a meggyőződéseinket.”²¹ A közelséget az segít megélni, ha biztonságban érezzük magunkat. Ezért is fontos a fizikai tér biztonságának megteremtése mellett a nyugodt érzelmi közeg, és a nyitott, odafigyelő attitűd kialakítása is.

A gyerekek sérülékenyek, s talán ki sem mondják, de megérik, ha valaki az ő intimitásában megélt spiritualitásukat veszélyezteti. A bensőséges közelséget lassan lehet elérni, de sajnos könnyen meg lehet törni. Egy „megérett mosollyal” kísért reakció, egy „cukinak” tartott gyerekrajz, egy uniformizált elvárás (pl.: „Ugye, mindenki úgy gondolja, hogy bátor volt Mózes?”), egy ügyesen kiigazított vélemény, vagy egy foglalkozásról kivitt és nyilvánosan meg-

osztott „sztori” könnyen visszavetheti a spiritualitás folyamatában a gyermeket. Felnőttként sokszor észre sem vesszük, hogy a gyerekek mennyi mindent látnak és hallanak a mi felnőtt reakcióinkból, s milyen mélyen elraktározzák azokat az élményeket, amikor a felnőttek nem vették őket komolyan, megmosolyogták, félbeszakították vagy kiigazították őket. Ezekkel ellentétben, az elfogadás közelségében és a bensőséges kapcsolatban megélt lelkiesség erős muníciót adhat hosszú éveken át.

6. Bizalom gyakorlása

A Godly Play-t bemutató alkalmakon a résztvevők legelső kérdése mindig az, hogy „ez valóban működik a gyerekekkel?” „Tényleg csendben maradnak?” „Nem rosszalkodnak? Nem nyúlnak hozzá, nem rontják el, nem kiabálnak bele?” „Hogyan fegyelmezzük őket?” „És egyáltalán: tényleg lehet építeni egy 3 éves gyerek saját istenkapcsolatára?” Ha megteremtjük a gyermeki spiritualitás eddig felsorolt feltételeit, akkor a gyerekek a legkevésbé sem szeretnék elrontani a szemlélődés és a játék közös folyamatát, hanem örömmel vesznek részt abban. Ehhez már csak az szükséges, hogy megbízzunk bennük.

A spiritualitás magában foglalja a bizalmat. A bizalom elengedhetetlen ahhoz a munkához, amely a lelki dimenziót érinti, mert a spiritualitást nem lehet kívülről megítélni. Csak bizalommal lehet közösen átélni a csodálkozást, a csendet és a szemlélődést. Csak bizalommal lehet elfogadni azt, hogy ami külsőleg értelmetlennek és üresnek tűnik, amögött lehet, hogy belül értelmes és értékkel teli folyamatok zajlanak éppen. Csak bízni lehet abban, hogy aki a

belül zajló történéseket elindítja, s aki ezeket belső eseményként megéli, azok belső kapcsolatban vannak egymással. Ha a bizalom erős, és a felnőttek viselkedését, cselekedeteit a bizalom hatja át, akkor a spiritualitás nonverbális világa megélhető lesz a gyerekek számára, és később, az évek során elsajátított verbális vallási elemekhez ők is bizalommal tudnak majd nyúlni. Ott a gyerekek nem elrontani akarják majd az eseményeket, nem akarnak belekiabálni a csendbe, s nem akarják megszakítani a történetet, hanem örömmel válnak részeseivé a folyamatnak. Ahol azonban bizalmatlanság uralkodik, ott a gyerekek nehezen tudják megkülönböztetni a spirituális értelmet a „zavaró zajoktól”²², sőt, ideiglenes megoldásként tévesen a zajt fogadják el a saját spiritualitásukat kifejező nyelvnek.

Rebecca Nye szerint három egyszerűnek hangzó, de alapvető kérdést kell feltennie azoknak, akik a gyerekek hittanoktatásával, vallásos nevelésével foglalkoznak:²³ Van-e helye az Istenbe vetett nagyobb bizalomnak ebben a folyamatban? Van-e helye a gyermekbe vetett nagyobb bizalomnak ebben a szemléletben? A választott megközelítés a hitbe, Bibliába, liturgiába, egyházi tanításba vetett alapvető bizalmat tükrözi-e? Ha mindhárom kérdésre megerősítő választ tudunk adni, akkor nyugodtan fog belemerülni a gyerekekkel együtt a felnőtt is a szemlélődésre épülő tanulás folyamatába. Akkor például a vasárnapi gyerekóra tartása nem annak a kérdése lesz, hogy ki hozza meg az istentiszteletről való kimaradás áldozatát a gyerekek érdekében, hanem annak az eldöntése, hogy ki vállalja a gyerekekkel közös szemlélődés lehetőségét.²⁴

A GYEREKEK SPIRITUALITÁSA MINT A HITANOKTATÁS MÓDSZERE

A Godly Play megközelítésében a gyermeki spiritualitást végig szem előtt tartva épül fel a gyerekek számára szervezett alkalom liturgiája, mint biztonságot adó keret, valamint ebből fakadnak a megközelítés fő elemei, amelyek a történetmondás, a szemlélődés, a szabadon választott feldolgozási mód és a közös ünneplés.²⁵ Csak a jól meghatározott és következetesen alkalmazott keretek tudják megteremteni azt a biztonságos közeget, amelyben a gyerekek szabad szemlélődéssel és elmélyült játékkal fedezhetik fel kapcsolatukat Istennel, és sajátíthatják el ennek a kapcsolatnak a kifejezését elősegítő nyelvet.

Ám a gyerekek spiritualitásának szempontjai nem csak a Godly Play gyakorlatát alkalmazók számára fontosak. Amikor megújulásra vágyunk a saját hittanoktatási gyakorlatunkban, gyerekek között végzett szolgálatunkban, akkor legtöbbször az fogalmazódik meg bennünk, hogy hogyan tanítsunk úgy, hogy azáltal a gyerekek közelebb kerüljenek a bibliai történetekhez, a hitkérdéseikhez és az egyházi közösségekhez. Berryman gondolatai alapján a jobb tanításhoz ez a reflektív kérdés vezetheti közelebb a hittanoktatót: „Hogyan tanítsam úgy a vallási elemeket – elsősorban a bibliai történeteket –, hogy a gyerekek spiritualitása, azaz istenkapcsolata egész életükön át bővüljön és mélyüljön?”²⁶

Berryman és Nye megállapításai alapján azt mondhatjuk, hogy a gyerekek hittanoktatásának módszertanához a kulcs a gyermeki spiritualitás ismerete. Ha az itt felsorolt alapokat figyelembe vesszük, akkor

a gyermekek közötti munkánk minden egyéb módszertani kérdésére könnyebben találhatunk választ. A Godly Play nem az egyetlen út a gyerekek közötti szolgálatra, de egy lehetséges megoldást kínál, amely úgy viszi a bibliai történeteket a gyerekek elé, hogy teljes mértékben a gyermeki spiritualitást tartja szem előtt.

Néha azt gondoljuk, hogy a spiritualitás csak valamilyen „hab a tortán”, ahol a torta fő részét a teológiai ismeretek, az egyházi hagyományok, a vallási szövegek jelentik. Szem előtt kell azonban tartanunk, hogy a spiritualitás lényegi része a hitnek, lényegi része a gyermekornak, és lényeges ahhoz, hogy teljeseek lehessünk. A spiritualitással

való foglalkozás nem valamilyen „luxus” cselekedet, extra kiváltság, plusz hozzáadott érték. A gyermekek spiritualitásának figyelembe vétele alapvető szükségszerűség a hittanoktatásban. Ez lehet a hiányzó láncszem a kétségbeesett hittanár és a passzív diák között, a kiegészített hittanoktató és a lázadó hittanos között, a hangot nem találó lelkes és a „kikonfirmálkozó” fiatal között. Ez lehet a megoldás arra a problémára, aminek kezeléséhez újabb és újabb módszertani megoldásokhoz fordulunk. Hiszen mi más lehetne nagyobb segítségünkre az Istenről való tanítás és tanulás során, mint az Isten-gyermek közötti kapcsolat sajátosságainak szem előtt tartása?

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BERRYMAN, Jerome W.: Spirituality, religious education and the dormouse, In: HYDE, B. (ed) (2013): *The Search for a Theology of Childhood*, Essays by Jerome W. Berryman from 1978–2009. Connor Court Publishing Pty Ltd., 1997, 145–168.
- BERRYMAN, Jerome W.: The nonverbal nature of spirituality and religious language. In: HYDE, B. (ed) (2013): *The Search for a Theology of Childhood*, Essays by Jerome W. Berryman from 1978–2009. Connor Court Publishing Pty Ltd., 2001, 169–186.
- BERRYMAN, Jerome W.: *Teaching Godly Play. How to Mentor the Spiritual Development of Children*, Denver, Morehouse Education Resources, 2009.
- BLOCHER, Henri: *Kezdetben*, Budapest, Harmat Kiadó, 1998.
- CSÜLLÖG, Ferenc: Godly Play – egy kreatív módszer a Szentírás történeteinek bemutatására, In: *Magyar Református Nevelés*, Budapest, Református Pedagógiai Intézet, 2018, 19/4. 17–23.
- HAY, David/NYE, Rebecca: *The Spirit of the Child*, London, Jessica Kingsley Publishers, 2006.
- HÓS, Orsolya: Szemlélet, szemléltetés, szemléltetés. A Montessori pedagógia katechetikai elemei és azok továbbgondolása, In: *Magyar Református Nevelés*, Budapest, Református Pedagógiai Intézet, 2021, 22/2. 5–21.
- HYDE, Brendan: Teaching the Christian's Strange Language: Berryman, Religious Education and Spirituality, In: HYDE, B. (ed) (2013): *The Search for a Theology of Childhood*, Essays by Jerome W. Berryman from 1978–2009, Connor Court Publishing Pty Ltd., 2013, 169–186.
- KODÁCSY-SIMON, Eszter: A szabadság és felelősség néhány vonása az oktatásban Luther Márton írásain keresztül, In: BACSKAI, Katin-ka (szerk.) *A felekezeti oktatás új negyedszázada: Tanulmányok Pusztai Gabriella tiszteletére*, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2017a, 17–27.
- KODÁCSY-SIMON, Eszter: Milyeneké az Isten országa?: A gyermekek teológiája Luthernél, In: SZABÓ, Lajos (szerk.) *Teológia és reformáció*, Budapest, Luther Kiadó, 2017b, 193–202.
- NYE, Rebecca: *Children's spirituality*, London, Church House Publishing, 2009.
- ¹ Magyarországon az egyik első Godly Play-termet a Dunakeszi Református Gyülekezetben hoztuk létre, ahol rendszeresen tartunk bemutató alkalmakat. Godly Play történetmondó tréningeket az Evangélikus Hittudományi Egyetemen szervezünk.
- ² A szemlélet nevét (Godly Play) nem fordítjuk le magyarra, de amint később látni fogjuk, a névben szereplő két szó jelzi a fókuszot és a módszert: Isten (God) és játék (play)
- ³ Hyde, 2013.
- ⁴ Berryman 2001, 172.
- ⁵ Berryman 2001, 172.
- ⁶ Berryman 1997.
- ⁷ Nye 2009, 6.
- ⁸ Nye 2009, 5.
- ⁹ Hay/Nye 2006, 110.
- ¹⁰ Ez hasonlít Luther gyermekekről és gyermeki hitről alkotott képéhez, amelyekben az egyik fő reformátori gondolat az, hogy bibliai egzegézisre és saját megfigyeléseire építve (Ld Kodácsy-Simon 2017a, 2017b) feltételezi a gyermekek saját hitét. Luther szerint a gyermekek azért állhatnak példaként a felnőttek előtt, mert „tudnak valami olyat, amit a felnőttek már rég elfelejtettek, képesek valami többre a felnőtteknél: bizalomteljes, őszinte, egyszerű és valódi saját hitük van.” (Kodácsy-Simon 2017b, 198.)
- ¹¹ Blocher szerint például már a rabbinikus irodalom néhány képviselője is a kapcsoltságban fedezi fel az istenképesség lényegét, a modern teológiában pedig Barthernál válik hangsúlyossá ez a gondolat. (Blocher 1998, 77–94.)
- ¹² Idézi Berryman (Berryman 1997, 148.)
- ¹³ Berryman 1997, 148.
- ¹⁴ Berryman 1997, 149–152.
- ¹⁵ Berryman 2009, 134–136.
- ¹⁶ Berryman a szemléltetést és a játékot párhuzamba állítja Csíkszentmihályi flow-élményével is, mint amelyre szintén jellemzőek az itt felsoroltak, és mint amely jól írja le, hogy a szemléltetés és a játék folyamata során milyen érzések jelennek meg, milyen feltételek szükségesek hozzá, és miért belsőleg motivált mindkettő. (Berryman 1997, 161–164)
- ¹⁷ Az alábbi felsorolást ld Hay/Nye 2006, 108–130; Nye 2009, 2–13; Berryman 2009, 13–27.
- ¹⁸ Nye 2009, 23–40.
- ¹⁹ Angol nyelven ennek a hat szempontnak a megfogalmazásában is van játékoság, mert a szavak kezdőbetűit összeolvasva a *spirit* (lélek) szót kapjuk: space, process, imagination, relationship, intimacy, trust. (Nye 2009, 41–56.)
- ²⁰ Nye 2009, 45.
- ²¹ Nye 2009, 53.
- ²² Nye 2009, 55.
- ²³ Nye 2009, 55.
- ²⁴ Amint gyülekezetünk egyik Godly Play-történetmondója fogalmazott nemrég: „Azt szeretem leginkább, hogy nem kell kimaradnom az istentisztelet-élményből, mert én éppúgy közel kerülök egy bibliai történethez, mintha ott ülnek a templomban.”
- ²⁵ A Godly Play alkalmak liturgiájának elemeit bemutatja Csüllög (2018), a szemlélet háttéréül szolgáló Montessori pedagógiát pedig Hós (2021).
- ²⁶ Berryman 1997, 145.

SZABÓ ELŐDNÉ MELINDA – SIBA BALÁZS

LELKISÉG A HITTANÓRÁN

– az „Istennel a hétköznapokban” című egyház- és vallásismereti középiskolai kiegészítő modul bemutatása

Mielőtt a modulra rátérnék, hadd kezdjem azzal az alapmegállapítással, hogy a hittanórai lelkiség megteremtése és kialakítása első renden a vallástanáron, lelkészen múlik. Azon, hogy bennünk milyen lelkület van, hiszen nekünk kell Krisztussal rendben lenni, hogy aztán azt a lelkületet tudjuk képviselni az órán. Amit mi nyújtunk ezzel a modullal, csak egy módszer, még akkor is, ha szívemnek legkedvesebb módszere. A többi rajtunk múlik. Ugyanis nincs lelkiség I(L)élek nélkül. Az, hogy miként lépünk be a terembe, hogyan beszélünk a diákjainkkal, miként viszonyulunk hozzájuk, mit szeretnénk képviselni a keresztyén hitünk-ből, már meghatároz egy alapvető lelkületet. A modul csupán abban segít, hogy ezt nagyon változatos és sokszínű formában tovább erősítsük.

Ugyanakkor a modul használata előtt azt is érdemes végiggondolni, hogy a hittanóra mit jelent számunkra. Tananyagátadást? Érettségire felkészítést? Mivel a mi gimnáziumunkban minden évben szép számmal jelentkeznek a diákok érettségire hittanból, örök dilemma számomra, hogy mi a fontosabb. Csupán az anyagot leadni és nagyon

jól felkészíteni a diákokat az érettségire, kevés. Mivel egyre inkább úgy látom, hogy az egyházi intézmények létjogosultságát, egyediségét és többletét nem a nagyon jó érettségi eredmények, továbbtanulási számok adják, hanem az a krisztusi lelkület, ami megjelenik bennük, a hittanóra ennek a többletnek a komoly képviselője. Ezért nem engedhetjük el azt a részét sem, ami a hit és lelki növekedést jelenti.

Ez a most elkészült kiegészítő modul ebben a segítségünkre lehet. Egy olyan anyag jött létre, amihez időről időre hozzányúlva minimális készüléssel be lehet vinni azt a többletet, ami egy hittanórát lelkibbé tud tenni.

A MODUL CÉLJA

Nem csak egy tankönyvet készítettünk, hanem célul tűztük ki a hittanórák egy másfajta megközelítését. A modul nagyobb szabadságot és mozgást ad a hittanóra értelmezésében. Egyben a szemlélet formálása is cél. Meg akartuk mutatni, hogy úgy is lehet tanítani, átéltetni, hogy nem a szűken vett tananyag az óránk alapja.

Az óratervek elkészítésekor cél volt a mintaadás is azzal a hátsó gondolattal, hogy ezen elindulva minden kolléga a saját maga ízlésére szabhatja, továbbgondolhatja az adott anyagot. Egyfajta „svédasztal”, ahonnan leckéről leckére haladva mindenki kiválaszthatja és összeállíthatja azt az órát, ami számára megfelelő.

Módszertani sokszínűség jellemzi a könyvet, amiket megismerve később máskor, más tananyagnál is bátran használhatunk. A modul tapasztalataink szerint mindenképp kimozdít a megszokott tanórai keretektől, hiszen nem annyira a tanítás a célja az óráknak, hanem a lelkeség, a mindennapok spiritualitásának megismertetése és „népszerűsítése”. Ugyanakkor minden egyes anyag kapcsolódik az alap- vagy akár kiegészítő modulok egyes részeihez. Azokat mélyíti, megértésüket segíti.

A MODUL ALAPJA, FELÉPÍTÉSE

A tankönyv teljes egészében Siba Balázs: *Hétfőtől szombatig* című könyvére épül, annak alapgondolatát alakítja át egy olyan formára, amely a középiskolás korosztály számára gyakorlatias és használható.¹

A könyv arra hívja az Olvasót, hogy életünk ismerős tereit nézzük meg új megvilágításban, és rutinszerű eseménysorait értelmezzük új szempontok alapján! Mivel életünk idejét terekben töltjük, ezért a könyv központi metaforája a kertés ház képe. A különböző fejezetek rendezési elve életünk képzeletbeli házának a bebarangolására hív.

1. A kapu

Az első fejezet szempontokkal szolgál a személyes kegyesség megéléséhez, úgy hogy a szokásrendszerek kialakításának társadalomtudományi modelljét a lelki élet protestáns sajátosságainak szemszögéből vizsgálja a következő kérdések mentén: Hogyan viszonyulnak egymáshoz Isten cselekvése és az emberi erőfeszítéseink a kegyes élet megélésében? Jó szándékaink ellenére miért néhez a hosszú távú változás életünkben? Hogyan lehet az emberi szándékból valódi tett és Isten szándéka szerinti életvitel?

2. A küszöb

Van egy köztes területe a tapasztalásnak, amelyhez a belső valóság és a külső élet egyaránt hozzájárul. Ez egy átmeneti tapasztalati tér, ahol a belső valóság és a külső élet egyaránt formáló erő. A vallás (mint a művészetek és általában a kultúra) ebbe a köztes térbe tartozik. E fejezet fő kérdése, hogy hogyan léphetünk át az áldás terébe a hétköznapok során?

3. A padlás

Egy adott történelmi helyen és időben élve történeteket öröklünk, és azáltal, hogy életünkön és tapasztalatainkon keresztül szűrjük meg őket, saját történetünk részévé alakítjuk azokat. Ebben a fejezetben a mi személyes és családi történeteink és Isten országának története közötti összefüggést vizsgáljuk.

4. A nappali

A szent idő sokféle formát ölthet, és nem vagyunk térhez és időhöz kötve, ha Istenhez imádkozunk, de a vasárnap nagyszerű alkalom arra, hogy összegyűljünk, és meg-

tapasztaljuk Isten jelenlétének csodáját közösségünkben. Ebben a fejezetben a szent nap négy eleméről olvashatunk: pihenés, emlékezés, hálaadás és újrafókuszálás.

5. Az ebédlő

Vajon a közös étkezéseknek az úrvacsorán túl is lehet-e jelentősége hitéletünk mai megélése szempontjából? Az asztalközösség sok szállal összekapcsolódik a vendéglátással, így a közösségvállalás e sajátos formája is terítékre kerül ebben a fejezetben.

6. A fürdőszoba

Egy hétköznapi tükörbe azért nézünk, hogy visszaigazolást kapjunk a kinézetünk kapcsán: vajon szépnek, rendezettnak látjuk-e magunkat? Kérdés, hogyha belepillantunk ezekbe a tükrökbe, vajon kit látunk? Mit gondolunk arról a valakiről, akinek a képét látjuk és hogyan viszonyulunk hozzá? Ebben a fejezetben a keresztyén emberkép tükrében jelenik meg az önismeret témája.

7. A hálószoba

A kapcsolódás és ezen belül az intimitás utáni vágyunk egy életen át elkísér mindannyiunkat. A valakihez tartozás vágyának teológiai értelemben kettős dimenziója van, Istenhez és a másik emberhez kapcsol bennünket. Ez a fejezet a következő kérdésekre keres válaszokat: Vajon hogyan lehet az élet szexuális oldala része annak, ahogy kapcsolatainkat férfiként és nőként megéljük? Vajon hogyan lehet olyan egészséges szexualitásra nevelni a fiatalokat, ami nemcsak tiltást és elfojtást, hanem perspektívákat és utakat mutat arra nézve, hogy a bűnöktől való félelem

helyett áldás legyen számukra, hogy férfivé vagy nővé teremtette őket Isten?

8. A kert

Ez a fejezet a kertre mint kulturális környezetünkre reflektál protestáns teológiai perspektívából. A teremtés egy folyamatos történet a *creatio originalis*, *creatio continua* és a *creatio nova* értelmében. Ebben a történetben akkor találjuk meg a helyünket és hivatásunkat, hogyha elfoglaljuk a teremtett világ Istent dicsőítő kórusán belül a saját helyünket.

9. A dolgozószoba

Ez a fejezet azt tárgyalja, hogy vajon mi lehet az Isten szerint való egyensúly életünk aktív és passzív része, az alkotás és a befogadás dinamikája között. Mi kell ahhoz, hogy napi szinten olyan ritmusra álljon a szívünk és életünk, amelyben hely jut a felszabadultságnak, az elengedésnek és az aktív életnek egyaránt? Hogyan lépünk be az imádság világába és hogyan lépünk abból tovább a hétköznapi világába? Miképpen lehet valósággá az „orando et laborando” (imádkozva és dolgozva) jelmondata életünkben?

A modul tehát követi Siba Balázs könyvének a felépítését. A ház képe végigvonul az anyagon, és a küszöbtől a padláson át a kertig jutunk el. Ahogy hallottuk is, ezek a helyiségek az életünk különböző színtereit, területeit jelképezik.

Mivel a könyvet nem biztos, hogy mindenki olvasta, az óratervek fontos része a könyvből vett tanári magyarázatok. Ezek ismerete nélkül nem láthatjuk megvalósíthatónak a célokat, amiket kitűztünk az óratervek elé.

A modulban előfordulnak olyan témák, amikhez több óratervet is készítettünk. Itt is a pedagógus döntése, hogy mennyit szeretne ezekből órára bevinni, de érdemes figyelni arra, hogy ezek a témák hogyan épülnek egymásra.

A tankönyvben egy táblázatba szedtük össze, hogy melyik óraterv melyik anyaghoz kapcsolódik és melyik korosztálynak javasoljuk.

HASZNÁLATÁNAK LEHETŐSÉGEI

A tankönyvben szereplő óratervek megtörik a megszokott tanórai kereteket. Változatos módszerek kísérik és nagyon sok esetben az adott témát megelőzi egy tananyag. Ezért az általunk készített óratervek inkább a már elsajátított ismeretre épülnek, mint sem újat hoznának. Ezért nem javasoljuk egybe leadni az egész anyagot, mert az a tapasztalat, hogy a legjobb, legizgalmasabb módszer is válhat unalmassá és teherré a diákok számára, amibe már nem adják annyira bele magukat, mi pedig nem érünk célt ezzel.

Az óraterveket inkább egy-egy tananyaghoz kapcsolva érdemes használni. Például, ha József történetét megismerte a csoport, utána be lehet vinni a Padlás címet viselő, családdal foglalkozó óratervet a modulból.

A tankönyv témái és feladatai nem csak iskolai keretek között dolgozhatók fel. Akár ificsoport számára is bevihető. Ebben az esetben viszont egymást követő alkalmon, egyben is használható a modul.

A tankönyv arra is lehetőséget ad, hogy ne csak hittanoktatók, vallásánárok használják. Egy alternatív megoldás, hogy nem

az adott csoport vallásánára visz be a diákokhoz egy adott témát, hanem az intézményi lelkész. Jó lehetőséget ad ez a diákok megismerésére, azoknak az elérésére, akiket az iskolalelkész nem tanít. Esetleg a vallásánárral közösen is tarthatják az órát.

MÓDSZERTANI SOKSZÍNŰSÉG

Előjáróban el kell mondanom, hogy a módszertani sokszínűség némi plusz munkával jár. Ugyan pontosan leírtuk az óraterveket, de a gyakorlati felkészülés az óra tartójára marad. Viszont sok anyagot elég egyszer elkészíteni, utána már csak használni kell.

A következőkben röviden ismertetem a modulban többször is előforduló módszereket.

Visszatérő órakezdesi műfaj a „Hogy vagy?” kör. Hittanoktatóként, vallásánárként van lehetőségünk megismerni a diákokat, foglalkozni velük.² Ehhez szükséges, hogy időről időre megtudjuk, hogy mi foglalkoztatja őket, mivel küzdenek, mik az örömeik. A „Hogy vagy?” kör további nagy lehetősége a diákjainkkal való bizalmi kapcsolat kiépítése. Ahhoz, hogy az óra krisztusi lelkülete megvalósuljon, hogy személyes témákról őszintén tudjunk beszélni, kell a bizalom. Érezniük kell a tanulóinknak a szeretetünket, elfogadásunkat, törődésünket, olykor együttérzésünket. Ezért, ha nem is minden órára, de hetente egyszer vagy kéthetente érdemes bevinni valamilyen eszközt, aminek a segítségével beszélni tudnak diákjaink a lelkiállapotukról. A modulban nagyon sokféle módot kínálunk ehhez, itt csupán kiemelek néhányat említés szintjén. A Dixit kártyát sokan

ismerik, számtalan formában használható. A legismertebb, amikor azt kérjük, hogy a tanulók válasszanak egy olyan kártyát, ami a legjobban kifejezi az aktuális érzésüket. De további lehetőség, hogy olyat keressenek, ami kifejezi azt az érzést, amire vágnak, amit szeretnének megtapasztalni. Esetleg feladatként adhatjuk számukra, hogy párban egymásnak válasszanak kártyát. Utána érdemes meghallgatni, megtudni, hogy melyiket miért választották.

A „Hogy vagy?” körök másik népszerű eszköze a képek. Ehhez is készítettünk több, tematikus válogatást a modulba, amit aztán nagyon sokféle formában lehet használni. De az anyagban érzéskártyák is találhatók. Gyakran találkozom azzal a problémával, hogy nagyon szegényesen és egyszerűen tudják a diákok megfogalmazni azt, ami bennük van. Ezen mi tudunk segíteni, ha

az érzéskártyák segítségével megmutatjuk milyen sokféle formában írhatjuk körül a bennünk lévő érzéseket. Sok hasznát veszik ennek hitük gyakorlásában, a kapcsolataik megélésében.

A „Hogy vagy?” körökön túl sokféle játékot, videót, nyomtatható és kézbe adható anyagot tartalmaz a modul. Szintén többször visszatérő javaslat az imaséta vagy bibliológ használata is. Ezeket is érdemes kipróbálni hittanórai keretek között, hiszen hitünk változatosságát, színességét mutatják.

Bízunk benne, hogy az újonnan elkészült modul sok segítséget fog jelenteni a vallásánároknak és hittanoktatóknak a hittanórai lelkeség erősítésében. A könyv 2023 májusában lesz teljes formájában elérhető a <http://refpedi.hu/istennel-a-hetkoznapokban> linken. Legyen sok áldás a használatán!

Forrás: RPI archívum

¹ Siba Balázs: *Hétfőtől szombatig – Lelki rítusok és spiritualitás a mindennapokban*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2022.

² Siba Balázs: *Öröm és unalom a hittanórán – szempontok az élménytársadalom gyermekeinek katechéziséhez*, in: Magyar Református Nevelés, 2017/4 „A Z generáció katechézise”, 30–37.

FODORNÉ ABLONCZY MARGIT

CSALÁD, HITTANOKTATÁS ÉS A GYÜLEKEZET

„A boltív két egymásnak támaszkodó gyengeség, amelyből végtelen erő keletkezik.”

Leonardo Da Vinci

A család és a hittanoktatás közös útja sokféle kérdést vethet fel, több irányban is érdemes erről gondolkodni! Ez a cikk a kettő egymásra hatását és lehetőségeit vizsgálja meg közelebbről. Hol találkozik és hogyan hat egymásra a kettő: mit jelenthet a család számára a hittanoktatás, és mit kell figyelembe vennie a hittanoktatásnak a család összefüggésében?

De a család és hittanoktatás témája kikerülhetetlenül bele kell, hogy helyeződjön egy nagyobb egészbe, mely a gyülekezet felelősségének a köre. Akár azért, mert a család gyermekeinek megkeresztelése miatt kezd el járni hittanoktatásra, akár azért, mert a már megkeresztelt gyermek nevelésében a család további segítséget vár a helyi gyülekezettől. A hittanoktatás nem lehet csupán a család ügye. De nem lehet csupán a hittanoktató ügye sem. Mert így csak két egymásnak támaszkodó *boltív* marad, mely bár lehet erős, mégsem kapcsolódik *épülethez*, s így valódi funkcióját veszti. A *boltív* helye a templom épülete, melyben a *boltív* a felfelé tekintés segítője. Ezért ez a három közösség: a család, a hittanoktatás/

iskola és a gyülekezet egymásra utaltsága mindhárom szereplőtől mély elköteleződést kíván, hiszen a cél közös: a gyermek tanítvánnyá tétele/létele és a lelki ház épülése. Ezt segíti a bibliai felhatalmazásunk is: 5Móz 6,4–9 és Péld 22,6 versei is.

A Magyarországi Református Egyház küldetésnyilatkozatában így határozta meg a feladatát: „A Magyarországi Református Egyház iskoláinak feladata, hogy imádsággal, igényes nevelő munkával, a magyar református iskolák hagyományainak, a keresztyén közösség nevelő erejének, a legfejlettebb tudományos és technikai eredményeknek – eszközöknek, valamint a családokkal és a gyülekezetekkel kiépített gyümölcsöző kapcsolatoknak a felhasználásával a lehető legtöbbet tegyen azért, hogy minden növendéke fel tudja mutatni azokat a képességeket, amelyeket csak ő kapott Teremtőjétől.”¹

Ennek a háromszereplős felelősségi körnek mozgatórugója a gyermekekkel találkozó felnőtt, a hittanoktató és a hittanoktatást végző lelkipásztor. Szűcs Ferenc egyik előadásában úgy fogalmazta meg, hogy „a

református szemlélet az iskola működtetését sem nem az állam, sem nem az egyház közvetlen feladatköréből vezeti le, hanem a szülőkre bízott nevelési feladatból. Ők azok, akik gyakorlati okokból ruházzák át ezt a felelősséget az általunk megbízott szakemberekre. Az egyház viszont a *potestas docendi* keresztségi és missziói parancsból eredően biztosítja a szülőknél a keresztyén nevelés lehetőségét.”²

A CSALÁDOK ÁLLAPOTA

Általánosságban elmondható, hogy mára az iskolai nevelés részben kénytelen átvenni bizonyos családi funkciókat, amely nehezíti eredeti feladatának ellátását. A hittanoktatók jelentős részének beszámolóiban alapján a hittanóra ezen családi problémák egyik gyújtópontjává lett. Hiszen a bibliai történetek *kapcsolatrendező* történetek: Istennel és egymással egyaránt. Az iskola működése is *családi* lett, egyre inkább nem csupán a tudományok átadásáról szól, hanem kooperativitásról, rezilienciáról, érzelmi biztonságról, közösségi értékek képviseléséről. A tanítás feltétele lett a nevelés, a neveltség.

A posztmodern családi történetekben azonban sokan hordoznak töredezett kapcsolati mintázatokat, és identitásuk is érzelmeikhez kötötten jelennek meg. „Minél modernebb feltételek között és minél korszerűbb értékek szerint élnek az emberek, annál inkább válik feladattá egymás megértése s kapcsolataik kommunikatív meghatározása.”³ Sokan a hitéletet is érzelmekhez, élményekhez kötik, s személyes kapcsolódások által határozzák meg.

A családban együtt élő, de a kikerülhetetlen médiahatások miatt különböző értékrend szerint gondolkodó nemzedékek⁴ egyre kevesebb olyan értéket tudnak megfogalmazni, amely egységben tarthatná őket. Ilyen lehet/lehetne a *klasszikus református identitás*, mely azonban már leginkább csak a szavak szintjén kerül megfogalmazásra – nem követi az életvitel gyakorlatát. Hiányzik a közös templomba járás, de sok családból a közös esti imádság vagy a közös étkezés, közös ünneplés is. A család közös cselekvését egyre nehezebb megszervezni tagjainak sokféle külső programja, s a szétartó kapcsolatai miatt.

Mitől család a család? Mitől református a református család? A keresztesítés alapján hívogatjuk a gyermekeket hittanoktatásra. A cél a családdal közös – hiszen fogadalmat tettek a szülők és keresztszülők, de az ún. „harmadik kérdésben” maga a gyülekezet is.⁵ A közös cél teremthet közös utat, adhat közös feladatokat. Érdemes ebben észrevenni, hogy valójában a hittanoktatás csak segít a családnak hitben nevelni a gyermeket – fogadalmi szinten, s nem helyettesíti azt.

Létezik még *egészséges család* ebben az értelemben?⁶ A családban szinte csak egy dolog állandó: a változás. Ebben a felgyorsított világszéles rendszerben bármely családi szabály, önazonosító lojalitás, érzelmi kötődés inkább feladat, mint otthonosság. Az identitáskeresés élethosszig való kinyújtása a posztmodern szemlélet következménye. Ennek fényében minden családi szerep vállalása – akár az előző nemzedékektől örökölt mintázatok alapján – valójában személyes döntés kérdése. Így a gyermekek döntése is – saját életük

alakulásáról – túl korán, megfelelő érettség nélkül történik, ezért a család egészének belső elköteleződése egymás iránt is megkérdőjeleződik.

Mindig úgy nézzünk egy gyermekre, mint aki egy család rendszerében egy *egyediségében fontos* tényező! A vele történő dolgok a családdal is történnek. Ha a keresztes család esemény, a konfirmációra készülés is legalább annyira. Ezért a keresztyén nevelésnél fontos a legtermészetesebb módon beszélni erről a családtagokkal. Soha ne állítsuk szembe a gyerekeket a családjukkal az evangélium miatt, mert megbotránkoztatjuk őket! Maga Jézus megáldja a gyermekeket (Mt 19,13–15; Mk 10,13–16; Lk 18,15–17), s 12 évesen is engedelmesen hazamegy szüleivel (Lk 2,41–52). „*Ezért a családok állapota miatt ma a hittanoktatás egyik kiemelt jelentőségű feladata, hogy ne helyettesítse a családi kapcsolatokat – legjobb szándéka ellenére se – hanem segítsen megerősíteni azokat!*”

HITTANOKTATÁS

A tanítás mindig része volt a hitre nevelésnek, a hitvallásos életnek. A gyülekezetek által fenntartott, de az állami iskolákba is *végvári harcosként küldött* hittanoktatók által a *nemes tudás* átadható. De vajon mi a belső célja ennek a heroikus küzdelemben megszerzett rövid kis figyelemnek és időnek? Lehet-e iskoláinkban, a hittanórákon *hitre jutni*? A tanulás élvezet-e a személyes megszólításhoz, s belső meggyőződés kifejeződéséhez? Minden hittanoktató felteszi ezeket a kérdéseket, és minden hittanoktató meg is teszi a maga

részét a kiscsoport-módszerekkel és lelkes képvisellel, azaz *magot szór*, mint a magvető a példázatban (Mt 13). Jézus *józanul* beszél arról, hogy a földek állapota miatt a mag sorsa bizonytalan, ám mégsem azt mondja, hogy akkor ne vessünk vagy előbb szántunk. A mag sorsa ugyanis az ő kezében van, aki tud olyan élethelyzetet teremteni az egyes ember vagy család életében, ahol a „rég mag” új életet kezd, célba ér, földre talál, „eléri a célját” (Ézs 55,11). A mi dolgunk a magvetés marad, s nem az eredményvárás. Így körülírhatunk néhány fontos feladatot:

A hittanoktatás: találkozás. Találkozás helye, ahol szívből szívbe, hitből hitbe érkezik az üzenet. Istennek köze van az életünkhöz, mert azt akarja, hogy köze legyen. Találkozni akar velünk, mert jelen van és fontosak vagyunk neki.

A hittanoktatás: élmények formáló ereje. Amikor a történet szereplői által, a közös éneklésben, az imádság aktualitásában egyszerre „megérkezünk Isten jelenlétébe” úgy, hogy a tanterem és az órák közötti nyúlfarknyi idő megnyílik a végtelen felé.

A hittanoktatás: titkok felfedezése. Mert mindig számolnunk kell azzal, hogy Isten maga cselekszik, azaz akar és tud is cselekedni, ahol mi tehetetlenek vagyunk. Újra meg újra bátornak kell lennünk arra, hogy a hittanoktatóként felfedezett és megragadó titok meghívja az általunk tanítottakat is.

A hittanoktatás: felelősség. Nincs „természetes jelenléte” egyik iskolában sem. Újra meg újra meg kell teremteni annak légkörét, méltóságát és egyszerűségét. A szokások, a rend segítenek, de nem tartanak meg. Késznek kell lenni, érzékenynek és felkészültnek kell lenni.

A hittanoktatás: folyamatos változás, formálódás. Senki sem maradhat ugyanolyan, így a hittanoktató sem. Nem lesz mester, megmarad „tanítványnak”, aki élete végéig nyitott kell, hogy maradjon Isten vezetésére – ha kedves vagy nem kedves a saját és mások szemében, akkor is. Ma a tanulás folyamatában jól kézben tartott helyet kell adnunk a „pánik zónának” is⁷, mind a magunk mind a ránk bízottak életében, tanulásában. A pánik zóna lehetőséget ad a tanulásra, növekedésre, ahogyan ez sok bibliai szereplő hitének meghatározó eseménye (Zsid 11).

A hittanoktató legfontosabb feladatai tehát a tudatos jelenlét, az (l)átható példa és a hitelesség. Mégsem állhat meg egy hittanoktatói munka önmagában, szüksége van a gyermek hitének alakulását fogadó családra és háttérében a gyülekezet imádkozó közösségének kitartó hordozására, mert ez adhatja meg igazán a hittanoktatás éltető keretrendszerét.

Tomka Ferenc egyik előadásában így tisztázza ezt: *„A gyermekkatekézis akkor hatékony, ha 1) a gyermek mellett hívő család vagy legalább egy hívő szülő áll, s ha 2) a gyermek láthat maga körül – túl a szülőn – a) nála nagyobb korosztálybeli hívőket és b) hívő közösséget.”*⁸

A HITTANOKTATÓ, A HITTANOKTATÁS ÉS AZ ISKOLAI KERETEK

Mindannyian életünk meghatározó részét iskolákban töltjük. Az ott szerzett tapasztalatok és élmények kiindulópontként, mérceként egy életen át elkísérnek. Ez elsősorban a tanárokkal és a diáktársakkal

való kapcsolatok alakulása miatt van így, s a személyiség formálódásában is nagy szerepet játszik. „Minél korábbi egy tapasztalat és minél éretlenebb életszakaszban találkoztunk vele, annál mélyebben, kitörölhetetlenebbül íródik be elménk rejtett zugaiba.”⁹ Most minden iskola nevelési-oktatási modulként behívhatja a hittanoktatást heti egy vagy két órában. Ez lehetőség az egyház számára a saját értékrendjének továbbadására, de nagy mértékben meghatározza ennek hatékonyságát a hittanoktató közösségépítő személyisége.

Ezért a hittanoktató aktív része kell, hogy legyen az iskola tanári karának, hogy ne egyszemélyes missziót folytasson, hanem a közösségbe integráljon. A hittanoktató a pedagógusok közösségében olyan értékeket kell, hogy képviseljen, mint a „1) társadalmi szükségletek iránti érzékenység; 2) a hit ereje a napi feladatokban; 3) az embertársak elfogadása; 4) tanár-diák viszony meghatározó jellege, amelyben a nem tantárgyi kommunikációnak nagy jelentősége van; 5) szabadidős tevékenységek és önkéntes munkák vállalása mely hosszú távra meghatározza örökségét”¹⁰

Jól összefoglalja ezt a keresztyén pedagógus pályaképe is, melyben két nevelési cél jelenik meg általánosságban: „1. A tanár segít felfedezni a tanulónak, mi az Isten célja az életünkkel.

2. A tanár elkíséri a diákot életútjának egy szakaszán”¹¹ – amely feladatot a szó eredeti jelentése is tükrözi. Az iskolában ugyanúgy, mint a családokkal való kapcsolattartásban közvetlen, barátságos és határozott képviselőre van szükség.

Ne csak azt éreztesse az egyház az iskolával és a hittanoktatókkal, hogy elégedetlen

a diákok hitre nevelésének eredményeivel! Ahogy az sem vezet előre, ha az iskola elégedetlen az egyház szervezésével és gondoskodásával. *Ezeket a szálakat sűrűre kell szőni, hogy „hálónak legyenek”, az „emberhálószat eszközevé”. Ebben a hittanoktatónak összekötő, egyfajta mediátor szerepe van. A kölcsönös elvárások és azok számonkérése helyett szoros együttműködés szükséges, hogy minden szereplő tudja, miért felelős, mi az, amit csak ő tehet meg.*

GYÜLEKEZET MINT AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS GENERÁLÓJA

A hittanoktatónak a gyülekezet közösségében való találkozásokra kell meghívni a családokat a teljes hittanoktatási felületen: óvodától az egyetemig. A hittanoktatók és a lelkészek együttműködése az alap, de fontos, hogy a presbitérium is vállalja a saját felelősségét a hittanoktatók segítségével! A hittanoktató legyen megbecsült a presbitériumban, és számoljon be munkájáról – s kérje/kérhesse őket segítségre, ha arra van szüksége!

A hittanoktató tehát gyülekezeti tag, ezért a gyülekezet képviselője is az iskolában. A gyülekezet felé vonzó, hívogató ember, *kulcsembert*, aki ajtókat nyit és *hídember*, aki mindkét oldalon biztosan áll. Ezekben a szerepekben kell őt gyülekezetének és egyházának hordozni, hogy ne maradjon egyedül. Legyen része továbbképzésben, legyen része szupervízióban, frissüljön lelkében, személyes hitéletében rendszeresen!

A hittanoktató meghívja, és adott ponton *átadja* a családokat és a gyerekeket/

fiatalokat a gyülekezet gondoskodó közösségének: a lelképásztornak és a *gyülekezeti munkásoknak*. A hittanoktatásban résztvevők helyet és otthont kell, hogy találjanak a rétegalkalmak csoportjaiban és a nagy ünnepi alkalmak emelkedettségében. Ahol a hittanoktató által tanított imádságok és énekek ismerősek, mert itt mindenki együtt mondja, énekliz azokat. Ahol a Biblia olvasása, ismerete elvezet a történetek, az Ige mélyebb megértésére, s a közös istentisztelet a közös életfeladat betöltésére. Ahol a család is megkapja a hitre nevelésben a segítséget – mert várja és fogadja a soknemzedékes gyülekezet közössége. Ahol a családi istentiszteletek, szülői hittan, ünnepre készülő családi napok az iskolákban, s a személyes találkozások kezdeményezései célba érnek.

A hittanoktatás valódi célja a fiatal személyes döntése Jézus Krisztus követésében. Ezért mindent meg kell tennünk, de ezt valójában a Szentlélek Isten cselekszi mindenkinek az életében. Ezért jó, ha vannak olyan gyülekezeti tagok, akik név szerint is imádkoznak a hittanoktatásban résztvevőkért, akik látogatják a családokat, és akik nyomon követik a fiatalok életét – akár meghívva egy-egy csoportot otthonukba is. Nem tudhatjuk, hogy kinek a mondata kinél, mikor ér célba, de a szeretetteljes kedvesség megnyeri még a tizenéveseket is.

„A reménység nem szégyenít meg” – s a célok meghatározzák a cselekvést, ezért az a meglátásunk, hogy a hittanoktatás egyfajta *előretolt helyőrség* a gyermekek megszólítása által a családok elérésében, hitben való megerősítésére és a gyülekezet missziói feladatának betöltésére.

„Az Egyház mennyei gyökerű hitközösség. Ennek épülete a templom. Az Egyház szeretetközösség is: ennek épületei az árvaházak, gyermek- és öregotthonok, szeretetházak. De az Egyház jövőbe nyúló, jövőt építő közösség is. Ennek épülete az iskola. És minden épületnek lelke

és célja van. Mi nem szégyelljük megvalósítani azt, hogy hiszünk. S szeretetben, igaz emberségben akarunk élni. Hogy hűségesek kívánunk maradni Istenünkhöz és Jézusunkhoz.”¹²

Legyen ez igaz a 21. század családjában és hittanoktatásában is!

¹ Kálmán Attila: A Magyarországi Református Egyház iskoláinak küldetésnyilatkozata, in: Református Oktatási Stratégia, Református Pedagógiai és Katechetikai Füzetek, Budapest, RPI, 2008, 135.

² Szűcs Ferenc: Katechetikai előadó voltam, in: THÉMA, 2003/1–2, 5–6.

³ Somlai Péter: A családi kapcsolatok társadalomtörténeti irányai, in: SZOCIOLÓGIA, 2006/4

⁴ Tari Annamária: Bátor generációk, Budapest, Tericum kiadó, 2017.

⁵ A „harmadik kérdés” kereszteléskor a gyülekezet felé hangzik el az 1985-ös istentiszteleti liturgiai rend alapján.

⁶ Balogh Klára – Hézsér Gábor – Krasznay Mónika: Beszélgetések a családról, Budapest, Kálvin kiadó, 2021.

⁷ Lovász Károly: Élménypedagógia, Budapest, Lectum Kiadó, 2005.

⁸ Tomka Ferenc: A felnőttek katekézisééről, előadás Csillebércen, 1997, 2.

⁹ Orvos-Tóth Noémi: Kapcsolataink nyelve, in: Otthonról hoztuk, családi mintáink és a párkapcsolatok, Budapest, Kulcslyuk Kiadó, 2019, 202.

¹⁰ Pusztai Gabriella: Alapértékek, in: Ref. Oktatási Stratégia, i.m. 52–58.

¹¹ A keresztyén pedagógia esszenciája, RPI – OGO Driestar educatief, 2012, 22–30.

¹² Csiha Kálmán: Református nevelés, in: MAGISTER 5.évf. 2007, 3–4 sz.

Forrás: RPI archívum

FEHÉRNÉ SZÓRÁTH MÁRTA

EGYÜTTMŰKÖDÉS MINT A HITÉLET FEJLŐDÉSÉNEK AZ ESZKÖZE

Pedagógusként felmerül bennem a kérdés, hogy mire tanítom, mire készítem fel a rám bízott gyermekeket. A tananyag meghatározott ugyan, de a felgyorsult, óriási változáson keresztülmenő világunkban nem biztos, hogy hasznát veszik majd a tanítványaim az életük során a mindennapjaikban vagy a munkájukban. Ezért került egyre inkább előtérbe a munkám során, hogy a közös tanulásra, az együttműködésre nevelve őket, talán sikerül egy olyan alapot adnom, amit hasznosíthatnak a későbbiekben. Hiszen mindannyian legalább egy közösség tagjai lesznek, és így kell megállniuk a helyüket a világban. Először csak tanítóként matematika, magyar nyelv és irodalom órákon alkalmaztam páros és csoportmunkát. A későbbiekben megfogalmazódott bennem, hogy a hittanórán is létjogosultsága van ezen munkaformáknak, mert mindenképpen hatással van a gyerekek egymás közti kapcsolatára, és ezáltal az Istennel való kapcsolatukat is alakíthatja, formálhatja.

Mindenképpen szerettem volna többet megtudni a tanítási órákon alkalmazható kooperatív technikákról, hogy megfelelően alkalmazzam, illetve színesítsem az általam ismert módszereket. Lehetőségem adódott 2016-ban részt venni egy az RWCT-programot alapul vevő (Reading and Writing for Critical Thinking – Olvasás és írás a kritikai gondolkodásért) „A tanári szemléletmód és gyakorlat megújítása - A tanulás tanulása” elnevezésű továbbképzésen, amely ismeretanyagát, módszereit a mai napig használom a munkám során. A képzésen kooperatív technikákat, reflektív és interaktív tanulási és tanítási módszereket sajátítottunk el.¹

A hagyományos csoportmunka során a gyerekek csoportonként kapnak feladatokat, de valójában önállóan oldják meg azokat és nincs munkakapcsolat közöttük. Ezzel szemben a kooperatív csoportmunka lehetőséget ad arra, hogy a kiadott feladatokat a gyerekek egymással kommunikálva, együttműködve oldják meg. Ennek során egymást tudják segíteni. Mindenki a saját „kincseit”: tudását, ismereteit, képességeit, készségeit alkalmazza a közös cél érdekében. Fontos, hogy a gyerekeket ehhez a munkamódszerhez hozzá kell szoktatni, gyakoroltatni kell velük, valamint a módszer használatához megfelelő életkori fejlettség is szükséges. Mindenképpen személyiségformáló hatása van. Éppen ezért nem csak közismereti órákon, hanem hittanórákon is kiválóan alkalmazható. A személyiségünk fejlődésében fontos szerepet játszik az, amit megtapasztalunk, átélünk, ezért a kooperatív

technikák segítségével élményszerűvé tehetjük a tanítási óráinkat. A gyerekek önismeretet tanulnak, valamint jobban megismerik társaikat és közelebb kerülhetnek Istenhez is ezen technikák segítségével.

A kooperatív technika alkalmazásánál először fontos megteremteni a külső körülményeket. A környezet kialakításánál figyelni kell arra, hogy a gyerekek egymással szembe fordulva dolgozzanak, könnyedén átadhassák egymásnak az eszközöket, halkán beszélve is megérthessék egymást. A csoportok megszervezésénél jó, ha figyelembe vesszük, hogy heterogén összetételűek legyenek. 2–6 fő legyen bennük, de az ideális a 4 fős csoport. Lehet véletlenszerű a kialakításuk, amikor például összefordul 4 fő egy csoportba úgy, ahogy éppen ülnek. Lehet viszont irányított is, amikor előre átgondolom, hogy kit szeretnék egy csoportba tenni az adott feladathoz például a teljesítmény, a képesség vagy egyéb okok szerint és ez megoldható akár úgy, hogy egy szétvágott képet kell összeilleszteni a tagoknak, amely darabjait célzottan osztom ki. Amikor projekten dolgoznak a gyerekek, akkor lehetőséget adok arra, hogy ők hozzanak létre egy-egy csoportot, amelyben szívesen dolgoznának együtt hosszabb ideig.

A külső feltételek megteremtéséhez tartozik a feladatok megtervezése is. Fontos, hogy motiválja, gondolkodásra ösztönözze a gyerekeket, érthető legyen a feladat megfogalmazása, amelynek megoldása jó, ha sokféle készséget, képességet igényel. A tervezés során legyen előttünk a cél, hogy mit szeretnénk vele elérni. Jó, ha a megoldásra adott időt is előre megtervezzük. Fontos, hogy az értékelést és a jutalmazás módját és ezek szempontjait előre meghatározzuk. A csoporton belül leoszthatjuk a szerepeket, amelyeknek csak a fantáziánk szab határt. Így lehet például írni, időgazda, bátorító...² A gyerekek maguk között is eldönthetik, hogy ki, milyen feladatot vállal.

A kooperatív technika hatékony alkalmazásánál a belső feltételek kialakítására is figyelmet kell fordítanunk. A csoportidentitás, csoportkohézió hatással van a közös munkára és nagy szerepe van az önértékelésben is. Egyszerű dologra gondoljunk, például a csoportnév választása is ilyen lehet.³

Bemutatok néhány módszert, amelyekkel nagyszerűen alkalmazhatjuk hittanórán a kooperatív technikát. Ezek ötletek, amelyeket saját magunk képére formálhatunk és átalakíthatunk a cél érdekében.

Kerekasztal-körforgó: Felteszünk a gyerekeknek egy kérdést vagy kiadunk egy feladatot a csoportnak. Egy ceruzára és egy papírra van szükség, amelyet körbeadnak a gyerekek egymás után, és ráírják egyenként az ötleteiket. Amíg ír az éppen soron lévő, addig a többiek nem szólhatnak bele az ő munkájába. Amikor befejezte, továbbadja a következőnek, aki szintén így cselekszik. Amikor vége a feladatra szánt időnek, akkor közösen átbeszéljük a leírtakat, megvitatják az ötleteket. Esetleg a kompromisszum eredményét bemutatathatjuk a többi csoportnak is.

Szóforgó: Ez valójában a kerekasztal-körforgó szóbeli változata. Lehet oly módon végeztetni a feladatot, hogy a csoporttagoknak más-más ceruza van a kezében. Amikor elmondták a mondandójukat az egyes tagok, akkor középre teszik a ceruzájukat. Ezt sorban

megteszik és közben a többiek végighallgatják egymást. Amikor már minden ceruza középére került, akkor megbeszélik az elhangzottakat. Ha kell, megvitatják és közös álláspont-ra jutnak. Egy valaki bemutatja az osztály előtt az összegzést.

Gondolkozz – beszélj meg párban – oszd meg a csoporttal!: Felvetünk egy problémát a gyerekeknek, akik párban beszélgetnek róla. Egy idő után összefordul a csoport és megbeszélik a páros munka eredményét. Bemutatható az osztály előtt is a „produktum”.

Csoportinterjú: Először párban dolgoznak a gyerekek úgy, hogy az egyik a kérdező, a másik válaszol a kérdéseire a témával kapcsolatban. Majd egy meghatározott idő elteltével szerepet cserélnek. Végül megosztják a többi csoporttaggal, hogy miről folyt az „interjú”.

Véleményvonal (sarkok technikája): Felteszünk egy vitaindító kérdést és megkérjük a gyerekeket, a véleményüknek megfelelően álljanak a két sarokba úgy, hogy egyetértenek/tudják a választ vagy nem. Létrehozunk párokat, csoportokat úgy, hogy mindkét táborból kerüljenek össze és győzzék meg a másikat, vitázzanak az álláspontjuk mellett érvekkel alátámasztva azt.

Állókép: Minden csoport megjeleníti a nekik kiadott történetrészletet egy szoborcsoport formájában. Tapsolok, amikor mindenki beállt és elkészül a „fénykép”. A jobb érthetőség kedvéért az egyik csoporttag „elmeséli”, hogy mit láthatunk a fotón.

Kérdés-válasz párok: A tanulók párban dolgoznak. Önállóan felírnak egy-egy kérdést egy lapra, majd a választ is egy másikra. Egy megadott idő után odaadják a kérdésüket a párjuknak, aki megpróbál válaszolni. A kérdést megfogalmazó megmutatja a helyes választ, majd a másik kérdésével is eljátsszák ugyanezt.

Dobj egy kérdést! A gyerekek egy-egy kérdést fogalmaznak meg, amelyeket felírnak egy papírra. Ebből galacsint gyúrnak és odadobják az egyik társuknak, aki felolvassa a kérdést és megpróbál válaszolni rá. Nagyon izgalmas a galacsinok dobálása, de játszhatjuk labdával is. Ekkor a dobó felolvassa a kérdést, és akinek dobta a labdát, az válaszol.

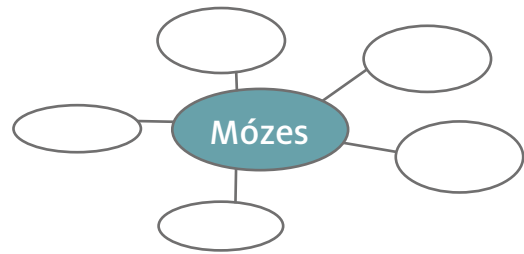
Füllentős: A csoportok két igaz és egy hamis állítást fogalmaznak meg a témával kapcsolatban. A többi csoport végighallgatja és megbeszélik, hogy szerintük melyik volt igaz és melyik hamis az állítások közül.

1 megy, 3 marad vagy 1 marad, 3 megy: Egész órán végezhető csoportmunka. Új anyag, új történet feldolgozásánál kiválóan alkalmazható. Minden csoport más-más feladatot kap, amelyen meghatározott ideig dolgozhat. Egy idő után a négyfős csoport egyik tagja a mellettük lévő csoportban foglal helyet, ahol a többi csoporttag beszámol a jövevénynek. Ő visszamegy a saját csoportjához, és elmeséli a többieknek a hallottakat. Majd egy másik csoporttag ugyanezt megismétli egy másik csoportban, és szintén visszamegy beszámolni a többieknek. Így zajlik az összes csoport munkájának a megismeréséig. Az 1 marad, 3 megy esetben egy marad mindig és a csoport 3 tagja megy tovább egy-egy csoporthoz, majd visszatérve beszámolót tartanak.

Kreatív írás: A legjobb házi feladatnak adni ezt a feladatot. A tanuló egy szereplő helyébe képzelettel magát, és annak a szemszögéből írja le a történetet vagy annak egy részletét. Csoportmunkában is végezhető, de több idő kell rá az írás miatt.⁴

A kooperatív tanulásnál alkalmazhatunk a tananyag feldolgozását segítő grafikai szervezőket is, amelyekből szintén bemutatok néhányat.

Jellemtérkép: Kiválóan alkalmas szereplők tulajdonságainak az összegyűjtésére. Középre leírjuk a szereplő nevét, majd több vonalat húzunk minden irányba, és mindegyikhez íratunk a gyerekekkel a kiválasztott szereplőre jellemző egy-egy tulajdonságot. Ezt pókhálóábrának is nevezzük.

Kompetenciafeladat („szaladgálós”): A négyfős csoport minden tagjának van egy sarka, amiért egyenként felelősek. Egy lehetséges variációt írok le, de számtalan lehetőség rejlik benne, amelynek csak a kreatitásunk szabhat határt. A sarkokban elhelyezek egy-egy kérdést. A sarokért felelős gyerek odaszalad, elolvassa és megjegyzi a kérdést, majd a helyére szaladva lediktálja a többieknek pontosan ugyanazt, amit olvasott. A többiek leírják a kérdést és megválaszolják azt. Ez így történik minden sarokkal, és amikor készen vannak, jelzik azt. Fontos, hogy a csoportot egyszerre csak egy gyerek hagyhatja el, a többiek addig a már meglévő kérdést oldják meg. Nagyon fontos a balesetveszélyre felhívni a figyelmet, mert főleg nagyobb létszámú osztályoknál nagy szaladgálás alakulhat ki a verseny örömeinek megélése közben. Ezért is hívom „szaladgálósnak”, de hallottam már a „futkosós”, „futkározós” elnevezést is. Mindenkinnek a fantáziájára van bízva a feladatok kitalálása és az elnevezése is.⁵ (Egy példa a kompetenciafeladatra 4. osztályosok számára a 46. oldalon található.)

A kooperatív technikák alkalmazása során megtapasztaltam, hogy nőtt a gyerekek tanulási kedve, a feladatokhoz való hozzáállásuk javult és ezáltal a teljesítményük is. Fegyelmezettebbek lettek, mert már nem csak önmagukért, hanem a társaikért is feleltek a cél elérése érdekében. A szociális kompetenciákat segít kialakítani, fejleszteni az ilyen jellegű tevékenység. A lelki egészséget, az érzelmi intelligencia javulását is elősegítheti a társakkal való szoros együttműködés.

A felsorolt pozitív hatások miatt is alkalmazható a hittanórán a kooperatív technika. Nem kell minden órán, de időnként mindenképpen jó, ha alkalmazzuk a hagyományos módszerek mellett. Az emberekkel való kapcsolat létrehozásában, fenntartásában nagyon sokat segíthet ez a módszer: előmozdítja a közösség megélését, legyen az hittanórai, illetve gyülekezeti közösség. Az emberekkel való együttlét örömeinek lehetősége mellett, a kapcsolatok fontosságának megtapasztalásán keresztül az Istennel való kapcsolat megélésének az örömét is adhatja. Ezáltal válhat hitünk fejlődésének eszközévé.

KIRAGASZTANDÓ KÉRDÉSEK

Hol született Jézus?

Mit ünneplünk karácsonykor?

Kik látogatták meg Jézust az istállóban?

Kiknek jelent meg az angyal karácsony éjjelén?

FELADATLAP

Írd a megfelelő kérdést a válaszokhoz illő vonalra, majd karikázd be a helyes választ!

MEGOLDÁS

-
- a) Jeruzsálem
  - b) Jerikó
  - c) Betlehem
  - d) Budapest

Hol született Jézus?

- a) Jeruzsálem
- b) Jerikó
- c) Betlehem
- d) Budapest

-
- a) Jézus feltámadását
  - b) Jézus mennybemenetelét
  - c) A Szentlélek eljövételét
  - d) Jézus születését

Mit ünneplünk karácsonykor?

- a) Jézus feltámadását
- b) Jézus mennybemenetelét
- c) A Szentlélek eljövételét
- d) Jézus születését

-
- a) a fogadós
  - b) az angyalok
  - c) a napkeleti bölcsek
  - d) a király

Kik látogatták meg Jézust az istállóban?

- a) a fogadós
- b) az angyalok
- c) a napkeleti bölcsek
- d) a király

-
- a) a pásztoroknak
  - b) a napkeleti bölcseknek
  - c) Máriaának
  - d) Józsefnek

Kiknek jelent meg az angyal karácsony éjjelén?

- a) a pásztoroknak
- b) a napkeleti bölcseknek
- c) Máriaának
- d) Józsefnek

¹ http://eta.bibl.u-szeged.hu/1502/1/kooperativ_modszerek.pdf (Utolsó letöltés: 2021. 03. 01.)

² A szerepek kialakítására további ötletek találhatóak Orbán Józsefnél: *A kooperatív tanulás: szervezés és alkalmazás*, Pécs, Orbán Bt., 2009.

³ A külső és belső feltételek összegyűjtésénél felhasználtam: http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/koop_tech_oj/a_kooperativ_tanuls_feltelei.html (Utolsó letöltés: 2022.11.17.)

⁴ A módszerek részletes leírása megtalálható a http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/koop_tech_oj/ii_a_kooperativ_tanuls_mdzerei_grafikai_szervezk.html internetes oldalon (Utolsó letöltés: 2022.11.17.)

⁵ A grafikai szervezők részletes leírása és továbbiak megtalálhatók uo.

BOGNÁRNÉ KOCSIS JUDIT

KOMPETENCIAFEJLESZTÉS LEHETŐSÉGEI A HITTANOKTATÁSBAN – ÚJ FÓKUSZBAN

BEVEZETÉS

A személyiségfejlesztés, a kompetenciafejlesztéssel összekapcsolva, mindenkor kiemelt területe volt a nevelésnek, különösen így volt/van ez a református pedagógiában is. A tanulmány új fókuszba kívánja helyezni a személyiségfejlesztési lehetőségeket, elvárásokat. Az írás célja a református oktatási-nevelési hagyományok tükrében a mai személyiség- és kompetenciafejlesztés lehetséges irányainak bemutatása a hittanoktatásban – a teljesség igénye nélkül.

A kutatás során az alábbi kérdések merültek fel bennem: A református személyiségfejlesztés, kompetenciafejlesztés irányai mennyiben feleltethetők meg az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciáknak? Melyek azok a területek, amelyekre a jövőben jobban kellene fókuszálni? A tanulók tanulási folyamatát miként lehet hangsúlyosabbá tenni a hittanoktatás tervezésében, gyakorlatában a személyiségfejlesztés eredményesebb támogatása érdekében?

A vizsgálathoz magyar és idegen nyelvű irodalmat egyaránt használtam, építve

a korábbi saját kutatási eredményeimre. A kutatás alapvetően analitikus jellegű, főképp elsődleges források értelmező és a szintetizáló elemzésével történt.

A tanulmányban elsőként a református oktatási-nevelési hagyományok áttekintése történik az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákkal összefüggésben, azt követően a tanuló tanulási folyamatát állítva a középpontba képet kapunk a fejlesztendő területekről. A terjedelmi határok miatt e nagy és komplex terület egy szelvébe tudom csak bevezetni az Olvasót.

A REFORMÁTUS SZEMÉLYISÉG- FEJLESZTÉS AZ EGÉSZ ÉLETEN ÁT TARTÓ TANULÁSHOZ SZÜKSÉGES KULCSKOMPETENCIÁK TÜKRÉBEN

Az Európai Unió Tanácsa 2018. május 22-én elfogadta az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciák ajánlását. A cél a személyes önmegvalósítás, az egészség megőrzése, a foglalkoztathatósághoz és a társadalmi beilleszkedéshez szükséges kulcskompetenciák meghatározása, kijelölése.¹

Az első kulcskompetencia az írás-olvasási kompetencia. Ehhez a kompetenciához tartozik a gondolatok szóbeli és írásbeli formában való kifejezése és értelmezésének képessége, amely segíti a társas kapcsolatok során a nyelvi érintkezés képességét. A református nevelésben ez a kompetencia mindig is erőteljesen jelen volt. A protestantizmus terjedése során a kritikus gondolkodás, a vitaszellem is teret nyert. A református ifjakat már a 16–17. századtól arra nevelték, hogy ne fogadják el tényként a tétlenségként aposztrofált állításokat, hanem gondolkodjanak el annak relevanciáján. Ezzel az attitűddel a tudományos gondolkodásukat is megalapozták. A református nevelés történetében az önképzőkörök biztosították a vélemények ütköztetésének lehetőségét a tanulók számára. Az önképzőkörök valójában a tanárok, a nevelők munkáját segítették, kiegészítették, mivel e szellemi műhelyekben nyilvános vitákra (disputatiókra), klasszikus szerzők műveinek felolvasására (declamatiókra) és kisebb csoportokban, tanulóörökben (collatiókra) egy-egy tudományterületre vonatkozó alapos megbeszélésére került sor. Ezek az alkalmak az önfegyelemről, a tudásbővítés legmagasabb szintjéről szóltak. Ennél a kompetenciánál fontos megemlítenünk az ember és Isten közötti kommunikációt is, amelynek módja az ima. Az imádság a benső, lelki érzések, gondolatok kifejezésének, Istennel való megosztásának eszköze.² Az imádkozásnak nagy szerepe van az önnevelésben, a személyiségfejlesztésben.³

A második kulcskompetencia a többnyelvűségi kompetencia, amely az idegen nyelvek használatát, más kultúrák megismerését célozza. A külföldi kapcsolatok

ápolása fontos szerepet töltött be a református nevelésben. A peregrináció a protestáns hagyományok lényeges eleme. A protestáns fiatalok nyugati, elsősorban protestáns egyetemeket látogattak, ott mélyítették tudásukat, amit aztán itthon kamatoztattak.

A matematikai kompetenciák, valamint a természettudományokkal, a technológiával és a műszaki tudományokkal kapcsolatos kompetenciák a harmadik kulcskompetencia. E kompetenciaterületen a mai napig viszonylag jól szerepel a magyar felnőtt lakosság, hiszen a számolási készsége meghaladja az OECD országok átlagát. A szövegértési és a problémamegoldó készsége IKT környezetben azonban az OECD tagországok átlaga alatt helyezkedik el a nemrégiben történt vizsgálatok alapján (2019).⁴ A matematikai kompetenciák körébe a logikus, értelmes gondolkodást is hozzávehetjük, ebben az esetben elmondható, hogy a református nevelési hagyományokban a gondolkodásra nevelés talán jobban tetten érhető volt, már amennyiben népszerű, elismert református neveléstudósok írásaira, illetve a tanítványok visszaemlékezéseire alapozzuk e megállapítást (ld. Karácsony Sándor, Apáczai Csere János). A református pedagógia egyik korábban már említett sajátossága, a kritikus gondolkodás szintén idesorolható. A kritikai gondolkodás képességének fejlesztése az alábbi területeket fogja át: a vizsgált probléma vagy jelenség összefüggéseinek keresése és átlátása, érvelés, azaz érvek-ellenérvek összegyűjtésének képessége, a források relevanciájának vizsgálata, objektív értelmezés, reflektálás a vizsgált témakörre vonatkozóan.

A református nevelés hangsúlyozza a természettudományok fontosságát, a ter-

mészeti környezet megismerését, megóvását, tehát nem feltétlen az átalakítását. Ez a kompetencia tehát leginkább a természet, a körülöttünk lévő világ működésének megértésében, valamint a tudományos ismeretszerzés és a tudományok iránti nyitottságban nyilvánul meg.

A digitális kompetencia, az elektronikus média magabiztos és kritikus alkalmazása korunk nélkülözhetetlen eleme, ugyanakkor egyik nagy kihívása is a nevelésnek. Ez a negyedik kompetenciaterület nemcsak a digitális eszközök hatékony és változatos használatát célozza, hanem annak egészséges és célszerű alkalmazását is, felhívva a figyelmet ezen eszközök káros, túlzó használatának veszélyeire.

A személyes, a szociális és a tanulás elsajátítására vonatkozó kompetencia úgy vélem, az egyik olyan terület, amely nagyobb hangsúlyt követel, már ami az önnevelést, az önálló gondolkodást, véleményalkotást illeti. Az egyénben rejlő lehetőségek felszínre hozása élethelyzetek megteremtése, illetve azok gyakorlatban történő kipróbálása – felfedezéssel és élményszerű tanulásal – segíti a magabiztos, érett személyiséggé válás folyamatát.⁵

„Mindig is úgy gondoltam, hogy az emberek cselekedetei a gondolataik legjobb tolmácsolói.” – ahogy John Locke írja.

A 16–17. századi protestáns kollégiumok nevelési gyakorlatában az önképzés ősi formái felfedezhetők. Az olvasóegyletek alkalmain a tanulók könyveket ajánlottak egymásnak, azokat közösen olvasták fel, együtt értelmezték. A protestáns tanulók nem sajnálták az anyagi áldozatot sem az előbbre jutásuk érdekében, így akár a maguk pénzéből fogadtak fel tanárt, és fizettek neki a

foglalkozásért. Az önálló kutatás iránti igény felkeltése a református nevelés része, gondoljunk csak a regös cserkészetre. A helyes énkép és személyiség kialakulásához elengedhetetlenül szükséges az önnevelés, amelyben az imádkozásnak kulcsszerepe van.⁶

A református kollégiumok maguk köré alap- és középfokú iskolákból álló iskolarendszert, latin kifejezéssel ún. partikularendszert építettek ki. A kollégiumok tantervekkel, tankönyvekkel, növendéktanítókkal segítették a hozzájuk tartozó intézményeket és oktatták az iskolafenntartó gyülekezetek lelkipásztorait, tanítóit, azaz szoros kapcsolatot tartottak fent az „anyaiskola” és a partikulák között.

A református nevelésben a szociális kompetencia hangsúlyosan jelenik meg, amely a kollégiumi rendszerben kiválóan elsajátítható volt. Az aktív közösségi lét, az önkéntesség, a másik személy iránti felelősségvállalás, a másik ember iránt mutatott érdeklődés, tisztelet, konstruktív kommunikáció, konfliktuskezelés, segélyezés, diakónia, empátia fogalmakkal jól leírható a református szemléletmód.⁷ Ez utóbb említett sajátosságok egyben átvezetnek bennünket a hatodik kompetenciára, amely az állampolgári kompetenciát foglalja magába. A felsoroltak mindegyike alkalmassá teszi az egyént arra, hogy a társadalomban aktívan, építő módon éljen és mások hasznára lehessen.

A vállalkozói kompetencia, az egyén cselekedetei iránti felelősségvállalás, célok kitűzése és megvalósítása, amely sajátosságok a református kollégiumokban hatékonyan tetten érhető volt már a 16–17. századtól. A református ifjakat a tevékeny, tudatos, tartalmas, önuralmat mutató életre nevelték az *Ora et labora!* szellemében. A kollégium

szigorú rendszere megkövetelte a fegyelemért felelős személyek megválasztását, a közös programok kialakítását. Hagyományos diáktisztségek például a hetes felügyelő diákok, azaz az apparitorok; az éjszakai felvigyázók, a kapunál szolgálatot teljesítők, azaz a vigilek; az osztálytanítói tisztséget betöltő legidősebb diákok a praeceptorok, akik pl.: a hét meghatározott napjain erkölcsi szabályokat értelmeztek, magyaráztak és szigorúan be is tartatták a fiatalabb korosztállyal. A diákönkormányzat szerve: a sedes, a hétfégi közös áhítat: a preces a kollégiumi élet gyakorlatához tartoztak. Nevelési szempontból említésre érdemes még a szobafőnöki rendszer: ami valójában azt jelenti, hogy egy vagy két felsőbb éves diák felelt a szoba rendjéért, szervezte és irányította a szobaközösség életét. A kollégium történetében sajátos szerepet töltött be az énekkar (a Kántus) is. E közösségekben való szerepvállalás segítette a felelősségvállalás erősítését, a jövőbeni célok megfogalmazását, a vállalt feladatok teljesítését.⁸

A kulturális tudatosság és kifejezőkészség kompetenciájának fejlesztése a református ifjak számára adott volt az elmúlt századokban is. Bátran mutathatták meg alkotótevékenységüket. Ifjúsági lapokban publikálhattak, irodalmi, kulturális műsorok összeállításában vehettek részt szerkesztőként, szereplőként stb. Karácsony Sándor, a református pedagógia egyik kiemelkedő alakja, Az *Erő* című ifjúsági lap szerkesztőjeként (1922–1932) különösen ügyelt arra, hogy a szerkesztői feladatokba a fiatalságot is bevonja. Szorosan együttműködött velük, így nagyobb hatást tudott rájuk gyakorolni. Állandó levelezésben állt velük, táborokat, összejöveteleket szerve-

zett nekik. Olyan fiatalok publikáltak a lapban, akik később elismert irodalmárok, újságírók, politikusok és más értelmiségi emberekké váltak, például: Weöres Sándor, Képes Géza, Mórítz Virág, Lükő Gábor, Gyökössy Endre. Karácsony Sándor arra is figyelt, hogy a cikkek megjelenése után reagáljon írásaikra, dicsérje, biztassa őket a további munkára. Napjainkban is számos pályázat, iskolai lehetőség (pl. szakkör) áll a tanulók előtt, hogy megmutathassák művészi irányultságukat, egyéniségüket alkotásaikon, tevékenységükön keresztül.

A református oktatási-nevelési hagyományokban van még egy lényeges elem, ez pedig a tudóstanár-kép. A tudós tanár, aki nemcsak tanít, hanem a saját szakterületét magas szinten műveli. Ez a magatartási minta adhat jó példát az alkotó munkára, ami serkentően hathat a tanulókra. Kicsit kibővítve és napjainkra aktualizálva ezt a tárgykört szeretném hozzátenni, hogy ha nem is akar minden pedagógus, hittanoktató tudós lenni a saját szakterületén, de legalább az élet valamely területe iránt érdeklődjön, próbáljon elmélyedni, eredményt felmutatni, hiszen ez is nagyon motiváló tud lenni a fiatalabbak számára. Például lehet jó tájfutó, aktív zenekari/énekkari tag, sikeres növénytermesztő, eredményes mérnök stb. Mindezek arra szolgálnak, hogy példát mutassunk a szorgalmas, felelős magatartásra, illetve felkeltsék bennük a tudás, a szaktudás iránti vágyat.

„Nem mintha önmagunktól, mintegy a magunk erejéből volnánk alkalmasak arra, hogy bármit is megítéljünk; ellenkezőleg, a mi alkalmasságunk Istentől van. Ő tett alkalmassá minket arra, hogy az új szövetség szolgálja legyünk.” (2Kor 3,5–6)

A HITTANOKTATÁS TERVEZÉSÉNEK RÉSZEI A TANULÁSI FOLYAMAT SZEMPONTJÁBÓL

A pedagógiai folyamatok tervezésénél leginkább a tanítás folyamatát hangsúlyozzuk, pedig valójában a tanuló, a tanuló tanulásának a folyamata kell, hogy a középpontban álljon. A tanulást a tanuló személyiségében bekövetkező állapotváltozásként értelmezem, elfogadva Zsolnai József nézetét.⁹ A hittanórák tervezésének folyamatát, a tanulási folyamatot Zsolnai koncepciója tükrében gondoltam végig, ennek szellemében az alábbi komponensekre kell figyelemmel lennie a hittanoktatónak:

1. A hittan tantárgy tanulásának tervezése: itt nagy szerepe van a hittanoktatónak, az ő pedagógiai tudásának. Tudnia kell, hogy mi micsoda, azaz tényszerű, elméleti tudással kell bírnia (szubsztantív tudás). Tudnia kell, hogy tudja megtanítani az adott tananyagot (stratégiai tudás), valamint ehhez kapcsolódóan a tanulásirányításhoz szükséges elveket, jogszabályokat (normatúdás) stb. A hittanoktatónak ismernie kell az egyén, a csoport tudásszintjét, viselkedési/magatartási helyzetét stb., hiszen ezek adják a tanítás-tanulás tervezésének feltételeit, kiindulási állapotát (diagnosztikus tudás). Ennek tükrében tud a hittanoktató rövid és hosszú távú célokat kitűzni maga és a csoport elé (teleologikus tudás).

2. A hittanoktatásban figyelni kell a szellemi tevékenységek tervezése mellett a fizikai munka tanulásának tervezésére is. Az igaz, hogy a munkatanulás már a szellemi feladatok elvégzése során is megvalósul, de rá kell

mutatni a fizikai tennivalók fontosságára, értékére is! A munkára nevelés megvalósulhat egyéni vagy hittanoktatóval közös kisebb, egyszerűbb feladatok adásával pl.: tanterem/templom takarítása, udvar-/kertrendezés, ünnepekhez kapcsolódóan díszítés, szórólapok kiosztása stb. Természetesen a jól elvégzett munka után fontos a dicséret, a köszönet, esetleg kisebb jutalom és a motiváció az újabb feladatok iránt.

3. Az innovatív, élménycentrikus, a legújabb módszertani újítások iránt nyitott református pedagógia szerves része a játék, a játékos feladatok. Emellett fontos rámutatnunk az órákon a személyiségépítő szórakozás lehetőségeire, értelemszerűen az életkori jellemzőket figyelembe véve tudjunk ajánlani számukra kikapcsolódásra alkalmas programokat!

4. A hittanoktatás sajátja az énfolyamatok tanulásának tervezése. Ehhez elengedhetetlenül fontos, hogy a hittanoktató ismerje a gyerekeket, legyen kíváncsi rájuk és az ő fejlődésükre. Valójában, amit az egyén szintjén segítenie kell: az az önismeret. Csak úgy lehet fejleszteni valakit, ha ön maga is fejlődni szeretne, ezért nagyon fontos, hogy belássa az egyén, miben kell változtatni, mely viselkedése szorul korrekcióra. Ehhez viszont szükséges az egyén reflexiója, valamint a tanár-diák közötti harmonikus viszony.

5. Álláspontom szerint a hittanoktatáshoz kapcsolódóan a szocializációs folyamatok tervezését nem csupán az iskolai szintre érdemes vonatkoztatni, hanem az étkezési (terítés, evés), a közlekedésre vo-

natkozó, a családban történő, a gyülekezetben és a templomban való viselkedésre is. Mindezek mellett fontos szót ejteni a jó megjelenés szabályairól (ápoltság, testi tisztaság, öltözködés, ruházat tisztasága), a vásárlás, a mozi- és színházlátogatás, kiállítás- és múzeumlátogatás, könyvtárban való illemről is. Különösen lényeges terület a szóbeli és írásbeli kommunikáció illem-szabályainak tanítása, beleértve a telefonálást, a rövid üzenetek váltását és a közösségi média, valamint az internet használatát is.

6. Napjaink mozgásszegény világában különösen figyelni kell a rekreációs tevékenységek megjelenítésére a pedagógia folyamatában. A fizikai és a szellemi felfrissülés minden korosztálynak fontos. A gyermekek esetében pedig még hozzájön az intenzívebb mozgásigény is. E tevékenységkörhöz éppen ezért inkább a mozgásos gyakorlatokat kell előtérbe helyezni: pl.: kirándulás, különféle sportok, néptánc, kertészkedés stb. A hittanórákhoz kapcsolódóan remek lehetőségek állnak rendelkezésre e terület aktivizálásához.

SZEMÉLYISÉGFORMÁLÁS, KOMPETENCIAFEJLESZTÉS – LÉLEKEL VISZONYULÁS

Kompetenciafejlesztést, tágabb értelemben személyiségfejlesztést csak úgy tud a hittanoktató végezni, ha a tanár és a tanuló között kölcsönös, tiszteleten alapuló, elfogadó kapcsolat van. A nevelés lelki kölcsönhatás. E kapcsolatban az egyén a másik emberre nem ellenfélként, nem problémaként tekint, hanem mint munkatársra.

„A másik ember nélkül senki és semmi vagyok, függvényviszonyban vagyok a másik emberrel. (...) Meg kell tanulnom az elfogadást is, különben nem lesz, aki a tőlem származott dolgokat is elfogadja. Ez a közösségi élet titka, s ez a titok az, amelyet legkönnyebben és leghatékonyabban a szülői házban tanulhat meg a gyermeki lélek.”¹⁰

Ebben a viszonyban a tudásátadáson túl egyfajta lelki többlet is megragadható. Csak a lelkes, ebben az értelemben a lélektől vezérelt és motivált nevelő tud hatni a személyiségével, azaz csak ő tud fejleszteni. Amennyiben kiegyensúlyozott, egymást elfogadó, tiszteletben tartó a nevelési kapcsolatot a felek között, abban az esetben elkezdhetjük a fejlesztő munkát. A hittanoktatás esetében a reziliencia kiemelt jelentőséggel bír. Az eredményes, megbékélt életvezetés képessége (reziliencia) az alábbi nyolc kompetenciaterületre fókuszál: pozitív gondolkodás, rugalmasság, változni tudás képessége, stresszkezelés, nyitottság, akaratérő (önkontroll), egyensúlyra törekvés, érzelmi intelligencia. Ezek azok a képességek, amelyek segítenek a napi feladatokkal, konfliktusokkal szembenézni, megküzdeni a problémaközpontúság helyett a megoldásra fókuszálni.

Antoine de St. Exupéry megfogalmazásában: „Óvakodj attól a naiv elgondolástól, hogy az életben mindennek sikerülnie kell! Ajándékozd meg magad a józan felismeréssel, hogy a nehézségek, vereségek, kudarcok, visszaesések az élet természetes velejárói, amelyeken keresztül az ember növekszik és érik!”

Mielőtt egy másik fontos kompetenciaterületre térnék rá, szeretnék egy kutatási eredményt bemutatni. Amerikában

végeztek egy kutatást, amely rámutatott arra, hogy a vallásitanítás területén eltérés van tanulói igények, elvárások és aközött, amit a tanárok tanítanak. Elgondolkodtató eredmény, hogy a tanulók saját maguk számára alkalmazható személyes tartalmat, valamint spirituális fejlődést remélnek az óráktól. Azonban az órák inkább a vallási műveltség átadásáról szólnak. Az Amerikában is megfigyelhető kutatás szerint két tanítási irány van: az egyik szerint a vallásitanításban is a tudás átadása, mérhetősége a fontos, míg a másik a személyes hit mélyítését próbálja segíteni a tanulóknak¹¹. E kutatás is megerősítette álláspontomat, hogy a spirituális kompetenciafejlesztésre érdemes jobban fókuszálni a hittanoktatásban. Abban kell segítenünk a diákokat, hogy megtalálják a saját útjukat, megértésük a bennük és a körülöttük zajló folyamatokat. Mivel a spirituális ember fontos sajátossága, hogy érdeklődést mutat a lét nagy kérdései iránt; keresi, hogy mi dolga a világban; valamint felelősségteljes, együttérző, kiegyensúlyozott és a szolgálatra kész állapot jellemzi. Ezen kívül törekszik a magas fokú tudatosságra és a művészetek iránti nyitottságra, azok megbecsülésére.¹² Ehhez szükség van kritikai gondolkodásra az egyén szintjén, azaz kritikusan tudja szemlélni a saját gondolkodását, annak sémáit és ha kell, változtasson rajta. Tehát nagy különbség van a filozófiai értelemben vett kritikai gondolkodás és a köznyelvben használt változat között. Az alap mindegyik esetben a kételkedés, de míg filozófiai szinten a kritikus gondolkodást a kérdések–érvelés–tapasztalatok rendszerezése jellemzi, addig a kritikus ember csupán a kifogásokig jut el.

A hittanoktatás távolabbi céljaként jelenhet meg a bölcsesség. A bölcsességre nevelés végigkísérheti a pedagógiai munkánkat, rávilágíthatunk a bölcs ember képére, megmutatva azt, hogy mi jellemzi őt. Fontos szemléltetni akár Bibliai példákon, akár a történelemből vett példákon keresztül, hogy a bölcsesség olyan szellemi érték, amely megmutatkozik az Istennel való kapcsolatban, a szakmaiságban és az értelmes, józan magatartásban. A bölcsesség lényege valójában az, hogy testi, szellemi, lelki életünket Isten kegyelméből szemléljük. A keresztyén értékrend alapján átgondolt, hosszú távon igaznak bizonyuló döntéseket tudunk hozni.

„A felülről való bölcsesség először is tiszta, azután békeszerető, méltányos, engedékeny, irgalommal és jó gyümölcsökkel teljes, nem részrehajló és nem képmutató.” (Jakab 3,17)

ÖSSZEGRZÉS

A kutatás rámutatott arra, hogy az egész életen át tartó tanulás segítése a református nevelésben már a 16–17. századtól kezdve felfedezhető. Kijelenthetjük, hogy a hittanoktatás jó lehetőséget biztosít a különféle képesség-, illetve a kompetenciafejlesztésre. A tanulóknak azokat a képességeket kell fejleszteni, amelyekkel képesek választani, értékelni és vitatkozni (érveket-ellenérveket, összefüggéseket keresni), valamint képesek a problémákat, problémahelyzeteket átlátni és megoldani nemcsak elméletben, hanem a gyakorlatban is. Ez utóbbi miatt szükséges tapasztaláson, kipróbáláson alapuló feladatokat adni az órákon, amelyek segítségével

átélheti, megélheti a diák azokat a helyzeteket, érzéseket, amelyeket korábban csak elméletben ismert (vagy még úgy sem).

Álláspontom az, hogy a jövőben nagyobb figyelmet kellene szentelni a gondolkodásra nevelésre, a kritikai gondolkodás fejlesztésére, a megoldásközpontú projektekre, feladatokra. Az egyéni hit megélésére, az életben való eligazodás segítésére nagyobb igény van napjainkban, mint a vallási műveltségre. Az értelmi intelligencia hangsúlyát az érzelmi intelligencia fejlesztése felé kell billenteni, hogy a tanulók kezelni tudják a bennük felgyülemelő érzéseket, indulatokat, hogy egészséges öntudatú, érett, felelősségteljes felnőttekké váljanak. Freund Tamás alábbi gondolata megerősíti a megállapításomat: „... a diákoknak sokkal többet kellene foglalkozniuk az érzelemlágot leginkább gazdagító művészetekkel, erkölcsi és vallási neveléssel, mert ez egy-

részt megoldást jelenthet a szelektálatlanul rájuk zúduló információ kezelésére, másrészt megakadályozza a lelki elsivárosodást, és növeli a kreativitást.”¹³

A mindennapi pedagógiai helyzetekben a nevelő hite és elhivatottsága adhatja azt az alapot, szakmai tudása pedig a módját, amely segítségével túl tud lendülni a nevelési problémákon. Érzi, tudja, van értelme a nevelői munkájának, ha az nem is látványos minden esetben. Csak a lelkes pedagógus tud lelkesíteni, azaz hatni a másik emberre – az emberi lélekre hatást gyakorolni. A lelkesedés előbb-utóbb hat és terjed a környezetében is, ami jó alapot ad a személyiség-, illetve a kompetenciafejlesztésnek.

„Amit tesztek, jó lélekkel végezzétek úgy, mint az Úrnak, és nem úgy, mint az embereknek, tudván, hogy ti viszonzásul megkapjátok az Úrtól az örökséget. Az Úr Krisztusnak szolgáljatok!” (Kol 3,23–24)

FELHASZNÁLT IRODALOM

Biblia, Revideált Új Fordítás (RÚF), 2014

BOGNÁRNÉ Kocsis Judit: Együttműködésen alapuló svájci vallástanítási program sajátosságai, *Fejlesztő Pedagógia: Pedagógiai Szakfolyóirat*, 28. évf., 2017/3–6, 130–136.

BOGNÁRNÉ Kocsis Judit: *A vallás mint forrás Karácsony Sándor nevelési koncepciójában*, Károlí Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan, Budapest, 2018.

FREUND Tamás: Az önzés és az elmagányosodott ember, *Koinónia*, 2008, 15. évf. 12. sz. 1502–1507.

KARÁCSONY Sándor: *A tanulás mesterfogásai*, Pécel, Csökmei Kör, 1998.

KARÁCSONY Sándor: *A magyar demokrácia*, Pécel, Csökmei Kör, 2002.

KARÁCSONY Sándor: *A magyarok Istene*, Budapest, Széphalom Könyvműhely, 2004.

PELLEREY, Michele: *Educare. Manuale di pedagogia come scienza pratico-progettuale*, Roma, LAS, 2005.

ROBINSON, Joanne Maguire: *Teaching Religion Around the World: A Modest First Glimpse*, *Teaching Theology & Religion*, Volume 18, Issue 3, 2015, 235–247.

SISK, Dorothy.A. and Torrance, E.Paul: *Spiritual Intelligence: Developing Higher Consciousness*. Creative Education Foundation Press, 2001.

SOVERNIGO, Giuseppe: *Religione e persona. Psicologia dell'esperienza religiosa*, Bologna, Edizioni Dehoniane, 2003.

ZSOLNAI József: *Az Értékközvetítő és képességfejlesztő pedagógia*, Budapest, Tárogató Kiadó, 1995.

- ¹ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=SV](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=SV) és [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7) (Utolsó letöltés: 2022.10.07.)
- ² Pellerey, Michele: *Educare. Manuale di pedagogia come scienza pratico-progettuale*, Roma, LAS, 2005, 264.
- ³ Karácsony Sándor: *A magyarok Istene*, Budapest, Széphalom Könyvműhely, 2004, 34.
- ⁴ <https://piaac.nive.hu/8-hirek/21-magyarorszagon-a-felnott-lakossag-szamolasi-keszsege-meghaladja-az-oecd-oroszagok-atlagat> (Utolsó letöltés: 2022. október 7.)
- ⁵ Karácsony Sándor: *A tanulás mesterfogásai*, Pécel, Csökmei Kör, 1998.
- ⁶ Giuseppe Sovignio: *Religione e persona. Psicologia dell'esperienza religiosa*, Bologna, Edizioni Dehoniane, 2003, 30–33.
- ⁷ Bognárné Kocsis Judit: Együttműködésen alapuló svájci vallásitanítási program sajátosságai, *Fejlesztő Pedagógia: Pedagógiai Szakfolyóirat*, 28. évf., 2017/3–6, 130–136.
- ⁸ Bognárné Kocsis Judit: *A vallás mint forrás Karácsony Sándor nevelési koncepciójában*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan, 2018.
- ⁹ Zsolnai József: *Az Értékközvetítő és képességfejlesztő pedagógia*, Budapest, Tárogató Kiadó, 1995, 101–146.
- ¹⁰ Karácsony Sándor: *A magyar demokrácia*, Pécel, Csökmei Kör, 2002, 118.
- ¹¹ Robinson, Joanne Maguire: *Teaching Religion Around the World: A Modest First Glimpse*, *Teaching Theology & Religion*, Volume 18, Issue 3, 2015, 235–247.
- ¹² Sisk, Dorothy.A. and Torrance, E.Paul: *Spiritual Intelligence: Developing Higher Consciousness*. Creative Education Foundation Press, 2001.
- ¹³ Freund Tamás: Az önzés és az elmagányosodott ember, *Koinónia*, 2008, 15. évf. 12. sz. 1506.

SZILASI VIKTÓRIA

AZ ÚJ HITTAN ÉRETTSÉGI KÉRDÉSEI ÉS LEHETŐSÉGEI

A hittan érettségi vizsga célját a 100/1997. (VI. 13.) Kormányrendelet a következőkben fogalmazza meg:

„Az érettségi vizsgán mérhető és értékelhető a hittanoktatás folyamán elsajátított ismeret a Szentháromság egy Istenről, az ő egyházáról, egyházának tanításáról és küldetéséről a világban. Nem lehet az érettségi vizsga célja a személyes hit számonkérése.”

„A középszintű vizsga a vizsgázóktól az alapvető hittani ismereteket, kifejezőképességet, az ismeretek rendszerezési képességet, a hittani tudás alkalmazását, valamint az erkölcsi ítéletalkotás képességét várja el.”

A 100/1997. (VI. 13.) Kormányrendelet és az Oktatási Hivatal által közzétett vizsgakövetelmények a következő kompetenciákat kéri számon a vizsgázótól:

- A keresztyén élet és gondolkodásmód kialakításához szükséges *alapfogalmak*, alapvető vallási terminológiák, vallási fogalmak, a *szakkifejezések ismerete és használata*.
- *Bibliai szövegek olvasása és értelmezése*; a Biblia tanítása és mai életünk közötti kapcsolat bemutatása. A bibliai szöveg alapvető mondanivalójának, üzenetének kifejtése, *egyháztörténeti forrás és egyházi dokumentum elemzése*, továbbá *hitvallási*

irat részletének értelmezése a dogmatikai ismeretek birtokában.

- *Felekezete tanításainak korszerű bemutatása*. A vizsgázó legyen képes etikai kérdések, mai problémák elemzésére, állásfoglalás megfogalmazására és a vélemény indoklására.
- Vallási ismereteinek a dialógus és az ökumené szellemében való közvetítése mások számára.
- Az értékelési szempontok között pedig megtaláljuk a *logikus érvelést* és a *tagolt szerkezetet*.

A következőkben ezeknek a kompetenciáknak a fejlesztési lehetőségeit járjuk körül.

BIBLIAI SZÖVEGEK OLVASÁSA ÉS ÉRTELMEZÉSE

A református hittanoktatás egyik alapvető célja az értő bibliaolvasásra való nevelés. Természetesen sem a hittanoktatóktól, sem a tanulóktól nem várható el, hogy komplex exegetikai képzettséggel rendelkezzenek. Az azonban elengedhetetlen, hogy a bibliai szövegek értelmezésének alapvető elemeit nemcsak a hittan érettségi vizsgára készülő

tanulókkal, hanem minden, a hittanoktatásban részt vevő diákkal megismertessük és gyakoroljuk. Az elemzés szempontjainak átgondolása a hittanoktató számára is hasznos lehet az órákra való felkészülés során.

Az érettségi vizsgán nem lehet elégséges követelmény a bibliai történetek tartalmi ismerete, hiszen a szöveg segédeszközként a vizsgázó rendelkezésére áll. A bibliai szöveg alapvető mondanivalójának, üzenetének kifejtéséhez nemcsak alapvető szövegértési képességre van szükség – aminek fejlesztése minden tantárgy esetében elengedhetetlen – hanem olyan szempontok figyelembevételére is, amelyek speciálisan a Szentírás tanulmányozása során merülnek föl. Az elemzés célja annak feltárása, hogy mi a bibliai szöveg jelentése, értelme. Mit akart a szerző mondani, és általa mit akart Isten a szöveg egykori és mai olvasóinak üzeni. A következő pontokban az elemzés lehetséges lépéseit mutatom be.

- Fontos kérdések: Ki a szerző? Kiknek ír? Milyen kapcsolat van közöttük?
- *Helyezzük el a bibliai szöveget térben és időben!* Mit tudunk a szerző és a címzettek kulturális-szociális helyzetéről, szokásairól, gondolatvilágáról? Az eredeti történelmi szituáció megismerése segít megvilágítani azt, hogy az adott szakaszt hogyan és miért úgy érthette hallgatósága. Milyen történelmi korszak jelenti a szöveg háttérét? Mikor keletkezhetett? Milyen fontosabb események történtek ekkor a választott nép/a születő keresztyén egyház életében?
- Az *irodalmi kontextus* meghatározásánál először az adott szakasznak a Biblia könyvei közti helyét, és az egész Bibliában való elhelyezkedését érdemes megvizsgálni. Mi az, ami közvetlenül meg-

előzi, illetve követi a textust, s mennyiben épít az előbbiekre, s mennyiben szolgáltat alapot az utána következőknek?

- Érdemes kikeresni a bibliakiadásokban megadott *párhuzamos helyeket*, felfedezni a fontosabb ó- és újszövetségi párhuzamokat, hiszen az Írás önmagát magyarázza.

A forma elemzése a műfaj szerinti kategorizálást jelenti. Az Ószövetségben ez hat nagyobb csoportot jelent: törvények, történeti elbeszélések, példabeszédek, bölcselkedések, próféciaik és himnuszok. Ezek a nagyobb kategóriák még kiegészülhetnek a költői vagy a prózai, illetve a vegyes felosztással. A nagy csoportok kijelölése után a meghatározás további szűkítés is lehetséges (pl. a himnuszoknál, zsoltár, panaszszóltár, egyéni).

Evangéliumok elemzésénél további szempontok lehetnek:

- Mi a perikópa műfaja? (Pl. elbeszélés, jézusi mondás)
- Ha elbeszélés, akkor azon belül milyen típus? (Pl. csodatörténet, a passiótörténet része)
- Mit tudunk meg belőle Jézusról? Mi a helye az evangélium egészében?
- Ha mondás, akkor azon belül milyen típus? (Pl. hasonlat, apokaliptikus mondás)
- Mit tudhatunk a mondás címzettjeiről? Szerepel-e a részlet másik evangéliumban? Mik a hasonlóságok, mik az eltérések? Mi lehet az eltérések magyarázata? Ha *apostoli levél* részletét elemezzük:
- A levélnek mely részletéről van szó? (Pl. köszöntés, ima, a fő mondanivaló vagy záradék)
- Összefügg-e a tartalom a formával? (Pl. levélkezdő áldás)

- Tartalmaz-e a részlet valamilyen retorikai elemet? (Pl. indulatkitörés, felszólítás, kérdés)
- Mit akar elérni a szerző az olvasók körében? (Pl. valamilyen helytelen cselekedet vagy magatartás feddése, intés, tanítás, vigasztalás, bátorítás)
- Ha probléma támadt a címzettek körében, honnan eredt a probléma? (Pl. saját körülből vagy kívülről)
- Mi az író fő üzenete? Mik a fő érvei?

Hogyan mutat előre az ószövetségi szöveg Krisztusra? Természetesen az, hogy Krisztus az Ószövetség beteljesítője és az Újszövetség fő témája, nem jelenti azt, hogy minden egyes versben valamilyen módon megtalálható. Ezért legyünk elővigyázatosak, hogy ezeket az utalásokat ne allegorikusan, hanem történeti módon értelmezzük!

Keressük meg a szöveg kulcsszavait! Van-e földrajzi helymegjelölés? Vannak-e nevek? Vannak-e idegen szavak (arám, latin)? Vannak-e utalások más művekre? Egy-egy szó jelentése nem mindig magától értetődő. A személynevek például az Ószövetségben mindig jelentőséggel bírnak.

Az értelmezésben sokat segíthet egy *parafrázis* készítése.

Mutassunk rá a szakasz *teológiai, dogmatikai, hitéletre vonatkozó jelentőségére!*

Mit akart elérni az író, mi volt a célja (pl. milyen tévtanítást akart helyreigazítani)?

Mi az üzenet?

A feladat itt már az *egész szakasz általános üzenetének megfogalmazása*, ami bizonyos mértékig lehet szubjektív megközelítés.

- *Hogyan kapcsolódik az adott szakasz a teljes kijelentésbe?* Milyen jelentősége van az üdvtörténetben, Istennek teremtéséhez

való viszonyában vagy Isten tetteinek, jellemzőinek, lényegének megvilágításában?

- *Mit üzen(het) ez a szöveg a mai kor emberének, személyesen nekem?*

EGYHÁZTÖRTÉNETI FORRÁS ÉS EGYHÁZI DOKUMENTUM ELEMZÉSE

Miért hasznos a forráselemzés?

- A lexikális ismeretek helyett egyre nagyobb szerepe van az ismeretszerzés technikáinak. A forráselemzés segítséget nyújt az információk közötti válogatás képességének elsajátításában. Fejleszti az ismeretszerző képességet, a tanulók megtanulhatják, hogy hogyan érdemes bánni az információkkal.
- A dolgok, események, tények másnak mutatkoznak, ha más szempontból nézzük őket. Változatos források elemzésével fejleszthetjük a kritikus gondolkodásra való képességet, a problémamegoldó képességet, a vitakészséget és az empátiát.
- Mivel a forráselemzés alapvetően tanulói tevékenységre épít, ezért változatosabb lesz a tanítás menete.

Módszertani alapelvek

A források kiválasztásánál és a feladatok összetettségében is érdemes a fokozatosság elvét követni. Az egyszerűtől a bonyolultig, a rövidebb forrásoktól a hosszabbak felé, egyedi forrásoktól a forráscsoportok felé, a kapcsolódó feladatok tekintetében pedig az egyszerűbbektől az összetettebbek felé haladjunk, így amellet, hogy bevezetjük diákjainkat a forráselemzés rejtelmeibe, a gyengébb képességű tanulókat is sikerélményhez juttatjuk.

HOGYAN VÁLASSZUNK FORRÁST?

Választásakor érdemes szem előtt tartani, hogy mi a célja a forráselemzésnek:

Illusztrálás vagy a forrás elemzésével új ismereteket szeretnénk közvetíteni?

- Az írott forrásokon túl egyre több típusú forrást használunk fel: hanganyagok, filmek, képzőművészeti alkotások, fotók.
- Minél több forrás áll rendelkezésünkre, annál árnyaltabb képet kaphatunk a vizsgált területről.
- Mire helyezzük a hangsúlyt? A sok egyesből kiszűrhető általánosra vagy pedig az általánoson átszűrhető személyes történelemre?
- Törekedjünk a dokumentumok típus szerinti helyes arányára! Nyilvánvaló, hogy vannak erőteljes szubjektív források (memoár, levél, karikatúra, plakát stb.) és objektivitásra törekvők (törvények, tanulmányok stb.). A források jellegükénél fogva más-más készségek fejlesztésére alkalmasak.
- Fontos átgondolni, hogy teljes terjedelmében használjuk fel az elsődleges forrást, vagy szemelvényeket adunk kézbe (ez utóbbi esetben is hasznos lehet, ha a teljes forrás a rendelkezésünkre áll).

HOGYAN KEZDJÜNK HOZZÁ AZ ELEMZÉSHEZ?

Az elemzés során érdemes megvizsgálni a kiválasztott forrás tágabb kontextusát, felderíteni történetét, történeti beágyazottságát (amennyiben rendelkezésre állnak ilyen információk). Ennek érdekében hasznos lehet az alábbi szempontokat értelmezni:

A forrás kontextusa, történeti meghatározottsága:

- Milyen típusú, műfajú forrásról van szó?
- Mikor keletkezett a forrás? Mely korból, illetve honnan származik?
- Milyen történelmi korszakkal vagy eseménnyel hozható kapcsolatba?
- Milyen egyéb események történtek akkoriban?
- Milyen célból készült?
- Kiknek készült? Ki a szerzője? Ki készítette? Rendelkezésre áll-e információ/szerzői narratíva arról, hogy hogyan illeszkedik a forrás az adott korba/korszakba? (Pl. az alkotó céljai)
- Mi a szerző nézőpontja?
- A szerző nézőpontja miként tükröződik a forrásban?
- Milyen adatokat (évszám, esemény, név, hely, egyéb menyniségre vonatkozó adat), megállapításokat (ítéleteket), összefüggéseket (ok-okozati) tartalmaz a forrás?
- Mi jellemzi a tágabb társadalmi környezetet, a forrást „körülvevő” társadalmi gondolkodást (pl. eszmék, értékek, ideák, utópiák)?
- Miért lehet érdekes az általunk vizsgált kérdés szempontjából?

A forráselemzés gyakorlása saját kérdéskultúránk fejlesztése szempontjából is hasznos lehet.

- A legegyszerűbb kérdések a forrásban közvetlenül meglévő információk egyszerű feltárását célozzák.
- Az összetettebb kérdések a forrásban közvetlenül szereplő összefüggésekre is vonatkozhatnak.
- A kérdészés irányulhat olyan információkra, amelyek közvetlenül nincsenek

benne a forrásban, csak elemző munkával lehet kideríteni őket.

Izgalmas kérdés a források hitelessége. Egy hiteles forrás is tartalmazhat hamis adatokat, tévedéseket, ugyanakkor egy hamis forrásban is fedezhetők fel a valóságnak megfelelő információk. A hamisítás oka, módja igen hasznos információkkal szolgálhat. A forráskritika talán leggyakrabban feltett kérdése: kinek az érdekét szolgálja?

MI VÁRHATÓ EL A TANULÓTÓL?

- Releváns információk gyűjtése történelmi forrásokból (tárgyi, írásos stb.), következtetések megfogalmazása, a források értelmezése.
- Legyen képes információkat gyűjteni a forrásból megadott szempontok szerint, összevetni az információkat ismereteivel, az eltéréseket megfogalmazni és indokolni!
- Tudjon forrásokból gyűjtött információkra vonatkozó kérdésekre válaszolni szöveges forrás, képi forrás, statisztikai táblázat, diagram, grafikon, térkép, térképvázlat, ábra alapján!
- Legyen képes képi forrásokat saját szavaival leírni, ismereteivel összevetni és a nagy történelmi korszakok, korstílusok szerint csoportosítani!
- Tudja értelmezni a szöveges forrásokat megadott szempontok szerint, és tudjon forrásokból gyűjtött információkra vonatkozó következtetéseket megfogalmazni!

A református hittan érettségén forrás lehet minden olyan szöveges forrás, képi forrás, statisztikai táblázat, diagram, grafikon, tér-

kép, térképvázlat vagy ábra, ami a tanulót segíti a tétel kifejtésében. Nagyon jól használható forrásokat találhatunk például az Ókeresztény írók című sorozatban. A nagy reformátorok életéről több olyan mű is született, amelyek az ő személyes írásait is idézik (pl. Virág Jenő: Dr. Luther Márton önmagáról, Jean Cadier: Kálvin vagy Faggyas Sándor: Protestáns hősök címmel megjelent háromkötetes műve). A Rubicon történelmi folyóirat weboldalán konkrét témára vagy korszakra is rá lehet keresni.¹ Itt érdekességeket, egy-egy korszak mindennapjait vagy éppen egy konkrét személy életének fordulatait bemutató cikkekre bukkanhatunk.

Forrásgyűjteményünket könnyen, hatékonyan, környezettudatosan és bármikor hozzáférhető módon megoszthatjuk a tanulókkal a Padlet nevű alkalmazás használatával.² Az oldalon tulajdonképpen egy digitális faliújságot készíthetünk, ahová különféle dokumentumokat helyezhetünk el. Ezeket link vagy QR-kód segítségével tehetjük a diákok számára hozzáférhetővé, számukra csak olvasható vagy akár általuk szerkeszthető formában is.

ÉRVELÉS

Elsősorban a hitvallásismeret és az etika témakörében várható el a tanulótól, hogy konkrét állításokat fogalmazzon meg, vagy éppen állást foglaljon valamilyen kérdésben. Ezek alátámasztására azután bizonyítékokat, indokokat, azaz érveket kell megfogalmaznia, lehetőleg valamiféle strukturált rendszerben. Segítségképpen néhány érvtípust mutatok be:

- A definícióból levezetett érv alátámasztásában tisztázzuk, hogy mit értünk a tételben (állításban) található szavakon, majd ebből következtetést vonunk le. Pl. a császárkultusz a római császárok istenként való tiszteletét jelenti.
- Az ok-okozati összefüggésből származó érv segítségével azt tárjuk fel, milyen ok vezetett az érvben szereplő következményhez. Pl. Ninive népe megtért, ezért Isten nem pusztította el a várost.
- A bizonyítékokból származtatott érv kutatási eredményekkel, statisztikai adatokkal, szakértők kijelentéseivel bizonyíthatja a tétel igazságát. Pl. a trianoni döntés súlyosan érintette a magyar reformátusságot, hiszen egyháztagságának 37,7%-a határon túlra került.
- Az összehasonlításon alapuló érveket az érvek szemléletesebbé tételére, megerősítésére használjuk fel. Az analógia igen hatásos érvelési mód: formája gyakran metafora vagy hasonlat. Ilyenek például az Úr Jézus példázatai: hasonló a menynek országa a szántóföldben elrejtett kincshez, amelyet az ember, miután megtalált, elrejt, örömeiben elmegy, eladja mindenét, amije van...

Végül essen szó a felelet felépítéséről is.

A hittan érettségi vizsga értékelésének a szempontjai között szerepel még:

- a világos felépítés,
- a szabatos fogalmazás és a lényegkiemelés, rendszerezés.

Ezért érdemes a tanulókat a gimnáziumi hittanoktatás kezdetétől fokozatosan bevezetni a feleletek és írásbeli esszék megalkotásának tudományába.

Akár érettségi tétel kidolgozásáról, akár beadandó esszéről vagy egy témazáró dolgozat kifejtést igénylő feladatáról van szó, a legfontosabb dolog, hogy a tanuló értelmezze, pontosan mit vár el tőle a feladat.

A feladat értelmezése

- Először a kulcsszavakat, illetve a kérdésben szereplő fogalmakat kell megérteni és tisztázni (pl. mit jelent a szövetségkötés?). Ezután tisztázzuk azokat a szempontokat, amelyekre ki kell térnünk a feladat megoldása során (pl. Pál apostol missziói utazásainak általános jellemzői – hogyan jelennek meg ezek a 2. missziói utazás során?)!

A gondolatok, érvek, példák összegyűjtése

- A produktum elkészítése során felhasználható források elolvasása, áttekintése (az érettségi vizsgán használható Biblia, hitvallási iratok, térkép, illetve a szaktanár által kiválasztott forrás) a fentebb vázolt szempontok alapján.

Az elrendezés és a vázlatírás

- Egy igényes feleletnek mindenképpen legyen egy pár szavas bevezetése.
- A kifejtés során a tanuló alkalmazkodjon a téma belső logikájához (pl. egy apostoli levél elemzésénél a címzettek bemutatása, a gyülekezet problémáinak ismertetése, majd az apostolnak az evangélium alapján adott válaszai).
- Úgy mutassa be a témát, hogy az állítások sorrendje, a gondolatok logikai ívet alkossanak! Gondolja végig, hogy milyen sorrendben fejt ki az érveit (és az esetleges ellenérveket)! Cicero azt tanácsolja, hogy a két legerősebb érvet a

mondandónk elején és végén helyezzük el, a többit pedig középre tegyük! Az állításokat példákkal, a forrásokból vett idézetekkel támassza alá! Kerülje a témához nem tartozó kitérőket, oda nem tartozó gondolatokat.

– Legyen a feleletnek befejezése, lezárása, amely összefoglalja az addig elhangzottakat, esetleg további gondolkodásra késztet.

Áldott, sikeres felkészítést és felkészülést kívánok!

FELHASZNÁLT IRODALOM

BALLA Péter: *Hogyan készítsünk exegézist?* <http://stud-theol.blogspot.com/2010/09/dr-balla-peter-hogyan-keszitsunk.html> (Letöltés: 2022.11.03.)

Fráter Adrienne: *Magyar nyelv a középiskolák számára 10*, Szeged, Mozaik Kiadó, 2015.

KŐFALVI Tamás – MAKK Ferenc: *Forrástani ismeretek történelemből* – Segédkönyv a történelem forrásközpontú tanításához, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2007.

ZSENGELLÉR József: *Textus és kontextus – Az Ószövetség megértésének lehetőségei*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2011.

100/1997. (VI. 13.) Korm. rendelet az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700100.kor> (Letöltés: 2023.03.14.)

Részletes érettségi vizsgakövetelmények, református hittan https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/erettsegi/vizsgakövetelmények2024/ref_hittan_2024_e.pdf (Letöltés: 2023.03.14.)

1 <https://rubicon.hu/>

2 <https://hu.padlet.com/>

Forrás: RPI archívum

SZÉNÁSI LILLA

HITTANVERSENYEK INNEN ÉS TÚL

– A Komáromi Református Egyházmegye bibliaismereti versenye

NÉHÁNY GONDOLAT A VERSENYZÉSRŐL

A hittan- vagy bibliaismereti versenyek kapcsán felmerül a kérdés, miért szervezzünk egyáltalán versenyt. Mit várunk egy verseny meghirdetésekor? Elsőként érdemes tisztázni a verseny és versengés közti különbséget.

A versengés azon az összehasonlításon alapul, amely során az egyén az eredményeit, teljesítményét másokhoz hasonlítja. Ennek a belső összehasonlításnak köszönhetően az egyén elhelyezi magát egy rangsorban, amelyet belső motiváció hatására megpróbál megtartani vagy megpróbál azon javítani.

Ezzel szemben a versenyzés alatt „a strukturált összehasonlításon alapuló teljesítményhelyzeteket értjük, amelyeket időnként létrehozhatunk spontán módon is (pl. futóverseny az iskolaudvaron), ám többnyire ezek valamilyen intézményes közeg által megalkotott, világos kritérium- és szabályrendszerrel, valamint külső értékelő testülettel lezajló események, a kritériumok mentén pedig többé-kevésbé objektíven azonosíthatóak a legjobban teljesítők”.¹

A különböző tanulmányi versenyek meghirdetése, szervezése, az azokon való részvétel tehát lehetővé teszi a résztvevők ismereteinek, készségeinek, jártasságainak összemérését. Lehetőséget biztosít a felkészítő tanárnak és a verseny szervezőinek, hogy felfigyeljenek a kivételes képességű, tehetséges gyermekekre, hogy a későbbiekben a tehetséggondozás segítségével kibontakoztathassák őket.²

Szlovákiában a magyar nyelvű szaktantárgyversenyek, az ún. Katedra-versenyek profilját a következőképpen határozzák meg: „A versenyek fő célja a szaktárgyi ismeretek és kompetenciák bővítése, a kritikai készség, problémamegoldás és kreativitás fejlesztése, valamint a tehetséggondozás elősegítése.”³

A versenyszervezés kapcsán tehát megjelenik az a cél, hogy egyénileg vagy csoportosan megmérettessen a megszerzett tudás, az elsajátított jártasság és készség, és mindez elősegítse a tehetséges gyermekek további fejlődését.

Joggal merülhet fel a kérdés, hogy kapcsolható össze a hittan és bibliaismeret a versenyzéssel, hiszen ebben az esetben nem szaktantárgyról beszélünk. A válasz abban a többletben

van, ami a felkészülés során megjelenik. A bibliaismereti versenyre való felkészülés igényli a Bibliával való rendszeres, alapos, elmélyült foglalkozást. Versenytől függően a kijelölt bibliai rész szó szerinti ismeretét vagy az összefüggések felismerését. Ezek alapját képezhetik a rendszeres bibliaolvasásnak és az Igeről való gondolkodásnak. Mindezek mellett a versenyzők önismerete is gazdagodik. Csoportversenyek esetében meg kell tanulniuk a diákoknak az együttműködést, amely „nélkülözhetetlen komponense az emberi kapcsolatok pozitív elmozdulásának”,⁴ de megemlíthetjük az empátia vagy a tudásátadás fontosságát is. A versenyzés további pozitívumai, hogy megtanítanak a fair play szabályaira, kitartásra és állhatatosságra ösztönöznek, önmegtartóztatásra, valamint céltudatosságra tanítanak.⁵

Természetesen minden versenynél fontos, hogy a versenyző ne csak részt vegyen a megmérettetésen, hanem egyúttal motivált legyen a jó eredmény elérésében is. A motivációnak két alapvető típusáról beszélhetünk:

Extrinzik motiváció – amelynél szerepet játszik valamilyen külső tényező. Ebben az esetben a motiváció hajtóereje, célja valamilyen kézzelfogható cél, nyereség elérése, illetve valamilyen kár elkerülése.

Intrinzik motiváció – amelyben a cél maga a cselekvés és az az öröm, amelyet ez kivált. Ebben az esetben tulajdonképpen önjutalmazásról beszélhetünk.⁶

A klasszikus megközelítés nagyon sokáig úgy tartotta, hogy egy cselekedetnek a háttérben csak az egyik motiváció állhat. Harry F. Harlow és Edward Deci kutatásai rámutattak arra, hogy a külső motiváció, amely csupán a jutalmazásra és a büntetésre koncentrál, hosszú távon nem biztosítja az érdeklődés fennmaradását, tehát nem működőképes. Deci kutatásai azt igazolták, hogy a jutalmazás csupán rövid ideig hat pozitív ösztönzéssel, így „csökkenti az egyén hosszú távú motivációját a tevékenység folytatására és intenzitására”.⁷ Mindezek következtében ma már sokkal differenciáltabban látják ezt a kérdést: A két motivációtípus ötvöződhet és többféle módon kombinálódhat.

A kitűzött jutalom vagy elismerés tehát sokat segít a felkészüléskor. Ebben az esetben az extrinzik motiváció a magasabb. Amikor belső késztetésből fakad a tevékenység, akkor intrinzik motivációról beszélhetünk. Előfordul azonban olyan eset is, amikor mindkét motiváció magas szintű. Ilyenkor a versenyzőt egyaránt motiválja a kilátásba helyezett jutalom vagy elismerés és a tudásvágy. A hittan- és bibliaismereti versenyek esetében ideális lenne, ha az intrinzik motiváció lenne erősebb, vagy ha az extrinzik és az intrinzik egyaránt magas szintű lenne.

A KOMÁROMI REFORMÁTUS EGYHÁZMEGYE BIBLIAISMERETI VERSENYE

2022-ben rendezték meg a Szlovákiai Református Keresztény Egyház Komáromi Református Egyházmegyéjének XIX. Bibliaismereti versenyét. A verseny 2003 novemberében került első ízben megrendezésre, miután Czinke Zsolt, az egyházmegye Katechetikai Bizottságának előadója, a tavaszi Egyházmegyei Közgyűlés elé tárta a verseny ötletét,

melyet a közgyűlés tagjai egyhangúlag támogattak. Az egyházmegye egyetlen gyülekezeti fenntartású intézménye, a martosi Református Alapiskola és annak fenntartó gyülekezete felajánlotta az iskola termeit a verseny lebonyolításának helyszínéül. A verseny előkészítését Czinke Zsolt és Czinke Tímea, batorkeszi lelkészpár, valamint Szénási Szilárd és Szénási Lilla, martosi lelkészpár vállalta. A verseny témáinak kiválasztásával és a feladatlapok megszerkesztésével Molnár Júliát bízták meg, aki a Pozsonyi Református Egyházmegye Rétei Református Egyházközségének tagja. Az ő bevonásának köszönhetően kizárt lett annak a lehetősége, hogy a szervezők ismerhették a feladatokat, és így az általuk felkészített gyermekek előnyhöz jutottak volna. Ezen az első versenyen az egyházmegye 26 anya- és leányegyházközségéből 13 vett részt. Mivel a versenynek jó visszhangja bebizonyította, hogy van igény a tanulmányi versenyek mellett bibliaismereti versenyre is, így 2003 óta minden évben megrendezik.⁸

2003–2007 között 2 kategóriában versenyeztek a gyermekek: kiscsoport (1–4. évfolyam) és nagycsoport (5–9. évfolyam).

2008-tól tovább differenciáltuk a csoportokat: 1. kategória: 1–2. évfolyam, 2. kategória: 3–5. évfolyam, 3. kategória: 6–9. évfolyam.

A MARTOSI VERSENY ISMERTETÉSE

A lebonyolítás menetét a szervező szempontjából szeretném először ismertetni.

Időpont eldöntése: Mivel évente megrendezésre kerülő versenyről van szó, így a naptári év elején, az első lelkészértekezleten tűzzük ki az időpontot a további egyházmegyei rendezvények tervezésekor. Hagyományosan november utolsó szombatját szoktuk a versenyre hagyni.

Igerészek kiválasztása: Az első három évben a feladatlapok készítője, Molnár Júlia határozta meg a megtanulandó igerészeket. 2006-tól a Fireszke evangéliumi nyári gyermek-tábor történeteiből kellett készülni. Így a versenyre való felkészülés közben a táborban részt vevők át tudták ismételni, és el tudták mélyíteni az ott tanultakat. A felkészülés során gyakran felidéződtek a tábori élmények, amelyek kedvet csináltak azok számára is a táborozáshoz, akik addig még nem vettek részt ilyen táborban. 2013-ban a KOEN Alapítvány felvidéki munkacsoportja dolgozta ki a Vakációs Bibliahét anyagát, így az egyházmegye több gyülekezetében is szerveztek napközis táborokat a kidolgozott anyag alapján. Ez adta az ötletet, hogy a verseny anyagát a kidolgozott tematika történetei adják. Mindez a gyermekeket is jelentkezésre és tanulásra motiválta, hiszen ismert történetekkel kellett dolgozniuk.

Versenykiírás: Két hónappal a verseny előtt, az új iskolai év kezdetén, szeptemberben írják ki a versenyt. Ez az idő elégséges a felkészülésre, ugyanakkor a gyerekek sem unják meg a felkészülést, ébren lehet tartani az érdeklődésüket, izgatottságukat a versenyenyl kapcsolatban. Az első verseny tapasztalatai alapján 2004-től nemcsak az igehelyeket

tartalmazza a felhívás, hanem annak mellékleteként a teljes kijelölt bibliai szöveget is elküldjük a lelkészi hivataloknak. Az első versenyen ugyanis voltak, akik a Károli fordítás alapján, mások a Magyar Bibliatársulat 1975-ben megjelent és 1990-ben revideált fordítása alapján készültek a gyerekekkel, ami megnehezítette a feladatlapok javítását. Így azonban mindenki egységes fordítás alapján készül. A verseny gördülékeny lebonyolítása érdekében 2010-től a gyülekezetek kategóriánként 2 csoportot nevezhetnek a versenybe. A csoport tagjainak létszáma maximálisan 4 fő lehet.

A tesztlapok elkészítőjének felkérése: A verseny meghirdetésével egyidejűleg történik a feladatlapok elkészítőjének a felkészítése. A verseny kezdetétől 4 személy és a Református Pedagógiai Intézet munkatársai készítették el számunkra a versenyfeladatokat:

Molnár Júlia 2003–2005

Tóth Kása István 2006

Molnár Júlia 2007–2012

Gyurkovics Árpád 2013–2015

Református Pedagógiai Intézet 2016–2018

Blanár Gabriella 2019

Református Pedagógiai Intézet 2021–

A verseny előkészítése: A Katechetikai Bizottság tagjai és a Martosi Református Egyházközség közösen készíti elő a versenyt. A jelentkezések regisztrálását, az emléklapok elkészítetését és az ajándékok megvásárlását a bizottság tagjai vállalják magukra, míg a Martosi Református Egyházközség biztosítja a versenyzők és kísérőik számára a meleg ételt ebédre, valamint rendezi be a helyszínt (a csoportok számára megfelelő mennyiségű asztalt és széket biztosít a versenyzésre kijelölt termekbe). A bizottság tagjai által a bibliai történetekből választott csapatneveket az egyházközség lelkipásztorai kinyomtatják és előkészítik.

A verseny lebonyolítása: A csapatok a református templomban gyülekeznek. A bizottság egyik tagja az érkezésükkor pontosítja a csapatok vezetőivel a csoportok létszámát (előfordul, hogy betegség miatt csökken a csoportok vagy azok tagjainak létszáma). A nyitóárhítat után a tesztlapok kijelölt javítói elhagyják a templomot, és átvonulnak a gyülekezeti terembe, hogy ne ismerhessék a csapatneveket. Ezzel elkerülhető, hogy a későbbiekben részrehajlással vádolhassák őket. A Katechetikai Bizottság kijelölt tagja ismerteti a verseny szabályait, a teremfelügyelők nevét, és átadja a csoportneveket, majd a csapatok megkeresik a számukra kijelölt termet. Meghatározott idő áll 1-1 feladatlap kitöltésére, ez után a teremfelügyelők összeszedik a lapokat és eljuttatják a javítóknak. Így a verseny feladatlapjainak javítása folyamatosan történik. A különböző kategóriák feladatlapjai más színű papírra vannak nyomtatva, így megkönnyítjük a javításukat. A verseny után a csapatok visszatérnek a templomba, majd 2 csoportra osztottan étkeznek. Az étkezés után kerül sor az eredményhirdetésre. A tavalyi évig kategóriánként a legjobb 3 csapat kapott ajándékot. Tavaly azonban több alkalommal is el kellett ha-

lasztanunk a versenyt, viszont mindenképp szerettük volna értékelni a csapatok felkészülését, így – hogy fenntartsuk a lelkesedést – a versenyzőket az eredményeik alapján arany-, ezüst- és bronzsávba soroltuk. A visszajelzéseket tekintve: mindenki győztesnek érezte magát. Minden résztvevő egységesen oklevelet és bögrét kapott ajándékba. Az egyházközségek további ajándékokkal jutalmazták a résztvevőket. Mivel a sávokba való besorolás nagyon jó visszhangra lelt, így az idei tanév során is ezt alkalmaztuk. Ajándékként könyvet kaptak a versenyzők, amit az egyházközségek most is további ajándékokkal egészítettek ki.

Oklevelek és ajándékkönyvek átadása a templomban. Forrás: Szénási Lilla

A visszajelzések mindig nagyon fontosak és építőek a verseny további szervezését illetően. Rámutatnak a hibákra, gyengeségekre, fejlesztendő területekre, a pozitív visszajelzések pedig megerősítést adnak.

VERSENYZŐK FELKÉSZÍTÉSE

A versenyzők felkészítése a következő lépések mentén történik:

Lelkesen ismertetem a versenyfelhívást. Minden esetben kérem az előző évben részt vevő gyerekeket, hogy meséljenek a versenyről, hiszen a lelkes gyermek tudja a legjobban „reklámozni” a többieknek a versenyt. Megkérdezem őket, mi volt, ami a legjobban tetszett nekik. Szeretnének-e idén is részt venni? Ki szeretne hozzájuk csatlakozni?

Ha szükséges, iskolai/gyülekezeti forduló megszervezése. Előfordul, hogy többen jelentkeznek, mint ahány személyt nevezhetünk. Ebben az esetben iskolai vagy gyülekezeti fordulót rendezek, ahol minden részt vevő oklevelet és dicséretet kap, így nem érzik magukat vesztesnek. A legjobbak alkotják a versenyen induló csapatot.

Iskolai forduló a martosói Magyar Tanítási Nyelvű Református Alapiskolában. Forrás: Szénási Lilla

Fontos, hogy *mindenki megtanulja a teljes kijelölt részt.* A győzelemre való törekvés soha nem írhatja felül a célt, hogy a versenyben részt vevők elmélyülten foglalkozzanak a kiválasztott bibliai részekkel, illetve ezek által rendszeres igeolvasásra szoktassuk őket. Tehát nem osztom szét közöttük a részeket, hogy csak kevesebb szöveget tanuljanak meg.

A felkészülés során több alkalommal *tudáspróbát tartunk, próbafeladatokat oldanak meg a gyerekek.* Természetesen a próbafeladatlapok elkészítése időigényes, de a felkészítőt is segíti végiggondolni, hol vannak az adott történet súlypontjai, mire érdemes mindenképpen rákérdezni. A próbafeladatok azt is segítenek tisztázni, hol vannak még hiányosságok a tudásukban. A feladatlapokat otthon még egyszer ki kell tölteniük gyakorlás céljából. Ilyenkor használhatják a kiosztott bibliai szöveget. Ennek az ismételt kitöltésnek az a célja, hogy rögzüljenek az addigi ismeretek, és gyakorolják a különböző feladattípusok megoldását.

Hurrá, holnap verseny! A verseny előtti délután tartjuk az utolsó tudáspróbát. A feladatlapokat közösen javítjuk és átbeszéljük. Minden verseny előtt elmondom nekik, hogy bármilyen eredmény is születik, *már most büszke vagyok rájuk.*

A GYŐZELEM VAGY A RÉSZVÉTEL A FONTOS?

Természetesen minden versenyző győzni szeretne. A felkészítőn múlik, hogy egy esetlegesen gyengébb eredményt ne kudarcként éljenek meg a gyermekek. A versenyre készülésnek és az azon való részvételnek rengeteg pozitív hozadéka van helyezéstől függetlenül. Közös élmény, amely összeköti a csapattagokat egymással és a felkészítővel.

Ugyanígy pozitív élmény a versenyen részt vevő gyerekeknek, ha az egyházközség külön dicséretben, jutalomban részesíti őket. Egyházmegyénkben ez több gyülekezetben a verseny utáni vasárnap történik az istentiszteleten, a gyülekezet jelenlétében.

A versenyen való részvételért megjutalmazott tanulók a martosi Magyar Tanítási Nyelvű Református Alapiskolában.
Forrás: Sznási Lilla

Végül pedig nem feledkezhetünk meg arról a pozitívumról sem, hogy az 1–2. évfolyamos gyermekeknek még szükségük van szülői segítségre a felkészülésben. Ez pedig missziói lehetőség a szülők felé.

BIBLIOGRÁFIA

- A Katedra-versenyekről, *Katedra*, <https://katedra.sk/a-katedra-versenyekrol/> (Letöltés: 2022.03.14.)
- DALLMANN Kristóf: A legjobb a legjobbak között. Tanulmányi versenyek a köznevelésben, *Új Köznevelés*, 2021/1, https://folyoiratok.oh.gov.hu/sites/default/files/journals/uj_kozneveles_2021_01_online.pdf (Letöltés: 2022.03.14.)
- FODORNÉ NAGY Sarolta: Versengés, verseny, kooperáció, *Magyar Református Nevelés*, XII. évf. 3. szám, 3.
- FROMMANN Richárd: Gamification, In: Oktatás-Informatika, Digitális nemzedék konferencia 2014, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2014.
- FÜLÖP Márta – BERKICS Mihály – PINCZÉS-PRESSING Zsuzsanna: *A verseny szerepe a versenyzők életében és az eredményes versenyzés lehetséges pszichés összetevői*, Géniusz műhely 18., Magyar Tudományos Akadémia Természettudományi Kutatóközpont, https://tehetseg.hu/sites/default/files/geniusz_muhely/nwp18.pdf (Letöltés: 2022.03.14.)
- N. KOLLÁR Katalin – SZABÓ Éva (szerk): *Pszichológia Pedagógusoknak*, Budapest, Osiris Kiadó, 2004.
- TÓTH Bernadett: Szociális viselkedés az iskolában, *Katedra, Szlovákiai magyar pedagógusok és szülők lapja*, 2022, XXIX. évf. 5. szám

- ¹ Fülöp Márta – Berkics Mihály – Pinczés-Pressing Zsuzsanna: *A verseny szerepe a versenyzők életében és az eredményes versenyzés lehetséges pszichés összetevői*, Géniusz műhely 18., Magyar Tudományos Akadémia Természettudományi Kutatóközpont, https://tehetseg.hu/sites/default/files/geniusz_muhely/nwp18.pdf (Letöltés: 2022.11.28.)
- ² vö: Dallmann Kristóf: A legjobbak a legjobbak között. Tanulmányi versenyek a köznevelésben, *Új Köznevelés*, 2021/1, https://folyoiratok.oh.gov.hu/sites/default/files/journals/uj_kozneveles_2021_01_online.pdf (Letöltés: 2022.11.28.)
- ³ A Katedra-versenyekről, <https://katedra.sk/a-katedra-versenyekrol/> (Letöltés: 2022.11.28.)
- ⁴ Tóth Bernadett: Szociális viselkedés az iskolában, *Katedra, Szlovákiai magyar pedagógusok és szülők lapja*, XXIX. évf. 5. szám, 2022. január
- ⁵ vö. Fodorné Nagy Sarolta: Versengés, verseny, kooperáció, *Magyar Református Nevelés*, XII. évf. 3. szám, 3.
- ⁶ vö. N. Kollár Katalin – Szabó Éva (szerk): *Pszichológia Pedagógusoknak*, Budapest, Osiris Kiadó, 2004, 179–183.
- ⁷ Frommann Richárd: Gamification, in: *Oktatás-Informatika*, Digitális nemzedék konferencia 2014, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2014, 61.
- ⁸ Kivételt képzett a 2020-as év, amikor a Covid19 miatti közegészségügyi korlátozások megakadályozták a verseny megszervezését. A 2021-es versenyt ugyanezen okoknál fogva csak 2022 tavaszán tudtuk megtartani. Az előző évek gyakorlatától eltérő módon a csapatok a gyülekezetükben oldották meg a feladatlapokat, melyeket gyülekezetenként egy egyházmegyei küldött vitt el számukra, majd miután megoldották, eljuttatta Martosra, ahol a küldöttek közösen javították ki.

BARNÓCZKI ANITA

KÉPEK LUCIFERRŐL

– Néhány gondolat teológusként a genderkérdésről

1. ALAPÁLLÁS A FELADAT SZEMPONTJÁBÓL

Kezdjük messziről: Lucifer a fényhozó. Világosságot ígér, de közben nem más ő, mint a Diabolosz, a nagy Szétdobáló. Lucifer ígért fényében a boldogság reménye csillog, de amint megérint, szétpereg minden, és egy marad: a sötétség gyötrelme. A sötétség pedig nem képes magába fogadni, magában foglalni a világosságot. A Világosságot, Aki jelen van köztünk (és jó esetben bennünk és általunk) ebben a világban (Jn 1,1–5, 9–13). Mielőtt tehát egy csillogó, vakító reklámként vibráló, de valójában a széthullás sötétségéből fakadó, fenyegető és szenvedést okozó témáról kezdenénk gondolkodni, már most rögzítsük: legfőbb dolgunk világítani az Igéből, az Evangéliumból eredő valóságos világossággal (pl. Mt 5,13–16). Nem megváltani, nem megoldani, nem megszüntetni, nem elítélni, nem megbüntetni (mert ezt a Világosság maga teszi), hanem az élet és áldás növekedését szolgálva világítani.

A kérdést több kiindulási pontból is meg lehet közelíteni. Jelen esetben az a meghatározó elv, hogy „magunk között vagyunk”, ebből fakad, hogy nem gabalyodunk bele

a tudományos magyarázatokba a „mi történik?” kérdés megválaszolásához, hanem maradunk a Szentírásnál. A Szentírást pedig nem úgy használjuk, hogy kiragadott Igéket egymásra dobálunk, mert az éppen a Szentírás tanításával lenne több ponton ellentétes. Természetesen nem jelentéktelen a kérdés, hogy a homoszexualitás vagy a nemi szerep diszfória vele született vagy később kialakult/tanult állapot-e, de ha az ember arra vetemedik, hogy kutatni kezdi a meglévő irodalmat, igen gyakran szűk körű kutatásokra, esetleírásokra, az előre felállított hipotézis igazolására összeválogatott példákra támaszkodó írások sokaságát találja, és ha nem képzett orvos, biológus, pszichológus, nem tud majd biztosat mondani az elvégzett kutatás végén. Szexualitás, szexuális viselkedés, orientáció, genetika, hormonok, agy és megannyi téma áll előttünk a tájékozódásban, ám a tanulmányok rendre két kupacba állnak össze a „pro” vagy „kontra” tengely mentén, kölcsönösen vádolva, cáfolva, lekicsinyelve a „másik oldali” vélekedéseket, hiteltelentve egymás kutatási eredményeit.¹

Tovább nehezíti a helyzetet a kérdés átpolitizáltsága, mely nem csak abból fakad, hogy a „konzervatív” vagy „progresszív”

gondolkodók általában semmiben nem értik egymást (és szándék sem látszik rá). A genderelmélet önmagában ideológiaként, pseudovallásként működik, és történetileg szorosan összefonódik politikai, aktivistamozgalmakkal.² Hátterében megtaláljuk többek között a posztmodern relativizmust, a harcos feminizmust és a queerelméletet.³

2. LUCIFER FÉNYT ÍGÉR

Teológusként mindig arra biztatom a keresztyén embereket, hogy egy téma megértésében és leírásában ne fogadják el a kívülről kínált kérdéseket, hanem merjenek kilépni a hamis dilemmák kereteiből, és úgy tájékozódni, saját kérdéseket megfogalmazni. Merjük visszaszerezni és használni a saját szókincsünket!

A genderkérdés mögött meghúzódó teóriák/ideológiák egyik hazugsága például, hogy nincsen norma, sem normalitás, a normativitás pedig a legnagyobb bűnök egyike. Mindenki normális úgy ahogy van, hisz az egyén maga a norma, az egyén véleménye pedig az egyetlen objektív megállapítás, amely vele kapcsolatban tehető. A biológia nem számít a kérdésben, a nemek csupán társadalmi konstrukciók, az egyén véleménye pedig abszolút felülír mindent, a kulturális és a biológiai meghatározottságot is (transzcendens meghatározottságról már szó sincs). Ha tehát egy lány azt állítja, hogy fiú, akkor az. Ha reggel fiú, délután lány, akkor az. Ha szerinte nincs neme, mert semmilyen, akkor úgy kell rá tekinteni. Egyébként maga a kategorizálás is értelmetlen. A társadalom egyetlen feladata ebben az ideológiai dogmarendszerben,

hogy támogassa az egyént, hogy az önmagával kapcsolatos elképzeléseit korlátozás nélkül valósítsa meg. Ha igényli, hazudjunk és fizessük a „nemátalakító” műtétet, ami a test bizonyos részeit ugyan átszabja, de a nemet magát nem alakítja át. Vagy elmehe-tünk a megítélésem szerint egyik legvégletebb példái, a belgiumi Nancy/Nathan Verhelstig, aki nőnek született, majd át-essett három „nemátalakító” beavatkozáson, amelyek eredményét nem találta megfelelőnek. Küzdelmeiben odáig jutott, hogy kérvényezte az eutanázia elvégzését, melyet másodjára engedélyeztek is számára „az elviselhetetlen pszichés szenvedések” alapján (2013-ban hunyt el). A kép címe: *Lucifer fényt ígér* („olyanok lesztek, mint Isten: tudni fogjátok, mi a jó és mi a rossz” 1Móz 3,5).

3. AZ EMBER LUCIFER VILÁGOSSÁGÁBAN

Az első lépés tehát annak felvállalása, hogy létezik a „normális” és a „normalitás” fogalma. Az embert Isten férfivá és nővé teremtette.⁴ Egy olyan helyet, életteret, otthont adott neki, amelyre azt mondta, hogy „jó”. Vagyis a kereteket és a hozzá tartozó narratívát egyaránt Isten adta. Határt, korlátot is adott ennek a nagyméltóságú, de véges szabadságú lénynek: a jó és rossz tudásának fája jelentette a határt. Szabadsága van részt venni valami isteniben: az élet és áldás növekedésének szolgálatában. Szabadsága van megismerni és elnevezni a körülötte lévő világot. Szabadsága van fellázadni Teremtője ellen. De nincs szabadsága megállapítani, mi jó és mi rossz. Mert erre nem képes. Mert nem Isten, nem korlátlan, nem határ-

talán, nem mindent tudó. Az csak a Sátán alternatív narratívájában (és a bűneset óta legmélyebb vágyainkban) létezik, hogy a teremtmény olyan lesz, mint Teremtője.

A kísértés alapdinamikája kérdésünkben sem más. Mutass rá az emberi szabadság korlátos voltára, szembesítsd vele az embert, tedd önértelmezése középpontjává és egyetlen mércéjévé a korlátot (vagy amit annak él meg), majd ha már ez a kép akkorrára nő, hogy az ember mást nem lát, nem vesz észre tőle (még akkor sem, ha az Éden kertjében él), és kizárólag a hiányossága által ismeri önmagát és ettől boldogtalan, ígérd meg neki a korlátok eltörlésével elérhető boldogságot, amitől ráadásul bónuszként istenné is válik! A kép címe: *az ember Lucifer világosságában.*

4. A DIABOLOSZ MUNKA KÖZBEN

Van a teremtéstörténetekben még egy mozzanat, amely témánk szempontjából jelentős: meztelenek voltak, de nem szégyelltek magukat. Vagy a szöveget közelebbről vizsgálva: minkető az volt, aminek látszott, és nem éltek meg, nem okoztak, nem szenvedtek el szégyent, nem estek a szégyen állapotába egymás jelenlétében. Az önazonosság és a szégyen nélkülség két alapvető jellemzője volt a teremtett embernek. Ez pedig már előre vetíti, mi az, ami eltörött, mi az, amit elveszített az ember. A teremtett állapot ma már nem természetes állapotunk, hiszen a bűneset után élünk. A bűnesettel összetörtek különleges, sajátosan emberi viszonyrendszereink: (1) törött lett az ember Istennel való viszonya, melyet azóta a bűntudat és a félelem határoz meg a jelenlét

természetessége helyett; (2) törött lett a másik emberhez való viszonya, melyet azóta a szégyen és a felelősségvárás határoz meg; (3) törött lett a teremtett világhoz való viszonya, melyet az őrzés és művelés helyett kifoszt és elhasznál; (4) törött lett az önmagához való viszonya, mivel a világ és a világot értelmező isteni narratíva („Íme igen jó”) egysége helyett a világ értését és értelmezését saját kezébe véve az ember levált az isteni narratíváról, elvesztve a tájékozódás és értelmezés természetes jóságát: a töröttség, idegenség és korlátosság folytonos kudarcának megélésére kárhóztatta önmagát.

Az ember önmagához és másokhoz való viszonyának töröttségéből fakad a nemi identitásával kapcsolatos problémák sokasága. Már önmagában az is ebből következik, ahogyan ez a kérdés megnő, mindent elborít, és rossz esetben az identitás szinte egyetlen meghatározójává válik. Jól érzékelteti ezt a bűneset utáni pillanatok bibliai leírása: észrevették, hogy meztelenek, vagy pontosabban fordítva meztelenként kezdtek ismerni egymást, az egymásról való ismeretük középpontjába a különbözőségük került. A különbözőséget pedig el kell takarni.⁵ A különbözőséget annak elviselhetetlensége miatt leplezni kell. Valaha függetlenséggel, ma többek között ideológiával: az egyformaság erőltetésével az egyenlőség elleni küzdelem nevében.

Paradox módon az egyformaság erőltetését jelenti a teljes fragmentáció felé tartó folyamat is: ha minden egyén egyedi, csak önmaga által meghatározható, akkor a végeredmény nem sokmilliárd különböző, hanem sokmilliárd megkülönböztethetetlen ember, hiszen mindenki önmaga kategóriája lesz. Ebbe az irányba mutat a ma „ismert”

társadalmi nemek száma, a szám növekedése, a kategóriák bizonytalansága is, melynek a végén akadnak olyanok is, akik számára már az „ember” kategóriája is elfogadhatatlan. A kép címe: *a Diabolosz munka közben*.

5. LUCIFER SIKERES

A teremtés történetében azt is láthatjuk, hogy az embernek van teste és lelke. Nem azt olvassuk, hogy Isten megteremti az embert, aztán teremt neki testet és belelestezi abba. Nem azt olvastuk, hogy a léleknek van teste. Igen régi az az elképzelés, hogy a kettő csak kényszerből van együtt, a gonosz test fogva tartja a jó lelket. Ez a megállapítás azért fontos, mert a nemi szerep diszfóriában szenvedő emberek gyakori élménye, hogy rossz testbe születtek, amiből sok esetben az következik, hogy ha a testet megváltoztatják, akkor lesznek önmaguk (vagyis boldogok). Szeretném ezen a ponton leszögezni, hogy a szubjektív élményt nem lehet a fentiek alapján kétségbe vonni. Az élmény ugyanis bár szubjektív, de valóságos. A szorongás, valamint a boldogság vágya is valóságos. Éppen ezért lényeges, hogy megkülönböztessük az egyént és az ideológiát. Az ideológia, vagy pszeudovallás harcos, térítő karakterű és érthetően elutasítást vált ki sokakból. Ugyanakkor az egyénnel kapcsolatban az elutasítás nem megfelelő válasz, még akkor sem, ha úgy érezné valaki, hogy képtelen az együttérzésre ebben az esetben. Bármilyen botrányos is: van bennünk közös. A bűn állapotában élünk mindannyian. A bűneset utáni töröttségünkkel. Kegyelemre és megváltásra szorulunk. És a Szentlélek munká-

jára. Amint megvetjük a másikat, és magunkat többnek véljük, a kép címe változik: *Lucifer sikeres, avagy hova tűnt a szeretet?*

6. LUCIFER ELHOZTA A VÁGYOTT REFLEKTORFÉNYT

A szeretet, ami ránk vonatkozó parancsa Megváltó Urunknak (pl. Jn 13,34–35; Jn 15,17; Róm 13,8), természetesen nem a másik igényeinek kiszolgálását jelenti. Egyes szerzők a „nemváltás” bármilyen támogatását ahhoz hasonlítják, mint amikor egy anorexiást nagyon „megértünk”, és azal biztatunk, hogy segítünk neki fogyókúrázni (az mellékes, hogy ebbe belehal).⁶

A szeretet a jelenléttel, odafigyeléssel, sőt odafordulással kezdődik. Ekkor talán meglátjuk a ma serdülőinek azt az egyszerű és megismételhetetlen példányát, akinek arca, neve, háttere, története, élete van. És szenvedése. És nem egyetlen jellemzője a nemi identitása, még akkor sem, ha ő azt hiszi. Másképpen csak a riasztó statisztikákat látjuk, és félelmünkben ordítva tolunk el magunktól mindent, ami a kérdéssel kapcsolatos. Abigail Shrier a kamaszlányok között terjedő transzgender örületről (félő szeretettel) írott könyvében érthetőbbé teszi a kérdés bizonyos aspektusait az X generáció felelősséget érző tagjai számára. Arra kér, emlékezzünk vissza saját kamaszkorunkra: Mit csináltunk általában? Kikkel és hogyan töltöttük az időnket? Általában kortársaink között töltöttük az időt. Ma a kamaszok többsége saját okostelefonnal rendelkezik és folyton online van. Az életet online élik, egyedül. Órákon át, félnapokon át.⁷ Magányosan egy mesterséges világban, ahol

mindenki szép, jó, tökéletes – legalábbis a megfelelően átalakított képeken. A többiekkel összehasonlítva sokan csúnyának és sikertelennek élik meg magukat. Egyébként is küzdenek saját változó külsejükkel, ráadásnak jön a lehetetlen összehasonlítás. Egyedül. Nem véletlen, hogy jelentősen megnőtt körükben az elmúlt 10 évben a szorongással és depresszióval küzdők száma, az önsértők száma, az öngyilkosságot megkísérlők száma.⁸ Nem véletlen, hogy a saját magukról alkotott képüket sok esetben elborítja a tökéletlenség réme. Megerősítést ismeretlen „barátoktól” várnak, de a figyelmet az átlagossal nehéz felkelteni. Ahhoz „sztori” kell. Témánkból fakadóan a sztorit el tudjuk képzelni: „coming out”-ra vagy „nemváltásra” utaló megosztásokért azonnal számtalan követés, like, biztató üzenet a „honorárium”. (Témánk szempontjából lényeges probléma: ebben a hangzavarban és zűrzavarban gyakran elvész azoknak a hangja, akik valóban problémákkal küszködnek és segítségre szorulnának, de hang híján segítség és ellátás nélkül maradnak.) A kép címe: *Lucifer elhozta a vágyott reflektorfényt.*

7. LUCIFER ÉS A SZERETET LÁJKJAI

Az online életnek sok más között van még két számunkra fontos jellemzője. Az egyik, hogy látszólag korlátlan lehetőségeket kínál, hisz kérdéseinkre, kereséseinkre áttekinthetetlen számú válasz érkezik. Korlátlan szabadsággal rendelkezünk, hogy megfelelő válaszokat találjunk. A baj az, hogy ez a világ megtanít bennünket úgy gondolkodni, hogy ha kérdésünk van, akkor kész válaszok közül választjuk ki a legjobbat – nem küzdünk

meg a saját válaszukért. A megoldások, válaszok pedig algoritmusok mentén jelennek meg előttünk, ráadásul az egyszeri keresések után ránk ömlenek a hasonló tartalmak kéres nélkül is, a ránk ömlő mennyiség pedig beszorítja tájékozódásunkat. Magam is így jártam: mivel kutatásom során rákerestem transzgender influenzerekre,⁹ hetek óta elárasztanak az ezzel kapcsolatos videók, azt sugallva, hogy iszonyú mennyiségű embertömeg ilyen, és ha nem figyelnék, elhíhetném, hogy ez általános jelenség, sőt normális is.¹⁰ Ráadásul az influenzerek többsége azzal kezdi mondanivalóját, hogy „tudom, hogy nehéz neked, de nem vagy egyedül, én itt vagyok neked, és ha kommentelsz, én válaszolok”. Elhangzik tehát, amit egy bizonytalan keresgélő hallani szeretne. Ha pedig még a kommenteket is olvasgatni kezdi, azt találja, hogy minden „jó fej” itt van, mert itt mindenki megértő, támogató.¹¹ A kép címe: *Lucifer és a szeretet lájkjai.*

8. MAJD LUCIFER SEGÍT

A következő fontos jelenség az, hogy online életet élve minden csak kattintások kérdése. A hosszú küzdelem, kitartás, erőfeszítés nincs jelen. Azonnal történik minden. Ha pedig az ember gondolkodása ehhez igazodik, nagyon nehéz dolga van annak, akinek önmaga lelki egészségéért valóban meg kellene küzdenie. Egyetlen témánkba vágó példa: sok „nemátalakításban” résztvevő influenzszer beszél a tesztoszteronkúrák csodálatos hatásairól, mely által azonnal múlik a depresszió, sokkal jobb lesz az érzelmi állapot, ráadásul egyfajta beavatási rítust is helyettesít, hiszen aki elkezd, már

a nemváltó bátor harcosok közösségéhez tartozik (és követők és lájkok százait, ezreit gyűjtheti be). A kép címe: *Lucifer kínál: itt van, csak a kezed kell kinyújtanod.*

Fontosnak tartom, hogy példaként megosszák néhány alapvető hazugságot, melyeket érdemes ismernünk, mert a könnyen megtalálható influenszerek ezeket hirdetik a fiataljainknak:

- Ha azt gondolod, hogy transz vagy, akkor valószínűleg az vagy. Szorongsz a tested miatt? Elégedetlen vagy? Úgy érzed, nem megfelelő nemű a tested? Akkor transz vagy.
- Ha azt gondolod, hogy transz vagy, próbáld ki! Hasznos tippek tárházát találd meg fél perc alatt arról, hogyan lehet „eltüntetni” egy kis méretű melltartó és egy bő felső segítségével a melleket, és hogyan tüntessék el a fiúk a felesleges szőrzetet. Ha tetszett a próba, jöhetnek a komolyabb lépések.
- Ha a szüleid szeretnének, támogatnák az átalakulásod. Ha nem támogatnak, akkor toxikusok, el kell tőlük távolodni, esetleg meg kell szakítani velük a kapcsolatot. Ugyanez igaz a tanárookra, orvosokra, pszichológusokra és általában mindenkire.
- Ha nem tudsz azonosulni a saját nemeddel, de a másikkal sem, nem baj, mert számtalan lehetőség közül választhatsz, egészen egyéni lehetsz, hiszen minden „átalakulás” egyéni, nincs két egyforma.

Az ideológia szerint tehát a boldogsághoz vezető út a „nemátalakítás”. A nemi szerep diszfória nevű mentális betegség tulajdonképpen egy hősies állapot, melynek válla-

lása belépő az igen erős csoporttudatot fejlesztő harcosok klubjába. Aki ezt nem így látja, az transzfób, meg kell tőlük szabadulni. A kép címe: *Lucifer segít értelmezni, mi a jó és mi a rossz.*

9. VÁLASZKÉRDÉSEK

Mindezek apró mozaikjai a teljes kérdésnek, melynek egy kicsit jobb kifejtése is egy monográfia kereteit igényelné. A szomorú képek után kérdés, hogyan fogalmazható meg ebben a helyzetben az Evangélium, és mit tehetek én hittanoktatóként, vallásánárként, keresztyén pedagógusként?

Kérdésre kérdések lesznek a válaszok.

- Mit gondolok arról, hogy férfi/nő vagyok? Öröm-e ez? Tudok-e úgy az lenni, hogy példát mutassak: íme, itt vagyok, tökéletlenségeim ellenére / azokkal együtt is jóban vagyok magammal. Isten különös lehetőségeket, felelőségeket és örömet teremtett abba, hogy férfi/nő vagyok.
- Mit gondolok a párkapcsolatról, házasságról? Fel tudom-e vállalni, hogy a felnőttek kapcsolatai tökéletlenek és valóságosak, és ezzel együtt lehetnek boldogok, és szolgálhatják a másokban és önmagukban az élet és az áldás növekedését? Vagy helyette képviselek valami rigid, kényelmetlen, szigorú, örömtelen, poros és hamis képet a házasságról? Kamaszaink nem az úrből jönnek. Családokból. Sokszor diszfunkcionális családokból. Nem kérik a csöpögős „happyend-filmek” keresztyéniesített változatát, melyek az édeni állapotokkal reklámozzák a családot az Édenen messze kívül. (Melyikünk kéri?)

- Mit gondolok az intimitásról és szexualitásról? Rendben vagyok-e, vagy saját frusztrációimat osztom tudattalanul tanítás közben? Saját tabuimat. A „ne paráználkodj”-on kívül van-e mondanivalóm arról, milyen csodát teremtett Isten? Tudok-e beszélni, válaszolni, kérdezni? Félelmet oldani?
- Jelen vagyok-e, elérhető vagyok-e a tanítványaim számára? Tudok-e közösséget vállalni én a bűnös a másik bűnösrel? Tudok-e úgy mellé állni, hogy oldódjon a magánya, szégyene, szorongása? Tudok-e úgy tükrözni, hogy láthassa magát férfinak/nőnek? Tudok-e reménységet képviselni? Tudok-e világhosszú lenni?
- És tudom-e meglátni és elfogadni, ha valaki a nemi identitásában hordozza a bűnessel bekövetkezett törés lenyomatát? Képes vagyok-e megkülönböztetni egymáshoz hasonlító jelenségeket? Azért fogalmazza meg a nemi identitás problémáját a kamaszunk, mert tényleg azzal küzd, vagy mert ebben tudja kife-

jezni és megfogalmazni az alakuló identitásában megélt zűrzavart, mert magát a szexualitást utasítja el, mert a szülőkkel való kapcsolata problémás, az azonos nemű szülő által képviselt nemi szerep nem tud/nem akar azonosulni, ellenkező nemű szülővel való kapcsolata terhelt, így lázad a tekintély ellen, így szerez elismerést és népszerűséget (és még sok más „vagy mert”)? Mindegyik valódi probléma, mindegyik figyelmet és segítséget igényel, csak másképp.

10. A REMÉNYSÉG FÉNYE

A kérdéseket is lehetne folytatni, sőt jó lenne a kérdésekhez kapcsolódóan még sok mindent végiggondolni! A terjedelmi korlátok azonban idáig engedtek. Zárásképpen álljon itt a reménység Igéje, hogy az utolsó kép ne Luciferé legyen: „Azért jelent meg az Istennek Fia, hogy az ördög (a Diabolosz) munkáit lerontsa”. (1Jn 3,8)

¹ A megszámlálhatatlan elérhető (illetve az általam is olvasott megszámlálható, de az idézhetőséghez sok) könyvből csak néhány jellegzetes példa: BALTHAZART, Jacques: *The Biology of Homosexuality*, Oxford University Press, 2012; YARHOUSE, Mark A.: *Understanding Gender Dysphoria – Navigating Transgender Issues in a Changing Culture*, Downers Grove, IL, InterVarsity Press, 2015; KREUKELS, Baudweijntje – STEENSMA, Thomas D. – DE VRIES, Annelou (eds.): *Gender Dysphoria and Disorders of Sex Development*, Springer, 2014; ROWLAND, David L. – INCROCCI, Luca (eds.): *Handbook of Sexual and Gender Identity Disorders*, Hoboken, NJ, John Wiley & Sons, 2008.

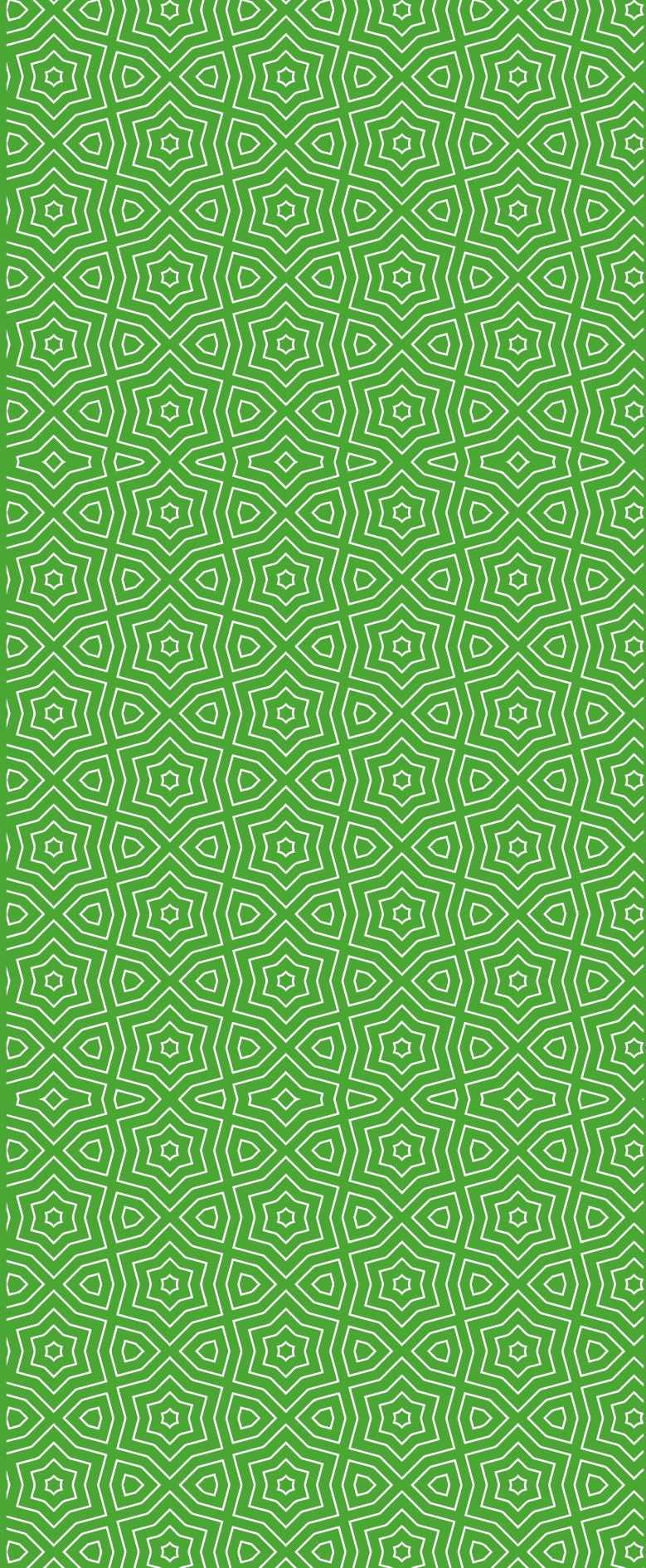
² Szintén csak példaként: Pluckrose, Helen – Lindsay, James: *Cynical Theories: How Activist Scholarship Made Everything about Race, Gender, and Identity – and Why This Harms Everybody*, Durham, NC, Pitchstone Publishing, 2020; Saad, Gad: *The Parasitic Mind – How Infectious Ideas Are Killing Common Sense*, Regnery Publishing, 2021.; Lewis, Holly: *The Politics of Everybody: Feminism, Queer Theory, and Marxism at the Intersection*, London, Zed Books, 2016.

³ Saad a következő megfogalmazásban sűríti az ideológiák lényegét: „A posztmodernizmus azt állítja, hogy minden tudás relatív (nincs objektív igazság), és egy olyan homályos és áthatolhatatlan elbeszélésmodot teremt, amely egyenlő a véletlenszerű halandzsával. Ez a tudományellenes buzgóság olyan álláspontokat hoz létre, mint például a „tudománynak Vesznie Kell” (Science Must Fall) mozgalom, mely azt követeli, hogy az emberek dekolonizálják elméjüket a rasszista nyugati tudománytól. A szociálkonstruktivizmus azt állítja, hogy az emberi vágyak vagy preferenciák túlnyomó többsége nem az emberi természetből vagy biológiai örökségből fakad, hanem a társadalom alakítja ki, ami többek között azt jelenti, hogy nincsenek biológiailag meghatározott nemi különbségek, hanem csak kulturálisan kieroszakolt nemi szerepek. A radikális feminizmus azt állítja, hogy ezek a nemi szerepek a patriarchális társadalmak aljas erőinek köszönhetőek. A transznemű aktivizmus szerint a biológiai nem és a gender nem bináris, folyékony (fluid) konstrukciók.” Saad: *The Parasitic Mind*, 72.

- ⁴ Az ember teremtéséről és bűnbe eséséről írott nagyszerű könyv, mely érthető nyelven fogalmaz meg teológiai megállapításokat: Blocher, Henri: *Kézdetben*, Budapest, Harmat Kiadó, 1998.
- ⁵ A különbözőség, különvalóság kérdéséről, valamint mindarról, amit az ember ennek leküzdése érdekében megpróbál, érdemes elolvasni: Fromm, Erich: *A szeretet művészete*, Budapest, Háttér Kiadó, 2012. Akár online is elérhető: https://tereless.hu/zen/mesterek/szeretet_muveszete.pdf
- ⁶ Pl. Shrier, Abigail: *Irreversible Damage – The Transgender Craze Seducing Our Daughters*, Regnery Publishing, 2021.
- ⁷ Érdekes adat Shriertől: 2015-ben már az volt a jellemző, hogy a végzős középiskolások (18) ritkábban lógnak a barátaikkal, mint azt ők maguk 6 évvel korábban (12 évesen!) tették. Ha találkoznak is, általában szülő kíséri őket. Az életmód ilyen átalakulásáról rengeteg kutatás található, akár magyarországi adatokkal is. A változások megértéséhez érdemes átfogó munkaként olvasni: Tari Annamária: *Generációk Online*, Budapest, Tercium Kiadó, 2015; Tari Annamária: *Online illúziók – offline valóság*, Budapest, Tercium Kiadó, 2019.
- ⁸ Shrier néhány megdöbbentő adata (természetesen az USA-ban készült felmérések alapján): 2009 és 2017 között 20%-kal nőtt az öngyilkosságot megkísérlő középiskolások száma. 2005 és 2014 között 37%-kal nőtt a klinikai depresszióval diagnosztizáltak száma közöttük, és háromszor annyi lány, mint fiú. Az önsértők száma 62%-kal nőtt az elmúlt 10 évben. Lásd még pl.: Vaughn, Shemya (ed.): *Transgender Youth: Perceptions, Media Influences and Social Challenges*, New York, Nova Publishers, 2016.
- ⁹ Érdemes megtennünk ezt a keresgélést, hogy tudjuk, mit találnak keresgélő fiataljaink! (Pl. „Tips for transgender boys/girls” YouTube kereséssel akár százezres megtekintésű videókat találunk – érdemes a kommentekbe is beleolvasni. A TikTok pedig még alkalmasabb keresési felület.)
- ¹⁰ A számok természetesen mást mutatnak. 10 évvel ezelőtt nagyságrendileg 0,05–0,14% között volt a fiúk, illetve 0,02–0,03 között a lányok esetében. A gyermekkorban jelentkező zavar – ha nem erősítették meg a viselkedést – 70%-ban magától megszűnt serdülő korra. Ma a serdülők között akár 1–2%-ot is mertek bizonyos amerikai és nyugat-európai városok középiskoláiban, legtöbbszörüknek közülük nem volt gyermekkorában problémája a nemével. (Valójában a diagnózis is kettévált: korai és késői kialakulású nemi szerep diszfóriáról beszélünk ma már.)
- ¹¹ A kortársak hatásáról a kérdésben lényegre törő összefoglalót ad: Littman, Lisa: Parent reports of adolescents and young adults perceived to show signs of a rapid onset gender dysphoria, *PLOS ONE*, vol.13, 2018/8: eo202330. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0202330> (Letöltés: 2023.03.10.)

Melléklet

„HINNI TANÍTS, URAM!” – A HITTANOKTATÁS ÉVE, 2022

Hit-Élet-Közösség – Katechetikai konferencia

Program

2022. november 18. (péntek)

IDŐPONT	ELŐADÓ	TÉMA
15.00–15.30	Regisztráció	
15.30–16.45	RPI munkatársak, Uriel zenekar	Zenés-játékos ismerkedés, hangolódás a konferenciára
16.45–17.00	<i>Szünet</i>	
17.00–18.30 (választási lehetőség)	Kustárné Dr. Almási Zsuzsanna – Kustár Gábor	Bibliai történetmondás bábjátékkal – adventi hangolódás (Adventi bábos előadás és a bábos hittan lehetőségeinek szempontjai)
17.00–18.30 (választási lehetőség)	Szabó Elődne	Lelkiség a középiskolában és aktuális kérdések
18.30–19.00	<i>Szendvicsvacsora</i>	
19.00–21.00	RPI munkatársak, Uriel zenekar	Örömmzene (közös éneklés) Fórum az aktualitásokról, imaközösség Alternatív lehetőség: A Bibliamúzeum látogatása 2 csoportban. (Regisztrációkor történő jelentkezés alapján)

2022. november 19. (szombat)

IDŐPONT	ELŐADÓ	TÉMA
9.00	Konferencia nyitási időpontja, regisztráció <i>Alternatív lehetőség: Bibliamúzeum látogatása, előző napon történő regisztráció alapján</i>	
10.00–10.35	Pásztor Dániel püspök Ének-zene: Uriel zenekar	Nyitóárhítat és a konferencia megnyitása, köszöntés
10.35–11.00	Dr. Fürjes Zoltán ME helyettes államtitkár	A hittanoktatás jelentősége a társadalomban
11.00–11.25	Bruckner László MRE OSZ főigazgató	„2022 – A hittanoktatás éve” – szolgálatvezetői számvetés
11.25–11.40	<i>Kávészünet</i>	
11.40–12.05	Dr. Szász Andrea RPI katech. igazgatóhelyettes	Katechetikai aktualitások a hittanoktatás évében – határon innen
12.05–12.30	Dr. Szénási Lilla – Szűcs Éva – Tóth László	Katechetikai aktualitások – határon túl
12.30–13.30	Ebédészünet <i>Alternatív lehetőség: Bibliamúzeum látogatása (a reggel történő regisztráció alapján)</i>	
13.30–15.00	Szekció „A”	A szekciós táblázatból két lehetőség választható az egymást követő időpontokra. Minden szekciónál létszámkorlát van.
15.00–15.15	<i>Kávészünet</i>	
15.15–16.45	Szekció „B”	
16.45–17.15	Szekcióbeszámoló Ének-zene: Uriel zenekar	A konferencia zárása, a szekciók rövid beszámoló
17.15–18.15	Bibliamúzeum kiscsoportos látogatása	Az adott nap reggelén történő regisztráció alapján

Szekció „A” időpont: 13.30 – 15.00

<p>Szekció 1. Bognárné Dr. Kocsis Judit: Kompetenciafejlesztés és hittanoktatás</p>	<p>Szekció 6. Dr. Barnóczki Anita: Genderkérdés a hittanórán</p>
<p>Szekció 2. Zimányi Noémi: Imádságra nevelés a hittanoktatásban</p>	<p>Szekció 7. Előadói elfoglaltság miatt elmarad.</p>
<p>Szekció 3. Szilasi Viktória – Csőri-Czinkos Gergő: Az új hittan érettségi kérdései és lehetőségei</p>	<p>Szekció 8. Magyar Péterné – Dr. Szénási Lilla: Hittanversenyek innen és túl tapasztalatok</p>
<p>Szekció 4. Fodorné Dr. Ablonczy Margit: Család és hittanoktatás: kérdések és lehetőségek</p>	<p>Szekció 9. Szabó Elődné – Dr. Siba Balázs: Iskolalelkészek fóruma: Az iskola spiritualitása</p>
<p>Szekció 5. (1. időpont) Fehérné Szóráth Márta: Együttműködés, mint a hitélet fejlődésének eszköze (egyszer kerül meghirdetésre)</p>	<p>Szekció 10. Bereczky Judit – Feketéné Kavisánszki Györgyi: Az óvodások hitéletének támogatása</p>
<p>Szekció 11. Dr. Pap Ferenc – Lehoczki Mária Magdolna: Ének-zene a hittanórán</p>	

Szekció „B” időpont: 15.15 – 16.45

<p>Szekció 1. Bognárné Dr. Kocsis Judit: Kompetenciafejlesztés és hittanoktatás</p>	<p>Szekció 6. Dr. Barnóczki Anita: Genderkérdés a hittanórán</p>
<p>Szekció 2. Zimányi Noémi: Imádságra nevelés a hittanoktatásban</p>	<p>Szekció 7. Janiné Sándor Kincső: A bibliológ módszertani lehetőségei</p>
<p>Szekció 3. Szilasi Viktória – Csőri-Czinkos Gergő: Az új hittan érettségi kérdései és lehetőségei</p>	<p>Szekció 8. Magyar Péterné – Dr. Szénási Lilla: Hittanversenyek innen és túl tapasztalatok</p>
<p>Szekció 4. Fodorné Dr. Ablonczy Margit: Család és hittanoktatás: kérdések és lehetőségek</p>	<p>Szekció 9. Szabó Elődné – Dr. Siba Balázs: Iskolalelkészek fóruma: Az iskola spiritualitása</p>
<p>Szekció 5. Dr. Kodácsy-Simon Eszter: Ismerkedés a Godly Play módszertanával</p>	<p>Szekció 10. Bereczky Judit – Feketéné Kavisánszki Györgyi: Az óvodások hitéletének támogatása</p>
<p>Szekció 11. Dr. Pap Ferenc – Lehoczki Mária Magdolna: Ének-zene a hittanórán</p>	

SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Barnóczki Anita PhD református lelkipásztor, a Sárospataki Református Teológiai Akadémia főiskolai adjunktusa

Bereczky Judit tanító–hittanoktató, óvodapedagógus, a Budakalászi Református Gyülekezet beosztott lelkipásztora

Bognárné Dr. habil. Kocsis Judit a Veszprémi Érseki Főiskola Pedagógiai Tanszék tanszékvezetője, a Pápai Református Teológiai Akadémia Gyakorlati Teológiai Intézet docense

Fehérné Szóráth Márta mesterpedagógus, tantárgygondozó szaktanácsadó (hittan), a debreceni Kölcsey Ferenc Református Gyakorló Általános Iskola tanító–hittanoktatója

Dr. Feketéné Kavisánszki Györgyi református lelkipásztor, mesterpedagógus, a Debreceni Református Kollégium Óvodájának intézményvezetője

Fodorné Dr. Ablonczy Margit PhD református lelkipásztor, a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar egyetemi adjunktusa, családpsztorációért felelős lelkész Kecskeméten

Dr. Kodácsy-Simon Eszter PhD evangélikus hittanár, teológus, az Evangélikus Hittudományi Egyetem Valláspedagógia Tanszék tanszékvezető egyetemi docense

ThDr. Szénási Lilla PhD református lelkipásztor, a Selye János Egyetem Református Teológiai Karának oktatója, az Alkalmazott Tudományok Tanszék tanszékvezetője

Prof. Dr. Siba Balázs református lelkipásztor, a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar egyetemi tanára

Szabó Elődné Melinda református lelkipásztor, vallástanár, a Tatai Református Gimnázium iskolalelkésze

Dr. Szászi Andrea PhD református lelkipásztor, vallástanár, pszichopedagógus, coach, a Református Pedagógiai Intézet katechetikai igazgatóhelyettese

Szilasi Viktória mesterpedagógus, református lelkipásztor, tantárgygondozó szaktanácsadó (hittan), a budapesti Lónyay Utcai Református Gimnázium és Kollégium vallástanára

TEACH ME TO BELIEVE, LORD!' – LOOKING BACK ON 2022, THE YEAR OF RELIGION EDUCATION

Andrea Szászi, Retrospective – 'Teach me to believe, Lord!' – 2022 – The Year of Religion Education

Györgyi Feketéné Kavisánszki, Supporting the faith life of preschoolers with the eyes of a kindergarden leader

Judit Bereczky, Supporting the faith life of preschoolers

Eszter Kodácsy-Simon, Children's spirituality as a method of faith education based on the Godly Play approach

Mrs Előd Szabó – Balázs Siba, Spirituality in the classroom - edited version of a lecture

Margit Fodorné Ablonczy, Family and faith education

Márta Fehérné Szóráth, Cooperation as the instrument for the development of the faith life

Judit Bognárné Kocsis, Competence development opportunities in religion education - in a new focus

Viktória Szilasi, Issues and opportunities of the Religion Education's new graduation exam

Lilla Szénási, Religious competitions here and beyond - Bible knowledge competition of the Reformed Diocese of Komárom

Anita Barnóczki, Images of Lucifer - Some thoughts on the gender issue from a theologian

MAGYAR REFORMÁTUS NEVELÉS

református pedagógiai folyóirat

Megjelenik évente 4 szám. Letölthető: <http://refpedi.hu/mrn>

ISSN: 1585-7565

Kiadja a Református Pedagógiai Intézet (RPI)

1041 Budapest, Árpád út 51. A épület I. emelet 1.

www.refpedi.hu

Felelős kiadó: Református Pedagógiai Intézet Igazgatója

Főszerkesztő: Dr. Szontagh Pál Iván

A katechetikai számokat szerkeszti: Dr. Szászi Andrea

A folyóirat szakértői lektorálási folyamatot követően jelenik meg. Ennek során egy külső és egy belső lektor (szerkesztőbizottsági tag) véleményezi a beküldött tanulmányt és javasolja a megjelentetését. A szerkesztőbizottság tagjai az MRE elismert, PHD fokozattal rendelkező szakemberei pedagógiai vagy katechetikai, valláspedagógiai területen.

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Pedagógiai tanulmányok lektorai:

Dr. Szenczi Árpád, KRE-PK

Dr. Pompor Zoltán, KRE-PK

Dr. Szontagh Pál, RPI

A valláspedagógiai tanulmányok lektorai:

Prof. Dr. Siba Balázs, KRE-HTK

Dr. Szénási Lilla, SJE

Dr. Szászi Andrea, RPI

Szerkesztőbizottsági titkár, olvasószerkesztő: Bajnokné Vincze Orsolya

Olvasószerkesztő: Rózsahegyi-Nagy Márta

Tördelő: Rezessy Szabolcs

A korábbi évfolyamok számai és a közlési feltételek az RPI honlapján elérhetőek.

A szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok nyelvi-stiláris javítására, a szerkezeti elemek egységesítésére, a logikai hibák korrigálására és a tipográfia kialakítására.

Az egyes közlemények tartalmáért a szerző a felelős.

© Református Pedagógiai Intézet, 2023

